GH. BRĂESCU

AMINTIRI

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI

I.

Amorţiţi de răcoarea unei dimineţi de primăvară, scoboram vertiginos, cu inima strânsă de frică, cu roţile înfrânate, panta dela Bârnova. Nu vorbea nimeni. Catastrofa din timpul ocupaţiei era încă proaspătă în mintea tuturor. Un râs verde ne strâmba figura, ocupat fiecare a-şi face cruce, cu limba, în cerul gurii.

Un fluierat scurt, un hârşâit de reptilă monstră, ce se târâie prin uscături şi trenul se opri într'un suspin, care ne uşură pe toţi. Incălziţi de emoţie, împrieteniţi prin laşitatea tainică, care ne asimilase o clipă, zâmbeam, mai guralivi acum, după trecerea primejdiei, fericiţi că scăpasem teferi. Trenul porni din nou. Vesel luminat de soare, câmpul, prins în horă, alerga şi el. Coline verzi, lunecau pe sârmele ce se jucau cu noi de-a baba oarba, săltându-se pe la geamuri şi curând în pragul bătrânei capitale, se ivi Cetăţuia cu acelaş cal flămând, încremenit parcă de veacuri, cu capul plecat în poarta mânăstirii. De aici porneşte pano-

rama Iaşilor, fudulindu-se cu palatul ce se proiectează pe fond de clopotniţe; domul mitropoliei rotund, poleit ca o spinare de episcop şi mai sus, criminalul, clădit pe marginea prăpastiei de la Râpa Galbenă.

Furat de amintirile copilăriei, de măreţia priveliştei, am intrat pe nesimţite în gară. Nu văzusem Iaşul de foarte multă vreme.

Cu ochii împăienjeniţi înaintam printre călători, întâmpinat de aceleaşi mirosuri pestilenţiale, care mă excortaseră la despărţire.

O melodie de flaşnetă venită de departe, auzită acum patruzeci de ani, mă copleşi de amintiri fermecătoare.

„Aici, conaşule"!.

M'am urcat într'o trăsurică mânată de un roşcovan uriaş, care vrând să întoarcă, ma răsturnă pe loc în inima târgului...

Nu ne-am făcut nici un rău. Birjarul, cu nasul întunecat ca un nor de secetă, ridică cu spatele trăsura pe roate şi pornirăm din nou la drum, fără schimb de vorbe. Calul hăţuit mereu, îndemnat cu coada biciului, urca din greu la deal, lunecând la tot pasul, mergând în zig-zag, ca un om beat. Priveam cu nesaţ, la dughenele mici, îmbătrânite, ce se sprijineau neputincioase, cu firme bătătoare la ochi şi surâdeam ca la nişte cunoştinţe vechi, bărbaţilor ce se proiectau pe la unghere, în copii desvoltate de Manenken Pis.

In faţă otelului, calul se opri dela sine.

— Ai camere?

— Vreţi cu două paturi?

— Cu unul.

— Cu unul n'am.

— Spui drept?

— Cu unul pot să vă dau numai la Nr 8. Este un pasager care pleacă. Poftiţi pe aici. Rămâneţi şi la noapte?

— Aşa cred.

— Atunci îi bun, afirmă portarul.

Urcând alături de mine scările murdare, îmi şopti familiar, confidenţial, la ureche:

„Am ceva pentru D-voastră".

— Fugi, mă, d'aici.

— Incercaţi, dacă nu v'o plăcé...

— Hai te cară!

— Aghé s'o măritat... Duminică ce trecu o avut nuntă.

— Zău?

— Pi legea mé.

Dela otel, după o toaletă sumară, am ieşit repede şi, cumpărând seminţe de floarea soarelui dela o lipovancă grasă, naufragiată la marginea trotuarului, am intrat, mâncând nepăsător seminţe ca pe vremuri, să cumpăr ţigări dintr'o băcănie. O cucoană, cu palton demodat de astrahan, roşită, sulemenită, purtând pe vârful capului un rest de pălărie, târguia lucruri fine.

— Pesmeţi ai pus?

— Am pus.

— Dă-mi şi-o bucăţică de batog. Undelemn ai?

— Este.

— De Niţa?

— Parcă trebuie să fie numai decât de acolo... Noi îl aducem dela Galaţi.

— Da-i bun?

— Rău nici nu ţinem.

— Ştiu eu că ai lucruri bune, că târgui dela dumneata de atâta vreme... Cred că cunoşti pe bărbatu-meu, domnu Buzescu, fost director, văr de frate cu primarul... Eu sunt rudă cu prefectul, da de departe: un nepot de-al lui o ţinut pe ista... cum îi zice...

— Altceva mai poftiţi?

— Zahăr ai pus?

— Am pus.

— Am pus şi cafea.

— Atunci spune mata, numai câte parale.

— Trei sute optzeci, toată socoteala.

— Aşa. Tare bine. O să treacă bărbatu-meu, când s'o scula, că-i bolnav oleacă.

— Ia nu-mi bate capul!... Ce-mi baţi mie capul?

— O să-ţi plătesc...

— Eu am nevoie de parale.

— Lasă, omule, că-ţi plătesc.

— Pe datorie nu dau... Gândeşti că marfa-i de furat.

— Ia vin'mata să-ţi spun ceva.

— Unde mă duci?

— Viu să-ţi spun la ureche.

Trecură în fundul prăvăliei. După câteva şoapte, din manşonul chel, mâncat de molii, bătrâna strecură ceva lucios în mâna negustorului.

— Şi când ai să-l scoţi?

— Il scot eu. Nu te îngriji mata, că-l am suvenir de când m'am măritat.

Am plecat scuipând nervos coji de floarea soarelui. Rătăcind fără scop, căscam gura pe la ferestre, admirând fără rezervă lucruri pe care le lăsasem demult în geamuri: sfeşnice de alamă, chipiuri vechi de comisar, jurnale de modă „London Taillor“ înclinate printre plante prăfuite, înmormântate în cutii ruginite, de tinichea. O ştofă fantezie, neagră cu puchiţei galbeni, mă ispiti să intru în prăvălia lui „Strul croitor bucureştean“ fără gând solid de cumpărare.

— Câte parale costă ştofa din fereastră?

— Poftiţi... Puneţi mâna să vedeţi ce stofă.

— Cât costă metru?

— Vă place? Nu-i cu metrul, e bucata... Aşa o ştofă nu găsiţi nici la Paris. Aveţi de jiletcă... Şase sute de lei.

— Cât?

— Ii scump? Vedeţi ce fină este... N'o luaţi?

— E prea fină pentru mine.

— Ce este?... Nu vă convine? interveni patronul. Daţi cinci sute de lei?

— Nu dau.

— Cu cinci sute nu luaţi?

— Mulţumesc.

— Daţi patru sute, saftea de dimineaţă.

— Nu, să-ţi spun drept, acum cu cât mi-i lasă-o mai eftin...

— Nici cu patru sute nu iei? Da unde ai să mai găseşti aşa un chilipir? Lână cu mătasă, străluceşte ca briliantul...

— Nu, mulţumesc.

— Dă trei sute. Poftim! S'o porţi sănătos. Pierd o sută de lei, aşa să am eu bine.

— Să mă gândesc... Trec mai pe seară.

— Ştii ce? Vreau să văd cu cine am a face... Cu două sute cincizeci, iei?

— Nu. Bună ziua!

— Ei domnule! Unde pleci? Stai. Ia vină-'ncoace... Dă două sute... Două sute dai?

— Două sute dau...

— Inima mi-ai luat. Să mă bată Dumnezeu dacă câştig un ban...

Era tot Iaşul meu de altădată, trezind ecoul copilăriei mele, despre care vreau să vă vorbesc cu evlavie.

Ca o pasăre călătoare, mă întorc către locurile, în veci pierdute, să caut leagănul copilăriei mele, de care m'a despărţit din ce în ce mai mult, cunoştinţa binelui şi a răului, nesigur dacă am suferit mai mult de pe urma răului, ce mi-au făcut sau a binelui pe care mi l-au dorit oamenii.

De câte ori mă întorc cu gândul în împărăţia copilăriei mele, deşir cu sfială şiragul amintirilor, ca turistul fermecat de tainele trecutului, care calcă uşor în templele milenare, îngrijat de vocea, de sgomotul paşilor, ruşinat că, trezind ecouri depărtate, turbura liniştea celor ce dorm, în cripte, sau poate a spiritelor ce plutesc în jurul lui. Pe măsură ce mă apropii de casă, mă simt descărcat de ani. Iată-mă în faţa porţii fără ostreţe, bătută de vânt, înnegrită de ploi. O mână nevăzută smulge vălul de pe ochii mei. Le găsesc toate la locul lor. Dar mi se strânge inima, văzând cum s'au micşorat, plecându-se fără împotrivire, ca omul ce merge spre declin: casa, cu care nu mă puteam măsura, pare îngropată; geamurile împăienjenite, zăplazul a putrezit şi îmi vine să plâng, zărind coteţul de porumbei, aşa cum îl aninasem ca să-l feresc de pisici, sub straşina gardului, centenar, pustiu, gata să se risipească la cel mai mic suflu, ca un castel de cărţi.

Mă uit împrejur şi nu-mi vine să cred că ograda noastră să fi fost atât de mică, întrebându-mă nedumerit, căutând spre vecini, să aflu, cine a ciuntit grădina din care alegeam păpuşoiu în ţintă sau cădeam minunat, cu chiote ce răsculau casa, peste grămezi de ouă pistruite, ascunse de pichere sub tufele de mătrăgună.

Numai socul de lângă via lui popa Grecu,

moşneag spătos şi ursuz, cu care ne megieşam, mi-a rămas credincios, păstrând acelaş umbrar de flori gălbui, împrăştiind mireasmă domoală liniştitoare, ce-mi amintea prima leturghie. Socul şi lăstunii, care ameţiţi de joacă, săgetau şi acum înseratul, tăind arcuri negre în albastrul cerului, cu aceleaşi ţipete vigilente, trezind ecouri, ce le credeam de veci adormite în taina sufletului meu.

O, locuri sfinte! V'am părăsit prea devreme, ingrat, neştiutor ducând cu mine doruri nelămurite, visele ce împleteam cu braţele în cruce, cu ochii la cer, în iarba înflorită.

Mă întorc după atâţia ani, cu inima pustie, învins, la socul plin de furnici, de mărgele negre, care-mi pătau hainele de sărbătoare.

Trăind fără grijă, am rămas copil multă vreme, socotind să trec prin viaţă călare pe cai năsdrăvani. Târziu, am băgat de seamă că zilele se fugăresc ca mieii mânaţi prin iarba verde, cu aceleaşi tânguiri zadarnice, spre întunericul din care au ieşit.

Acum s'a isprăvit. Am pierdut curiozitatea care aţâţă viaţa.

Privesc cu ochi slăbiţi, simfonia de culori şi lumină. Trecând fără habar din iarnă în vară, amăgit de bucurii scurte, am pierdut iluzii preţioase, ca să ajung de unde am plecat.

Obosit de drum, mă întorc cu gândul către locul meu natal, să mai cuprind odată cu mintea, tot ce mi-a fost drag, când nu gustasem

încă din pomul cunoştinţei: casa în care am deschis ochii, ograda cu romaniţă mirositoare, apusul soarelui, care aurea coama dealurilor şi mai păstra o sprânceană de lumină, când bunicuţa mă trimitea la culcare.

Bunica e cea dintâi icoană din trecutul meu. O văd slăbită, ridicată pe perne, cu gura strâmbă, cu chipul de ceară. Cum mă deşteptam, dădaca mă îmbrăca învrăjbită în odaia abia luminată de zorile sărace, ce luptau să intre prin ferestrele îngheţate, lipite cu hârtie pe la închieturi. Apoi mă freca fără pic de milă cu un colţ de prosop muiat în apă, exasperată de îndărătnicia scâncetului meu, pentru un obiceiu, care se vedea bine, îi inspirase şi ei numai ură.

Ca într'un film, ce se desfăşoară, văd cum femeia grăbită mânioasă ridica prostirea, înfoia pernele, bătându-le în palme, da cu mătura udă, peste covorul ros până la urzeală de jocurile noastre, pe când eu aşteptam, tremurând de frig, să pună lemne în sobă, să închidă uşa, să aprindă răşina, care umplea odaia cu straturi de fum albăstrui, ce pluteau mirositoare în aer, înălţate în bagdadie.

Dădaca se aşeza trudită pe scaun lângă sobă, căutând să mă ademenească să stau cuminte, să-i dau răgaz să se odihnească, strângându-mă fără scăpare, cu mâini uriaşe, roşite de ger. Luptam zadarnic, când cu picioarele, încercând fără putere să desfac pumnii de fier,

până când izbucnind în urlete disperate, auzeam glasul istovit al bunicăi: „Dă drumul băiatului, proasto!... Ce-ţi pui mintea cu un plod... Şăzi „mămucă şi te joacă...", zicea ea, suflând ca nişte foale învechite, ştergându-se de năduşeală, cu un tulpan boţit ce-l ţinea ascuns sub pernă.

Potolit ca prin minune, alintându-mă ca un motan, îi sărutam mâna uscată, ce mirosea a oţet. Apoi rămâneam să mă joc în odaie cu un cărucior făcut din cutii rotunde de chibrituri, pândind boabele de coarne mozolite şi aruncate de bunica, din dulceaţa acrişoară, cu care-şi răcorea sufletul.

Dar într'o zi am plătit scump această ipocrizie.

— Mă miram eu, de ce eşti mătăluţă aşa de cuminte, zise cârpindu-mă, ţaţa Eliza... Ieşi afară, măgarule!... Soi rău ce eşti!... Catinco, ia desbracă-l că amuş îi noapte...

Se făcea noapte, într'adevăr, şi mi-era frică. Nu se aprinsese încă lampa. Geamurile, acoperite de flori măiastre, erau sclipitor luminate de văpaia jăratecului tras în gura sobei. Pe măsură ce se trecea focul, mobila din odaie, perdelele, hainele din cui, luau forme îngrozitoare, ce se apropiau strâmbându-se sau se depărtau cu mine, subţiate rânjind fără sgomot. Mâţa, aruncându-se cu ochii aprinşi să prindă şoreceelul ce rodea în taină, mă îngropa în pat de groază.

M'am trezit leoarcă de apă. Simţeam o foame şi nu îndrăsneam să mă mişc. Incet se făcu ziuă. Un sgomot neobişnuit umplu casa. Uşile se deschideau la perete, se închideau trântite în grabă, răcind odaia.

Slugile intrau ieşau tăcute, ducând lighene, prostiri, târînd balia, purtând cu grijă să nu se oprească, oala cea mare învolburată de aburi, în care fierbeau sarmalele în ziua morţilor.

De câte ori se deschidea uşa, întrezăream chipul bunicuţei, care dormea acum întinsă pe masa de toate zilele, în rochie de mătase vişinie, ce se balona în cercuri, între capeluţă legată pe sub fălci cu fionc de catifea neagră şi papuci noi pe talpă.

O lumânare strânsă în mâini de ceară ardea liniştit înălţând la cer o sforicică de fum.

Fără să bag de seamă, casa se umplu de lume. Un om cu ciuboate mari trecu smerit, lăsând în urma lui miros de peşte şi de mirodenii ce ardeau într'un ciob de strachină, iar din odaia bunicăi se auzeau bolborosind, glasul lui popa Grecu şi suspinele ţaţei Eliza. In dimineaţa aceia, nu mi-a dat nimeni să mănânc şi nu ştiu pentru ce, nu îndrăsneam să cer nici să m'apropiiu de surori, care veniseră dela pension şi stăteau ofilite, cuminţi, cu părul lins, cu şorţuri negre, cu batistele la ochi.

Mai târziu au venit dela şcoală, Vasilică şi Coco, fratele cel mare, care mă cuceri îndată,

prin felul cum asvârlea căciula de pe cap, fără s'o atingă cu mâna, tocmai pe dulap.

Apoi, o femeie străină, cu negel deasupra buzei, mă înfăşcă cu degetele îngălbenite de tutun, mă înveli într'un şal sineliu şi mă urcă val vârtej în sania ce aştepta la scară. Lângă mine se aşezară, pocăite, surorile mele, în coada săniei se prinse Vasilică şi lângă vizitiu Coco, care, luând hăţurile din mâinile birjarului, pocni din bici, cum nu bănuiam că pocneşte biciul.

Caii, smucindu-se, porniră în sunetul vesel de clopoţei, răsturnându-ne pe spate. N'aveam astâmpăr. Şalul de lână îmi mânca obrajii. Toate erau noui pentru mine: stradele, aparii peteciţi cu doniţile atârnate de gât şi tarabele chităriilor acoperite cu pâini proaspete ce mă flămânzeau.

Dar plimbarea, pe care aş fi voit-o nesfârşită se termină repede.

Fără să mă lase din braţe, străina s'a dat jos şi am intrat, după ce a tras clopotul dela uşă, în casa lui moş Nicu, om scund, ursuz, cu mustaţa tunsă.

In odaie era cald şi mirosea a tutun. Desfăcut din şal ca din scutece, femeia m'a dus de mână într'un loc, unde părea că aveam grabnică nevoie şi apoi ne-am aşezat la masă. Nu ţin minte ce-am mâncat, dar era tare bun. După masă m'am jucat cu nişte poze, am adormit şi numai ştiu nimic.

Tataia a murit fără să-l cunosc. Mamaia, femeie tânără, cochetă, s'a lăsat pradă plăcerilor uşoare, risipind o zestre, pe atunci considerabilă de cinci mii de galbeni, cu o inconştienţă, pe care bărbaţii o găseau adorabilă. Ieşau în lume, el, înalt, în haine negre, cu guler larg, cravată îngustă, cum îl văd şi azi în fotografie, ea, măruntă, plină de gropiţe, în rochii de mătase azurie, cu trena lungă, de care se ţineau scai, junii de pe atunci.

După cum am auzit vorbindu-se, el o iubea mult, îi împlinea toate gusturile. Ţinuse cu arendă vestita moşie Bicazul, din Judeţul Neamţ. Aveau landou, fecior pe capră, o sumedenie de slugi aduse dela ţară, fete în casă, dădace, bucătar, spălătoriţă, argaţi, unii plătiţi, alţii luaţi de suflet, care dormeau la un loc, pe cuptor sau pe lângă vatră, iar vara, întinşi pe rogojină, afară, cu mâna făcută căpătâi.

Dela o vreme afacerile mergeau prost. Mama cheltuia mult.

Intr'o bună zi, a plecat şi nu s'a mai întors. Un an mai târziu, după ce se despărţiseră, a murit tataia dintr'o bubă făcută la picior şi de inimă rea, lăsând averea încurcată.

Noi copiii, patru fete şi trei băieţi, am fost crescuţi de o soră a tataiei, ţaţa Eliza, văduvă în putere, apreciată încă de ofiţerii de artilerie care-şi struneau caii răsucindu-şi mustaţa, când treceau pe la ferestrele noastre.

Ţaţa Eliza, despărţită şi ea, avea doi copii:

o fată, Maria, noi îi ziceam Duduia, frumuşică, alintată, şi un băiat, Coca, prostuţ, poreclit Garabet. Din cauza lor nu se mai măritase. Vina ne-o repeta îndestul, nu era a ei: îi mâncasem tinereţele cu nebuniile noastre. Eu, cel mai mic din casă, nu i le cunoscusem nici odată. O văd şi astăzi, Dumnezeu s'o ierte, cu ochii focoşi, cu nările largi, cu părul cănit, ondulat cu drotul, pieptănat cu cărare, cu sprâncenile încondeiate cu muc de lumânare arsă, stând înfăinată în fundul canapelei, fumând ca un turc ţigări înfipte într'o spelcă îndoită în coada de rândunică.

După moartea tataiei, moş Nicu, epitropul nostru sfătuindu-se cu surorile, a aşezat fetele cele mari în pension, la Humpel, să înveţe, spunea el, franţuzeşte şi la pian, să se poată mărita mai bine; iar pe Coco şi pe Vasilică, poreclit „Tărtanul", fiindcă se arăta foarte priceput, la Institutul Academic.

Acasă, am rămas numai eu Jorjică — pentrucă eram mic şi soră-mea Lenţa, mai mare cu un an decât mine.

Ne-am mutat din casele mari ce ţineam cu chirie în Iaşi peste drum de grădina Copoului, în altele mai mici la marginea străzii Sărărie, numită astfel pentrucă pe aci se aprovizionau ciobanii cu sare, în trecere cu turmele de oi, călăuzite de măgăruşul răpănos, încărcat cu desagi şi trist, spre dealul Aroneanului. Din ceardac, priveliştea era frumoasă. Tătăraşul se

ridica pe coastă, cu căsuţe albe expuse ca la panoramă. Mai sus printre râpe galbene, pe unde puteau, soldaţi ruşi, zdrenţuiţi, cu bărbi roşcate de apostoli, făceau exerciţii, snopiţi în bătăi, sau treceau cântând tărăgănat, cântece din care nu reţin decât refrenul: hai, hai, hai...

Spre seară, voinicii cu părul inelat, umblând răsleţi, arşi de soare cu pieptul lat, cu mundir fără nasturi, se opreau la porţile oamenilor, iar femeile, îngrămădindu-se înduioşate le dădeau, căinându-i, câte un dărăb de pâine, hârjonindu-se cu ei.

Casa noastră avea cinci camere. Una, a copiilor, în care dormeam eu cu sora mea Lenţa şi cu Coca, în crivăţăle din care ne ieşau picioarele. Pe un pat de scânduri lângă fereastră, cu mindir acoperit cu macat de cit decolorat, dormea dădaca, ţărancă desculţă, îmbrăcată în fustişoară albă, cu polcă verde, ce-i chinuia sânii.

Cu noi mai dormeau în vacanţă şi ceilalţi fraţi, într'un crivat mare de fier, la care Coco ne înhăma legaţi cu sfori şi, cocoţat pe capra făcută din pernele de perete, ne silea, şfichiuindu-ne, progresiv, cu biciul, să tropăim pe loc, până când izbucneam în plâns, declarând că „nu mai mă joc". Alături era odaia fetelor, în care dormeau surorile cele mari.

Ţaţa Eliza nu mă prea iubea. In schimb eram alintatul şi slăbiciunea maicei Leonora, cealaltă soră a tataiei. Povestea ei e scurtă.

Urâţică şi sfioasă, cea mai mică între 9 copii, a fost dăruită, cum era obiceiul, lui Dumnezeu şi aşezată la Mânăstirea Agafton.

Maica Leonora venea la noi să şadă în fiecare iarnă, până după Paşti, aducând pe lângă o valiză cu.schimburi, o ladă de scânduri plină cu toate bunătăţile: gavanoase cu povidlă, chitonaguri înflorite cu miez de nucă, săculeţe cu vişine şi coarne uscate, mere domneşti, dulceţuri de trandafiri şi de cireşe amare, şerbeturi de dracilă şi de nufăr, peltea rubinie, şiraguri de hribi înşiraţi pe sfoară, în fine, chiupuri de unt topit şi caş bătut la putină.

In casă, ţaţa Leonora lucra ciorapi, împletea cozonaci galbeni ce dădeau afară din oală, căuta în cărţi şi seara învăţa să scrie, caligrafiind cu atenţie, pe placa de piatră, slove mai mari decât era nevoie ştergându-le ca noi copiii, cu scuipat.

Dimineaţa, bătea mătănii în capod de pică, cu şal în spinare, în faţa iconostasului, scos din întuneric, de luminiţa slabă a candelei ce pâlpâia galbenă, în vârful mucuşorului de iască, aurind chipul sfinţilor.

In trecut, toate familiile cum se cade creşteau câte o copilă de şapte-opt ani, luată de suflet, pe care urmau, sub teamă de păcat, să o crească, să o mărite şi s'o înzestreze „dacă va fi harnică şi s'o purta bine". Imbrăcată cu vechituri, hrănită cu te miri ce, fetişoara alerga în coace şi încolo după cinci parale oţet, după

o cutie de chibrituri, favorizată de noroc când era trimisă dela marginea târgului, să aducă, în zile de sărbătoare sau pe vreme rea o birjă dela centru. O zăreai venind de departe, roşie de bucurie şi de ispravă, în picioare, pe scara trăsurei. Cuminte, simţea că nu e de nasul ei să stea pe pernă „că doar nu era cucoană".

Maica Leonora aducea şi ea dela mânăstire un sufletar.

Rola era o hantiţă molomană, liniştită, mai mare decât vârsta ei, cu ochii verzi, mici, pierduţi în grăsimea obrajilor şi după părerea tuturor nepomenit de leneşă. Trebuia să-i repeţi în fiecare zi să spele scândurile, să frece tacâmurile, să care lemnele, să bată covoarele, să mături curtea ori să rânească zăpada. Rola umbla încet şi mânca multă fasole cu mămăligă, cum se gătea pentru oameni în postul mare şi venind să dea dulceaţă musafirilor, cârnea nasul tuturor. Gonită cu indignare din ochii lumii, Rola pleca cutremurând obrajii sticlele după dulapuri şi cristalele lămpii din bagdadie. Dar aşa cum era, ţaţa Leonora o ocrotea fiindcă o crescuse de mică şi dacă o bătea peste gură, în zadar de altfel, când o prindea mâncând cu degetele drojdia din fundul ceştilor, tot ea îi da să lingă, când era în toane bune, linguriţa, cu care luase şerbet de smeură. La masă avea loc prima şedinţă de educaţie a Rolei, cu a cărei creştere se ostenea, din când în când ţaţa Eliza. După cafea adu-

nând cojile de pâine, le punea lângă un rest de mâncare pe farfurie şi întinzând-o cu catadicseală se adresa fetei:

„Hai, du-te de mănâncă... Sărută mâna, proasto!... Şi maicii Leonora... şi duduii Olimpia... Dă pi ici, nu pi colo.. Na, hai, fugi că eşti proastă... Nu lua cu stânga, ţi-am mai spus. Unde ţi-s minţile?... Ia-o dela început...

— Iart-o, soro, se ruga timid maica Leonora.

— Les, dragă... Elle non pas dans la foré... Căci ca orice moldoveancă de familie, ţaţa Eliza stâlcea franţuzeasca cu îndrăsneală. Nu vreau să zică lumea, mărturisea ea jicnită, c'o stat atâta vreme la mine şi n'o învăţat nimica.

Şi scena începea din nou: „Vin'la mine, treci la maica Leonora"..

Rola pleca asudată, cu tava plină de ibrice, de pahare, de ceşti răsturnate, mergând anevoie în ghete vechi, mari încălţate pe piciorul gol. Peste o clipă, un huruit de sticle sparte anunţa pe afară catastrofa.

Bătu-te-ar Dumnezeu şi maica domnului, strigă ţaţa Eliza, luând martor tavanul, repezindu-se pe urma ei s'o buchisească... ai să te măriţi când mi-oi vedea ceafa...

Pe nesimţite, zilele se scurtau. Pale de vânt ne înfrigurau măturând colbul de pe stradă şi frunzele moarte. Venea iarna.

Primul foc ne strângea în jurul sobei. Lampa se aprindea de vreme, iar lumina ei se

înălţa treptat, strălucitoare, ca un răsărit de soare până plesnea sticla.

Proasto!... am să ţi-o pun la socoteală.

Se făceau pregătiri de iernat, aducându-se sub ochii noştri, minunaţi, lemne cărate cu carul, tăiate cu ferestreul şi crăpate, pentru opt lei stânjănul. Zarzavat de tot felul, varză care se pune la înăcrit cu ceremonialul cuvenit, în butoaie ce ni se păreau uriaşe, carul cu drugi de aur pentru îngrăşat curcanii, şi după ce se strângeau toate ca pentru o cetate ameninţată de încercuire, într'o bună dimineaţă, alergând desculţ la fereastră, strigam surprins, scontând plăceri întrevăzute: ninge!...

Ningea cu fulgi mari, înfloriţi, soli de pace, ce se scoborau parcă din bărbi cucernice de patriarhi. Ninsese şi continua să ningă, acoperind curtea, hambarul, pomii, mahalaua toată, curăţind aerul, îngheţând uşor apa din cofă uitată afară, în ceardac lângă uşă.

Venise iarna albă cu omătul neprihănit, tăiat de sborul săniilor cu zurgălăi, cu perdele şi canafuri, care ne lăsau cu gurile căscate în urma lor; iarna cu omătul moale, pufos, ce scârţia întărindu-se sub picioarele trecătorilor, care se îndreptau liniştiţi, în ziua bobotezei, spre oala cu sarmale şi mămăliguţă de aur.

Stăteam cu Lenţa la fereastră şi ne împărţeam caii ce treceau pe dinaintea casei: albii ai mei şi roşii ai tăi. Joaca nu ţinea mult: „Marfă, mărunţişuri!"... se auzea strigând din

stradă. Mamaia se repezea să bată în geam să-i facă semn şi ne strângeam roată în jurul lui Buium, privind cu ochii lacomi la bogăţiile nepomenite ce le scotea din sarcina purtată pe umeri, ca din sacul lui Moş Crăciun: cutii cu săpunuri colorate, sticle verzi; mirositoare, pânzeturi cu mărci aurite, macarale din care făceam cărucioare, păpuşi golaşe de porţelan, spelci, ace, horbote şi câte alte minunăţii. După un ceas de scotocire şi tocmeală zadarnică, bietul om, supraveghindu-se bănuitor, împacheta marfa ca pentru veşnicie, ne dăruia câte o cutie goală şi liniştit cu paşii de apostol, pleca, apărându-se de câini, să desfacă legătura peste drum, cu aceiaşi speranţă înşelată...

Cine n'a văzut printre alte minuni ce ne aduce iarna, lanterna magică! Cine nu-şi aminteşte cu un sentiment de melancolie, filmele ce se proiectau, în hazul nostru, pe pereţii spoiţi ca laptele: hoţul care furase gâsca friptă de Crăciun, urmărit de familia întreagă înşirată după el, de jandarmul cu mustăţile uriaşe, cu cisme mari, cu sabia scoasă, de păgubaş, cu sfeşnicul aprins, cu scufă de noapte, ţinut de cămaşe de nevastă-sa, uscată, ca cele şapte vaci slabe şi în urma tuturor, o bucătăreasă enormă, înarmată cu un măturoi nemăsurat, care de regulă se abătea în capul stăpânei, la cel dintâiu prilej de panică.

Cu primii fulgi de zăpadă, ţaţa Eliza ne lega la gât săculeţe de canfor, amestecat cu boabe

de piper, să ne ferească de boli, şi apărea închisă între ferestre, sticla cu untură de peşte, pe care o luam ademeniţi de felia de portocală ce ni se servea după ce înghiţeam otrava.

Când ţaţele lipseau, dădaca ne spunea poveşti cu smei înaripaţi, înarmaţi cu paloşe de oţel, cu care retezau capetele oamenilor, la rând ca pe nişte verze, sau povestea sârboaicei proaste, care plângea că mâţa ar putea să doboare, în capul copilului legănat în covăţică lângă foc, drobul de sare ce se usca pe sobă.

Uneori se făcea clacă de desghiocat păpuşoii, la care se adunau mahalagiii. Slugile curăţau chicotind între ele, iar noi luam ceai, pregătit cu sfinţenie în ceainicul astupat cu dop de hârtie, pus între sobă, oblojit cu şaluri de lână, ca să nu piară căldura şi aroma.

Vecinele se strângeau cu lucrul la noi, pentrucă aveam sufragerie mare, aşezată lângă poartă. Printre ele veneau mai des, coana Elencu şi coana Mărioara ,două surori,care îmbătrâneau alături, îngălbenindu-se ca nişte gutui care se usucă încetinel, pe dulap. Una, cănită, pieptănată frumos, văruită până în albul ochilor, avea voce groasă şi degetile pătate de tutun. Cealaltă, paralitică, se târa schiloadă până la portiţă: şontâc, şontâc... să spioneze, cu priviri fixe, cu gura strâmbă, trecătorii. Căsuţa lor, un antreţel ce despărţea două chiliuţe, cernite, curate de nu mai aflau seamăn, era aşezată lângă biserica Sfântul Haralamb. In o-

gradă, pe lângă prispă, se prăjau în soare, straturi de flori mirositoare, azi demodate: busuioc, cu care împodobeau icoanele, săpunele, gura leului, vanilie şi rezeda.

Coana Mărioara nu se măritase. Coana Elencu mai ţinea şi azi în gazdă, câte un tânăr sărac, cu părul mare, care făcea poezii şi cânta din chitară. Coana Elencu era şi ofiţerul stării civile: ştia ca pe răboj, spiţa neamului mahalagiilor, care când s'a născut, cine l-a botezat, cu cine s'a însurat, câţi copii a avut, ce zestre a luat, când, în fine, şi-a dat sufletul în mâinile lui popa Grecu. Pe lângă asta avea o droaie de căţei albi, creţi, cu ochii încondeiaţi, cenuşiu, de lacrămi curse, care mârâiau, lătrau, săreau pe divanuri, de pe scaune, ieşau de sub paturi, tuşeau, se înnecau strănutând într'o larmă asurzitoare, iar coana Elencu îi dojenea frumos, fără să se turbure:

— Fii cuminte, Bombonel... Aşa faci? să ştii că mă supăr... Fetiţa du-te mămucă la copiii tăi... Azorică stai frumos...

Coana Elencu era nepreţuită. Făcea dulceaţă minunată, dădea cu cărţile, după ce le menea oftând tărişor, murmurând misterios, bătând de buze cartea trasă de cocoane cu mâna stângă, cunoştea fel de fel de leacuri şi descântece. Ea ne freca de gâlci, suflând împrăştiat, pentru „ducă-se pe pustii", descânta fetelor bune de măritat, când erau deocheate. Ea a lecuit, trebuie să spun, pe Rola, care era

slabă de mijloc, învăţând-o să sară peste foc de gunoaie, după ce o bătea la spate cu mătura aprinsă şi să se ducă, când s'o lumina, la biserică, până nu intră nimeni, să se închine, să bată trei rânduri de câte trei mătănii în faţa altarului, la Maica Precesta, la Domnul Cristos, la Sfântul Niculai şi trei rânduri de câte nouă mătănii, în mijlocul bisericei, pentru cei patruzeci de mucenici, strigând cu glas tare: Bună dimineaţa, eu fac în pat...

Prinsesem vorbele coanei Elencu şi sculat de dimineaţă, după o noapte în care n'am visat decât raiul şi îngerii, m'am luat tiptil după Rola împreună cu Gheorghiţă băiatul bucătarului. Curios să vedem ce are să se întâmple, ne-am ascuns, mergând în vârful degetelor, după cristelniţa de aramă, în care se botezau copiii. Rola se închină cu evlavie, făcând cruci întregi, dela frunte până la buric, se plecă bătând mătănii cu fruntea umilită şi strigă cu vocea stinsă, plină de emoţie şi de nădejdie:

„Bună dimineaţa, eu fac în pat"...

— Nu ţi-e ruşine, am strigat eu de după cristelniţă.

Dar mustrat de figura severă, încrucişată a unui sfânt, care mă privea în faţă, am fugit într'un suflet, chinuit de remuşcare, urmărit de Rola şi de un huruit asurzitor.

Răsturnasem cristelniţa.

Acasă, am mâncat pentru întâia oară dela maica Leonora o bătaie bună.

Nu m'a durut prea tare, dar mi-a fost ciudă că m'a ţinut cu capul între picioare, Rola.

N'o pot uita. Cum se lumina de ziuă, apărea tuşind din băierile inimei cu pulpele goale, cu tulpanul pe ochi, cu braţul încărcat de lemne, scoase la iveală ca un sfert de lună de văpaia jăratecului din căţuie. Descărca lemnele mărindu-le, fără habar de sgomot, aşeza cărbunii pe un boţ de hârtie luminând de odată casa şi adormea lângă focul stins. Când ne trezeam, îi săream în spinare şi ea continua să doarmă, doborându-ne pe rând, în râsete ce nu se potoleau, fără intervenţia miraculoasă a Sfântului Nicolae din cui, mânuit orbeşte de ţaţa Eliza-mamaia, cum îi spuneam eu, care apărea răsbunătoare în pragul uşii cu părul în papiote, în capoţel subţire sau în fustă de flanelă, după sezon.

Trecuse vreme de când era la maica Leonora. Rola se făcuse mare, avea un păr negru, bogat ca o coadă de cal şi o putere de bivol.

Ridica singură pianul, când se ceruia în salon ca să potrivească covorul şi ca singură venea de hac lui Ion bucătarul, care era fioros când se îmbăta şi răcnea învârtind toporul deasupra capului: Haron, bulion de cuion, învăţat dela cine ştie ce boer franţuzit şi care, abia azi îmi dau seama, însemna probabil vestita sfidare a francezului: Allons bougres de „C...“, adică pe româneşte: înlături, păcătoşilor.

De câteva zile venise la Iaşi o trupă de actori, despre care se dusese vestea. Ţaţa Eliza apăru la masă în capod, coafată cu artă de un neamţ miop şi chel, căruia noi îi înfundam galoşii cu hârtie.

— Sunt gata, numai să-mi pun rochia... Hai şi tu zise ea, în glumă, maicii Leonore.

— Doamne, ţaţă, cum ai crede una ca asta!.

— Ei, ce-ar fi dac'ai veni şi tu?.

— Vai, fugi, nici nu pomeni.

— Hai, zău...

— Doamne fereşte, se miră închinându-se maica Leonora, de teamă să nu cadă în ispită.

Un tropăit de om ce se scutură de zăpadă, o tuse cunoscută, ne vesti, pe moşul Nicu, epitropul nostru, sgârcit nevoie mare, căruia îi plăcea grozav să-şi necăjească surorile, socotindu-le fără minte.

Intrând, lepădă galoşii la uşă, aşezându-i cu îngrijire unul lângă altul, pături tacticos şuba şi răsucind o ţigare de tutun amestecat cu foi de nuc, pentru aromă, întreabă ca de obiceiu, trimiţând pe nas două coloane groase de fum cenuşiu, ce se învolburau în aer.

— Ei, ce mai tura-vura, ham-babadam?

— Ce să fie, bădie, nu vra Leonora să meargă la teatru şi pace.

— I-auzi bădiţă, spune şi mata dacă are vre'o noimă.

— Ai mai fost tu la comedie?... întreabă moş Nicu,prinzând semnul ţaţii Eliza.

— N'am fost bădiță, nici n'am voie... Unde s'a mai auzit o treabă ca asta?... Nu iartă canoanele...

— Ei du-te și tu odată, să-ți faci idee de teatru.

— Vai, bădiță, tocmai mata... Vrai să mă caterisească?

— Cine o să știe, proasto!

— Apoi că curată vorbă, are dreptate bădiță, insinuă, prefăcută, țața Eliza.

— Du-te, maică, du-te, începurăm noi.

— Doamne ferește și apără, protestă râzând fără voie, maica Leonora. Oare cum mi-o șădé mie cu comănac în cap la teatru?

— Iți dau pălăria mea de catifé.

— Și rochie de unde?

— Ți-o dau pe cea neagră.

— Du-te, du-te mă rog ție maică du-te... țipam noi copiii dela masă.

— Irra!... Da mântuiți odată... Dați-mi bună pace... Ce, eu am bani de dat la teatru.

Ca niciodată, prins în horă, nu știu prin ce minune, moșu Nicu ieșindu-și din fire, scapă din gură: „Na-ți un galben, să-ți plătești locul și să-ți iei și cofeturi".

— Ei, de, oameni buni... vă place?

Și învinsă, bănuesc acum, de dorul ascuns de a cunoaște ceva din lume, rosti ca un condamnat la moarte.

— Bine, bădiță, mata să-mi porți păcatul...

Apoi ridicându-se rușinată dela masă, trecu

în odaia de alături unde, căzând în genuchi, se rugă la icoane.

Peste puțin, un chiot de veselie salută apariția maicii Leonora, care se ivi, sfioasă, în pragul sufrageriei, pierdută într'o rochie balonată, cu pene de ambasador la pălărie. Intr'un avânt nestăvilit, o prinserăm, în mijlocul nostru și sărind ca dracii, ne învârteam în jurul ei, răcnind cât ne lua gura:

Măicuță cu pălărie
Dela noi din Sărărie.

Dar câteva palme împărțite de țața Eliza, ne împrăștie ca pe niște pui de potârniche, pe unii cu lacrimile în ochi, pe alții chicotând de râs, pe fiecare cu partea lui.

— Haide, soro, că ne așteaptă birjarul...

— Nu-mi găsesc manșonul.

— Cată-l în garderob.

— Nu-i.

— Vezi, poate o fi în scrin.

— Nu-i, l-am căutat pist'tăt locul...

— Dacă-s proastă, să te iau cu mine, așa-mi trebuie... Ci hai soro odată!... Ce ți-i bun dac'om ajunge după ce s'a începe.

Plecară. Sania scârțâi, întorcându-se în loc pe zăpadă, și port parcă și azi în urechi, sunetul din ce în ce mai slab: ching, ching, ching, ching!... al zurgălăilor.

Iarna mă culcam cu maica Leonora. Când se întoarseră dela teatru, după ce se desbră-

cară, au căutat manşonul toată noaptea.

— Eşti sigură, soro, c'ai venit cu el?...

— Arăcan di mine ţaţă, doar nu-s nebună... Ea l-o luat şi pace...

— Oare?...

— Doamne, soro, proastă mai eşti! Cum iei tu cu atâta uşurinţă credinţa omului.

— Da bine, ţaţă, eu am crescut-o... Ii leneşă, îi flămângeoasă, ce-i dreptul, dar ar fi păcat să spun, nu mi-o lipsit niciodată nimic.

— E, s'o chemăm.

— Lasă pe mâine, ţaţă... Să ne culcăm, nu poate nici băiatul ista să doarmă.

— Mie nu mi-i somn ţaţă.

— Apoi ştim noi că mătăluţă, n'ai astâmpăr...

Ţaţa Eliza trase odată, de nenumărate ori, la infinit, canaful dela clopotul ce spânzura deasupra patului său şi Rola apăru, în fine, somnoroasă, fără ochi.

— Unde-i manşonul?... Să spui unde-i manşonul că te ia dracul, o întreabă, cârpind-o fără răgaz, ţaţa Eliza.

— Care manşău?

— Unde-ai ascuns manşonul, tâlhăriţo?

— Ce manşău?

— Manşonul... Manşonul de astrahan... te faci că nu ştii, răbufni mamaia, târnâind-o de păr prin odaie.

Eu încremenisem în pat cu genunchii la gură, revoltat şi laş.

— Elizo, las-o, ţaţă.

— Nu... Să scoată manşonul că-i scot ochii.

Rola recurge în asemenea împrejurări la arma neputincioşilor. Se lasă moale şi de astădată se făcu ghem. Loviturile date, când cu pantoful, când cu pumnii descărnaţi ai ţaţii Elizii ricoşau ca dintr'o pernă de cauciuc.

— Cătaţi-l în ganirop.

— Nu-i.

— In sicriu.

— Nu-i, reteza scurt la fiecare dată ţaţa Eliza, călare pe ea, întărind cu pumnul fiecare negaţiune.

— Ia lasă-mă, daducă, vrai să mă omori? Araca'n de mine, oameni buni!... Da cine o mai pomenit o treabă ca aiasta?.

Şi scuturându-se de tigru, ieşi pe uşă, masivă, liniştită, ca un elefant, fără să fie atinsă de ceaslovul cu care ţaţa Eliza albă ca varul, aruncase după dânsa, împrăştiind foile sfinte în toată casa.

— Elizo! gemu maica Leonora îngrozită.

— Bate cineva la geam, anunţai eu cu spaimă.

—Incremenirăm toţi trăgând cu urechea.

— Cine-i?... întreabă cu sfială maică Leonora.

— Eu, săru'mâna.

— Care eu?

— Eu, Vasile... sergentul Vasile din pont.

— Tu eşti Vasile?

— Eu duducă... cin'să fie, că nu mă mişc din poarta matale.

— Bravo ţie, Vasile... Da la ce ai bătut în geam?

— Cam ies scântei multe... Mă tem că s'o aprins hogiacul.

— Vai de mine!...

Şi într'o clipă, toată casa fu în picioare, uşile la perete, ţaţele zăpăcite, fetele îngrămădite într'un colţ, speriate, despletite frumuşele şi noi băieţii cu durligele goale, încălţaţi fără ciorapi, ne uitam afară pe casă să vedem dacă s'a aprins, cum arde şi mai ales dacă s'aud pompieri.

Numai Rola învrednicita ca prin minune, trecu prin antret într'o cămaşă petecită, cu două cofe pline, cu tot alaiul după dânsa şi urcând scara ce ducea la pod, pierdu cumpătul, se clătină ca un turn şi căzu fără perdea, ceeace mă făcu să exclam triumfător, în mijlocul panicei generale.

— Uite manşonul ţaţii Leonora!...

— Ptiu!... făcu biata maică, ferindu-mi capul, în timp ce ţaţa Eliza râdea cu spasmuri.

— O, ho, ho, ho!... A, ha, ha, ha!... I, hi, hi, hi!...

Când ne-am retras, nu ştiu pentru ce eram ruşinat ca un hoţ păcălit.

Nici nu s'aprinsese nimic. Erau minciuni de-a lui Vasile. Se apropia Anul nou, primul

pe care mi-l amintesc din lumea în care am deschis ochii.

Ninsese mult. Pomii îmbrăcaţi de iarnă încremeniseră îngropaţi în zăpadă până la brâu. Colo, departe în zare, albul nesfârşit al câmpului se îmbina cu plumburiul cerului. Pe un par din gard, o cioară, cu capul între umeri, pândea interesată uşa bucătăriei. Prin curţi, pe la vecini, prin casele tupilate, împrăştiate pe coastele Tătăraşului, gospodine îmbrobodite cu şaluri intrau şi ieşau harnice, trântind uşile în urma lor, cu pocnet de puşcă, ce părea tras dela ureche. Porci, tânguindu-se asurzitor, se despărţeau de bunătăţile din stradă, zvârcolindu-se, roşind zăpada, horcăind sinistru în mijlocul copiilor îngroziţi, strânşi parcă să le prindă sufletul, în timp ce gospodarul ştergea liniştit cuţitul, îndesându-l în carâmbul cismei.

La noi se făcuse mai de mult cârnaţi cu usturoiu, cu mirodenii, chişcă, chişcoman cu slănină, cu păsat şi strafide.

Ileana, nevasta bucătarului, venită din târg cu mâinile învineţite de ger, şi le încălzea, fără să simtă flăcările ce lunecau printre degetele negre.

Ţaţa Eliza se scobora la bucătărie, mergând fricoasă pe pârtia lustruită de lunecuşurile noastre. Ion rânduia carnea pe categorii, tăind cu lovituri sigure de satâr, date repetat, de sus, cu putere, în acelaş loc, desfăcând coaste şi muşchi, împărţind carnea şi păsările, pentru

zilele Crăciunului, după indicaţiunile ţaţei Eliza, aşezată în faţa lui, cu tocătorul între ei:

— Taie di ici şi pune la mâncarea de caise... Mai taie de colo şi pune la pârjoale... Vezi să fie tocătură moale... Osul lasă-l pentru borşul oamenilor...

Venea Crăciunul, Crăciunul îmbelşugat şi vesel: lada cu păpuşi, capra şi irozii, care umpleau casa şi ne înfricoşau plăcut, cu măşti bolocănoase, cu cojoace întoarse pe dos, cu zăngănit de săbii ruginiţe.

— Duducă!... spunea dădaca, aducând vestea, minunându-se cu ochii strălucitori. O venit cu capra... Intreabă, dacă primiţi.

— Primeşte-i, mamaie, primeşte-i...

— Or fi nişte beţivi...

— Nu-s nica... E Costachi, vizitiul dela Domnul doftor, băiatul ciubotarului şi chiorul, care taie lemne, cântă din armonică.

— Hai, zi-le să intre, dar să se scuture bine, să nu umple casa de omăt, că-i dau afară.

— Incă două, trei zile şi ne pomeneam cu urătorii la fereastră.

Vu-u-vu, vu-u-vu!
Aho, aho, copii şi fraţi..
Staţi puţin şi nu mânaţi

— Ia vezi, Marghioală, cine o venit...
— Fanaragiii, duducă.
— Câţi sunt?
— Mă tem că patru.

— Na!...Dă-le doi franci.

Pe furiş, plecam cu Gheorghiţă, să urăm prin vecini, sunând clopoţelul pe la ferestrele oamenilor, sărind de bucurie ca şi cum n'aş mai fi văzut, când primeam covrigi, nuci şi mere.

Numai popa Grecu, care ne cunoştea pe toţi, ieşea să ne gonească cu toiagul: „Las'că te spun eu mă-tii!..."

Dar eram departe tocmai la Buium, evreu cu barbă sură şi chitiuţă de catifea, întâmpinaţi de copiii lui, fete şi băieţi, care băteau din palmă, ne strigau pe nume şi după ce ne împărţiau turtă dulce şi acadele, porniau cu noi îngroşând ceata.

Cu toată sgârcenia lui, de anul nou, moş Nicu ne umplea de daruri. Cai de lemn, păpuşi, care închideau ochii, săbii şi puşti, darabane cu care spărgeam urechile şi mingi cu care spărgeam geamurile. Pe lângă astea, zaharicale şi bomboane de tot felul-cofeturi, cum le numea el, apoi smochine, stafide şi nohot, pe care le împărţeam cu dădaca.

— Când ieşam în ceardac era minune. Zăpada scânteia, cerul era plin de stele, în zare licăreau felinarele, iar pocnetele de harapnice, mugetele de buhaiu se încrucişau în aer cu sunete de zurgălăi: cling, cling, cling!

Nu ne-am dus la culcare. Cu ochi zgâiţi pe fereastră aşteptam să se deschidă cerul până când, dădaca, zorită să petreacă la bucătărie,

în lumea ei, apărea la geam spoită cu furnigene, cu cornițe de morcovi înfipți în păr, ținând în dinți, naiba știe cum, un cărbune aprins pe care-l însuflețea respirând, iar noi îngroziți ne ascundeam sub plapomă, jurând că a venit dracul la fereastră.

De Sf. Vasile, la masa de seară, așteptam musafirii: pe popa Grecu, pe un judecător cu nasul mare, înnădit în casa fără fățărnicie, cu considerație, cu vorbe dulci, cu bucăți alese, pregătindu-l în vraja nebănuită a căminului, să ceară, nu se mai îndoia nimeni, mâna celei mai mari surori.

De când se vorbea în casă de nunta Olimpiei, țață Eliza se învârtea în jurul ei cu spor de dragoste. Toată vara o purtase pe la grădină, pe la cofetărie, unde cântau lăutarii și părăduiau cavalerii Iașului în floare. Din oraș se întorceau cu trăsura, de pe pernele căreia, țața Eliza schimba cu vecinele priviri pline de înțelesuri.

Intr'un consiliu de familie, moș Nicu, epitropul nostru, a hotărât cu toată sgârcenia lui, dată fiind însemnătatea evenimentului, s'o ducă la bal, să-i facă, spunea el, o rochie mai lunguță, mai lărguță, să semene a fată mare, să-i rămână și după ce s'o mărita.

La braț cu țața Eliza, Olimpia se plimba prin casă, vorbeau, surâdeau grațios, în dreapta, în stânga, exercitându-se să închidă și să deschidă evantaiul mare cât o coadă de

păun, să arunce cu piciorul, când se răsuceau, trena dela rochiile decoltate în formă de inimioară.

Olimpia nu era frumoasă. Era însă inteligentă, avea privire dreaptă, suflet de aur, învăța în mod excepțional, citea cu pasiune, visa mult și nu știa să gătească de loc.

Socotindu-se răspunzătoare de această lacună, în educația ei, țața Eliza o luă decâtva timp pe lângă ea, să vadă cum se pregătesc mâncările, cum se fac dulcețurile și cozonacii.

Cu fața aprinsă, Olimpia învârtea în ziua de anul nou, pe colțul plitei, un amestec de lapte, ouă, ciocolată, și clei de pește, drămuite cu chiverniseală. Se gândea, friptă de îndoială, când trebuie să toarne laptele peste răsură, dacă a pus zahăr destul și cât i-ar plăcea „lui“ de dulce.

N'am putut rezista ispitei. Am băgat, pe furiș, o lingură de lemn în crema ce undea liniștit pe marginea plitei și am gustat-o. Vă mărturisesc era prea dulce, așa cum desigur nu i-ar fi plăcut nici judecătorului cu nasul mare.

Dela un timp, lingura se învârtea mai greu în crema ce împrăștia miros de vanilie.

— Ia vezi, țață, e destul?

— Nu știu.

— Uite-te, țățucă.

— Nu m'amestec.

— Eu o iau.

— Treaba ta, ia-o... Deajuns, ia-o răpide... Unde-i calupul? Dă, Ioane, calupul...

Cu precauţiune infinită, ridicând cratiţa cu pămătufuri de cârpe negre, Olimpia, purtând grijă să n'o scape din mâini, bucătarul ţinând calupul, turnară amestecul ce curgea argintat ca o lavă de plumb topit. Apoi, înşirându-ne am ieşit pe uşă, Olimpia înainte, eu în urma lui Ion şi am îngropat vasul preţios în troianul imaculat. Bătătorind zăpada 'n jurul lui l-am lăsat în paza gerului ce se lăsase odată cu amiaza.

Olimpia nu mai avea astâmpăr. Pe nimică, pe ceas se ducea s'o vadă, pipăind crema cu gingăşia fluturelui ce s'aşează pe floare.

In sfârşit dete Dumnezeu şi se prinse crema. Vestea am adus-o eu. Acum nu mai era nici un pericol. Putea să ridice calupul. Am pornit ca la victorie, prin zăpadă, alături de Olimpia, cu Calicul înaintea noastră, dulău de curte cu coada covrig, care apropiindu-se bănuitor, mirosi crema şi întorcându-se cu dispreţ, ridică piciorul şi înainte ca Olimpia, cuprinsă de panică, să strige cu vocea denaturată, pe moldoveneşte: Ţi, bă!" nu mai era nimic de făcut.

Plângând amândoi, eu de râs, ea de desnădejde, am pornit spre bucătărie, să ducem vestea ţaţii Eliza.

— Mă miram să faci şi tu o treabă... Păcat de lapte.

— Şi de ciocolată, adăogai eu.

— Las'c'o mănâncă slugile... Curăţi-ţi-o binişor pe de lături şi mâncaţi-o voi... auzi, Ileana?...

— Săru'mâna, duducă... Norocu nostru.

— Dar să nu cumva să aud că ai răsturnat-o în farfurie, că te omor....

— Araca'n di mini, duducă.... Gândeşti mata că-s proastă.

Căci pe atunci, slugile, nu erau mofturoase, iar stăpânii nu-şi închipuiau că pot fi altfel. Prostimea se hrănea de Paşti şi la Crăciun. Incolo, dimineaţa mâncau ce rămânea din ajun şi seara ce da Dumnezeu. Fata din casă avea opt lei pe lună şi când se obrăsnicea, mamaia mă trimetea cu un bileţel la comisie, de unde mă întorceam sărind într'un picior, însoţit de un ipistat cârn, cu chipiul la o parte. Peste puţin, strâns de durere, auziam loviturile de cravaşcă împletită din vână de bou arsă, ce se lipeau şuerând pe trupul golaş al dădacii, în faţa mamaiei, în antreul de gală, cu uşile închise, până când se îndura s'o ierte.

— Destul... mersi... nu mai da mata.

Vinovata se ducea la treabă cu buzele tivite, cu privirea întunecată, fără pic de lacrimi, repezindu-mă din calea ei ca pe un criminal, sărutându-mă, gata să râdă, când mă vedea că plâng.

Angajarea slugilor prezenta pentru mine un interes deosebit.

Telelița, evreică grasă, cu bariș legat sub barbă și papuci pe talpă, venea legănându-se ca o rață leșască și cădea pe scaun.

— Nu mai pot de chicioare... am așa o romatism... Dacă n'am parale să mă duc undeva, la Bălțătești, ori la Oglinzi...

Am auzit că și acolo îi bun... Duduca doarme?...

Nu doarme, îi răspundeam eu roșind, catadicsind să iau bucățica de turtă dulce, cu care mă obișnuise evreica.

— Du-ti di spune că o venit Malca... Spune că i-am adus o fată...

La poartă aștepta, în adevăr, o femeie, o țărancă tânără, ofilită cu o legăturică petrecută sub braț, care cuprindea toată zestrea ei.

— Ai venit?... Bine că ți-ai adus aminte... De când ți-am spus să-mi aduci femee...

— Iacă, am adus... Ți-am găsit o fată bună... O slujit și la Ghiculeasa și la Sturzoaia și la madam Suțu...

— De bună ce-o fost, o schimbat se vede atâția stăpâni...

Madam Malca se trudi să se ridice de pe scaun, renunță și plecându-se, șopti ceva mamaii, care o ascultă vădit interesată, pândindu-mă cu coada ochiului.

— ...și după ce i-o făcut un copil, reluă Malca, confirmând secretul cu voce tare, i-o dat drumul și amu nici nu vrea să știe... Noroc că n'o trăit mult... Sunt numai două zile de

când o ieșit din spital... Cum l-o născut, o murit... Poate să fie și mancă.

— Cum o cheamă?

— Aglae... Da poți să-i zici cum vrei...

— Ia cheam'o...

— Aglae!... strigai eu, sărind scările câte trei... Vin mata că te cheamă mamaia...

Am intrat ținându-ne de mână, atras de suferința strânsă în ochii ei.

— Apropie-te... Sărută-mi mâna, ce stai ca o proastă... cum te cheamă?

— Aglaia.

— Ai mai slujit undeva?

— Am slujit, dar n'am stat mult.

— De ce ai plecat?

— Dacă ni-o fost rău și nu puteam face treabă...

— Știi să grijești?

— Știu.

— De măturat știi să mături?

— Știu să mătur. Parcă acasă nu măturam...

— Să freci tacâmurile știi?

— Știu să frec și tacâmurile.

— Să speli pi jos?...

Fata nu mai vorbea. Părea împietrită. Două lacrimi mari străluciră limpezi. Prinse o clipă în gene, se pierdură rostogolindu-se în bluza pătată de unsoare, în dreptul sânilor.

— Ce te bocești?... Trebuia să-ți păzești capul... cât ceri pe lună?

— Doisprezece franci.

— Cât?... Acuş te plesnesc... Doisprezece franci, să stai toată ziua la poartă, cu ochii după handraleţi... săraca de tine... Ce mi-ai adus stârpitura asta?... Ţi-am spus să-mi aduci femee cum se cade... Auziţi, oameni buni, doisprezece franci...

— Parcă o luat... o cerut, n'o luat... are să meargă şi pentru mai puţin... Opt franci nu-ţi ajunge?

— Eu ştiu...

— Iacă nouă franci, să nu fie vorba... Unde ai să mai găseşti aşa un chilipir? Ai mâncare, ai unde să şezi, noaptea te odihneşti:

...Stai o lună şi dacă nu ţi-o place... Cu deasila nu te ţine nimeni.

— Las'o, madamă, dacă nu vrea...

— Ei, ce zici, rămâi?... Ieşi afară şi te mai gândeşte ori spune duducă-i vorbă bună.

— Rămân... Numai să-mi dai mata şase franci, să-mi scot aşternutul, că am rămas datoare la o femee.

— Parale?... Vrai parale?... Abia te-am văzut în ochi şi vrai parale?... Lipseşti să nu te văd...

— Ce faci?... Iacă o fugit.

— Ducă-se!... Nu vezi ce gânduri are... Eu, Madam Malcă, ţi-am spus şi dăunăzi... Vreau femeie curăţică, îmbrăcăţică, nu prea tânără, nici bătrână, cu rostul ei, să facă toată treaba în casă, să lucreze, să steie cu copiii, să ştie să deschidă uşa...

— Am tocmai aşa o fimee, cum îţi trebue dumitale, da cere mult...

— Cât?

— Vrè cincisprezece franci...

— Ad'o s'o vedem.

— Chiar am s'o aduc... Poate iau şi eu o carboavă... Să mă bată Dumnezeu, dacă n'am rupt o pereche de ciuboţele...

A adus-o, dar mai bine n'o aducea.

Intr'o zi, cam pe la toaca de seară, Malca s'a prezentat cu acelaş ceremonial, cu aceiaş fărămiţă de turtă dulce.

— Du-te şi spune la mamaia c'o venit Malca... Iaca şi duduca...

— Sărut mâna.

— Ai adus-o?

— Vrai s'o vezi?

— Zi-i să intre.

— Ei, madam Profira?... strigă Malca scoţând capul pe fereastră. Ia vino'ncoace.

Pe uşa deschisă intră o femee cu urechile trase de cercei împletiţi, cu broşă smălţuită la gât, cu pălărioara înflorită ţinând cu o mână coada rochiei şi cu cealaltă o umbreluţă învoalată. Se opri la o distanţă convenabilă şi închinându-se oarecum desamăgită, zise cu buzele tivite, rezervată:

— Bonjur!...

Ţaţa Eliza o privia aiurită. Cu gura strâmbată de mânie reţinută, reuşi, nu ştiu prin ce

minune, s'o întrebe cu vocea înnecată tremurând din cap.

— Ce pofteşti D-ta?

— Mi-a zis 'neaei, zise femeea arătând spre Malca, cu vârful umbreluţei, că aveţi nevoie de o fandişan...

— Cum?... Ce?... O întreabă ţaţa Eliza, apropiindu-se albă la faţă, prefăcându-se că n'a înţeles bine.

— Poate aveţi nevoie de o fandi...

— Ptiu!... bată-te Dumnezeu, izbucni mamaia, scuipând-o între ochi... şi repezindu-se profund jignită de îndrăsneală, îi smulse capeluţa şi călcând-o în picioare, repeta înverşunată:

— Slugă cu pălărie... Slugă cu pălărie...

Femeia scăpă pe poartă cu coada înflăcărată după ea. Când m'am întors acasă, în antreu, în faţa a două ceşti cu cafea neagră, mamaia descălea pe Malca, trăgând liniştită din ţigară...

— Ţi-am spus şi deunăzi... Mie îmi trebuie o femee fără gărgăuni, curăţică, îmbrăcăţică...

Vara mă sculam de noapte. Prin fereastra deschisă vedeam cum se pierde luna, albindu-se dispărând ca o pată de ceară. Stelele licărind aprinse se închideau una câte una. Pe nesimţite, vârful pomilor răsărea din întuneric. Un ciripit timid, îngânat abia din guşă, pornit din cuiburile de noroi grupate sub stra-

şină, ca bordeele unui cătun sărac, îmi fura inima, lăsându-mă neclintit, fără glas, lipsit de gânduri.

Odată cu soarele ograda se umplea de zgomot. Găinile ieşeau la iveală, cocoşul cânta zurbagiu şi stoluri de vrăbii guralive se pierdeau în cătina înflorită de pe gardul vecinilor.

Incet, tiptil, mă duceam la bucătărie să scol din oghialul desfăţat pe Gheorghiţă, băiatul Ileanei, ţigănuş de seama mea cu ochii mari, cu păr de aur, tovarăş credincios de jocuri, cu care împărţeam bunătăţile ascunse dela masă şi palmele ţaţei Eliza ce ne cădeau pe cap din belşug.

In curând, nu ne mai ajungea curtea, pe care o cutreeram gonind caii împărăteşti cu bici împletit în patru.

Când soarele era de trei suliţi, apărea mamaia, proaspăt sprâncenată, oprindu-se pe scară în fustă crocmolită să cureţe oleandrii de florile uscate. Dela bucătărie, se auzeau tacturi meşteşugite din cuţit şi satâr, mânuite de Ion bucătarul, care toca pârjoale pe fund de stejar.

Pe dinaintea casei, gata de şcoală, Lenţuca, pieptănată frumos, se plimba silitoare, învăţând pe de rost ridicând şi scoborând glasul în cadenţă, poezia de examen:

Plânge şi suspină tânăra Domniţă
Rumenă, suavă ca o garofiţă,

Uneori, o aşteptam să iasă dela şcoală şi împreună, venind spre casă, furam câte-o oală

cu flori de pe la ferestrele deschise şi fugind înspăimântaţi, de zgomotul paşilor noştri, pe trotuar, o dădeam peşcheş ţaţii Eliza, care ne săruta dojenindu-ne: „De asta mai am... Dacă vă vidè cineva".

In tovărăşia lui Gheorghiţă înălţam smeuraşe, cu care alergam până în mijlocul târgului sau aşezaţi cuminţi la umbra socului, suflam baloane în clăbuc de săpun luat din balie. Cine nu-şi aminteşte de timpul senin al copilăriei sale, văzând globurile străvezii, ce cresc, se umflă, tremură uşor în vârful paiului, închizând în ele toate culorile curcubeului şi plesnesc deodată, se fac puzderie, ca iluziile în care punem atâtea speranţe!

Cât era ziua de mare târam după noi cutii pline de nisip, alergăm prin ploaie să trimitem corăbioare în pârâiaşele dela marginea trotoarelor sau rămâneam cu faţa în sus în iarbă, urmărind jocul rândunelelor sau lupta norilor cu chipuri de smei, ce se rostogoleau fantastic în împărăţia cerului. Şi deodată năvăleam spre poartă, cu ochii strălucitori de poftă. De departe se auzea strigătul atât de cunoscut: Mure de dulceaţă, mure!... Mure, cucoană".

Ne întoarcem escortând triumfători o ţigancă arsă de soare, cu sânii sbârciţi, cu luleaua stinsă, care descărcând trei rânduri de desagi, se aşeza trudită cerând cu ochii întunecaţi, misterioasă ca o vrăjitoare:

— Dă şi babei o leacă de apă...

— Cum dai murele?

— Trei pitaci cofăelu... Ori nişcai vechituri să îmbrac copiii. O fustişoară, o cămăşuţă, o pereche de pantalonaşi.

— Ce-mi dai pe rochia asta?

— O cofiţă să-ţi dea baba.

— Numai una?

— Şi-ţi dă baba cu ghiocul....

— Dă-mi întâiu.

— Pune gologanul să descânte baba, că eşti născută la zi mare.

...Parte ai, noroc ai, amu s'o pornit cu ură împotriva dumitale o femee subţirică, înaltă, sprâncenată... Aşa e?... Scoate gologanu...

— Spune tot.

— Tot spune baba... Adă gologanu...

— Nu spune întâiu.

— Să nu mă minţi, mânca-te-aş... Da după ce mănânci, îţi vine aşa o greutate, o ameţeală, o picoteală, o miroteală. Aşa e, fă, cocoană?... Spune, nu-ţi hie ruşine... Că eu văd un bărbat spătos, flocos, în partea dumitale, aşa e?...

Ţiganca pleacă lătrată de câini de care se apără liniştită, cu un arac noduros, purtat pe la spate, ca o coadă de cal, iar noi, adunaţi în jurul ţaţii Eliza, după ce-şi căutase norocul, înarmaţi cu spelce desdoite, alegeam boabe negre, întregi, lucioase ce sângerau ca nişte ochi de drac, bune pentru dulceaţă, întrebând într'una:

„Asta-i bună, mamaie?"

Şi când întorcea capul, o băgam în gură.

Fără să ştiu de când, venea din an în Paşti, să se odihnească două, trei zile la noi, un moşneag cu barba încâlcită, cu plete argintate şi opinci mari. Moş Simion se mulţumea cu o coajă de pâine, dormea, după ce se închina cuvios, pe un aşternut de pelin, purta cămaşă de cânepă, strânsă într'un chimir, lat ca o scoarţă de tei, de care atârnau, legate de o nueluşă lustruită, şurupelniţe, sule şi trei rânduri de cuţitaşe. Căci moş Simion ştia de toate: dregea papuci, lua sânge la cai, făcea flueraşe pentru copii şi cavale, îngăurite cu fierul roş, din care cânta, cu măestrie, cântece de alean, cu ison ţinut din coşul pieptului. Dar mai presus de toate, moş Simion spunea poveşti ca nimeni altul, imitând de o potrivă glasul piţigăiat al femeilor şi vocile îngroşate ale voinicilor. El mi-a recomandat smeii ce zburau vâjâind, în stare să arunce, din văzduh, buzduganul provocător, care nimerea în poarta împăratului, din poartă sărea pe masă, de pe masă în cui, în semn de stăpânire. Prin el am făcut cunoştinţă cu caii năsdrăvani ce vorbeau ca omul, am auzit de băţul fermecat care te făcea nevăzut, el în fine, mi-a descris pentru întâia oară pe Aghiuţă meşterul cel mare, de care, drept să vă spun, îmi este frică şi astăzi, când trec noapte prin locuri pustii, înainte de cântatul cocoşilor, dacă nu sunt însoţit de o femee care a în-

surat două rânduri de copii. Căci după părerea lui, numai babele viu de hac lui Aghiuţă. Moşneagul nu se lasă rugat multă vreme.

— Spune, moşule, o poveste.

— Vă spune moşu, da nu amu, mai târziu, când s'or trezi îngerii.

Ne strângeam pe iarbă, slugi şi copii, copii cu capul în poala slugilor, cu câinii favoriţi între noi. Şi cum se iveau stelele moşneagul începea să povestească.

A fost odată, ca niciodată, că de n'ar hi fost nu s'ar povesti.

A fost odată, o babă, ră, galbenă ca gălbănarea şi uscată ca scândura patului... Oamenii îi ziceau Mătrăgună şi când o videau copchiii fugeau, de-şi scoteau ochii. Dar cât o hi omul de rău, tot are ceva bun lăsat se vede dela Dumnezeu. Baba Mătrăgună era curată de nu se mai află şi harnică de n'o întrecea nimeni.

Dar ce folos, dac'avè o fată, pe care o chema Măriuca, şi nu semăna cu ea nicicacum. Şădè cât era ziulica de mare... Se ţinea baba de capul ei, da digiaba... Nu-i plăcè şi pace. Da nici Mătrăguna nu se da bătută. „Să ştiu ghini că te omor şi nu te las... ...Decât să trăieşti aşa, mai ghini să te ia dracu......"

— Dormi conaşule? mă întreba moş Simion.

— Nu dorm.

— Atunci stai, să-mi aprind luleaua, că povestea-i lungă... Unde am rămas?

— Când i-o zis baba s'o ia dracu.

— Aşa... aşa... Ei, n'apucă să mântue vorba şi un tânar nalt spân, bine făcut, ieşi ca din pământ şi ceru fata. Mătrăguna se suci se învârti, da n'avu încotro. Peţitorul era îmbrăcat ghini şi voinic cum nu se mai află. Făcu nuntă cu sarmale, cu plăcinte, cu vin roşu, cu lăutari, cum se face la nuntă. Da digeaba, că oamenii nu petreceau din toată inima, nu se îmbătau nicicacum, se uitau chiorâş la mâinile lui cu degete subţiri, păroase, încărcate cu inele de-ţi luau ochii. Baba intră la bănuială. Văzuse ceva ce nu-i plăcè. Când ginerile se aplecase să-i sărute mâna, avé două corniţe ca de ied şi se gândè cu inima friptă. Araca'n di mini... Nu cumva m'o hi pedepsit pi mini Dumnezeu, că am drăcuit copchila... Şi nici una, nici două, cheamă fata şi îi zise între patru ochi: „Când îi aşterne, să închizi ghinişor uşile şi ferestrele, să astupi toate bortele şi să laşi numai borta cheii slobodă... Şi când o veni el să se culce, să iei crenguţa de busuioc dela icoană şi să-l baţi cu ochii închişi, să dai unde-i nimeri, pân'ţi-oi zice eu destul".

Măriuca tremura de frică şi făcu aşa cum o învăţase mă-sa. Aghiuţă, că el era, n'ar mai hi fost, cum văzu busuiocul în mâinile fetei, vru să iasă da n'avè pe unde... Să 'nvârtè, ca un şoarece în capcană şi, subţiindu-se cât un fir, trecu prin borta cheii... Da aci îl aştepta baba Mătrăguna, care mai pricepută decât Aghiuţă, lichi un şip la bortă şi cum intră Aghiuţă'n şip, puse dopul şi-l înfundă ghini, ghini să nu mai iasă.

— Dormi conaşule?...

— Nu dorm.

Dar n'aş putea spune ce s'a mai întâmplat. Sfârşitul povestii l-am auzit ca prin vis: voinic... cal înaripat... Măriuca... nuntă împărătească...

Spre deosebire de moş Simion, la noi în casă venea foarte des un domn palid, cu părul negru, cu nas drept, cu barbeţi lungi şi se aşeza la masa lângă ţaţa Eliza. Ne servea pe fiecare, vorbea într'una, mânca mult şi când bea vin, nodul gâtului i se ridica şi scobora în scobitura gulerului larg, ca o jucărică pe sârmă.

După masă, ieşam cu toţii să stăm pe scara antreului cu uşile deschise. Curtea era scăldată de lumină sau era întuneric beznă şi stele. Ni se împărţeau prune, păpuşoiu fiert sau felii de harbuz, pe când el cânta dând ochii peste cap, tremurând piciorul, înlocuind vorbele pe care nu le ştia cu onomatopeie invariabile:

Cu haina cernită, în veci eu voi fi
Ta-ra-ra-ra, ta-ra-ra-ri...

Purta nasturi de mărgean la cămase, pantaloni de caşmir, ghete de brunel şi ofta într'una. Nu-mi amintesc cum îl chema. Auzisem, fără să înţeleg, că fusese trădat de o fată cu zestre mare, după care umbla să o ia de nevastă. Ţaţa Eliza îi vorbea în şoaptă.

Noi stam nemişcaţi. Dădaca îi prezenta, lui întâiu, tava cu dulceţi şi el o îndrepta, cu unghia dela degetul mic spre cucoane, trecându-şi mâna prin păr, cu ochii la servitoare, care întorcea capul, ruşinată cum se cuvenea.

Ne mai ştiind cum să întreţină conversaţia ţaţa Eliza întrebă fetele pe rând:

— Ce-ai să te faci când îi fi mare?

— Profesoară, răspundea serios Olimpia.

— Bravo! Să-ţi ajute Dumnezeu.

— Da tu, Felicie?

— Eu vreau să mă mărit.

—Mai bine îţi muşcai limba... Asta nu se spune când sunt de faţă cavaleri... Da mata, dudue, mânca-te-ar mama... vino în braţe la mine...

— Ei lasă, mamaie.

— Ia spune.

— Nu ştiu.

— Ce ţi-ar place?

— Profesoară.

— Bate-te peste gură... Să nu te mai auz vorbind aşa... De asta te cresc eu? Să ajungi profesoară? Tu eşti fata lui Aga Tomşa...

Ai să te măriţi cu un tânăr bogat, doftor, moşier, franţuzit, nemţit, să te poarte în lume, să te ducă la baluri şi când îi eşi dela teatru să strige feciorul din capul scării. „Trăsura lui Madam Bibescu!"

Biata dudue!... sămăna ţaţei Eliza, avea ochii negri şi gură mare. Nu s'a măritat cu Bibescu.

Nu s'a măritat de loc. La bătrâneţe, după ce fusese cuminte toată viaţa, a ajuns, cum dorise şi cum sunt sigur nu credea să ajungă, profesoară de pian prin casele care o cunoşteau.

Nu ştiu când plecă musafirul, pentru că îndată ce servitoarea aducea cafeaua din bucătăria din fundul curţii târându-se ca o insectă schilodită de teamă să n'o verse, noi copiii eram trimişi la culcare.

Cu capul pe perină, între vis şi viaţă, auzeam pe fereastra deschisă, din ce în ce mai slab, refrenul omului pe care îl trădase fata cu zestre mare.

Ta-ra-ra-ra-a, ta-ra-ra-ri...

Copiii ca şi câinii au pentru unii oameni o duşmănie neexplicabilă. Nu-l puteam suferi. Toate încercările lui de a mă sălta pe genuchi îl oboseau şi-i strâmbau cravata în zadar. Tremuram de silă când, chemat să spun, frumos, bonsoir, mă strângea să ţip de durere cu degetele lui ciolănoase.

Cu toate acestea lui Vuluţă — mi-am adus deodată aminte numele lui — îi datoresc cea mai sfântă emoţie din câte am încercat.

Intr'o zi de vară, o trăsură se opri la scara antreului, cu un cal năduşit, ce-i tremurau picioarele.

Din birjă, se arătară pantalonii de caşmir şi cu ei Vuluţă, care strângea la piept o pereche

de hulubei, unul alb pătat cu roş ca un cal şerg, celălalt, vânăt cu ape verzi de curcubeu. Intindeam mâinile cu ochi aprinşi, înălţat pe vârful picioarelor să apuc hulubaşii, pe care-i ţinea sus, deasupra capului.

— Sărută-mă şi zi mersi.

— L-am sărutat repede, cu ochii închişi, în neştire.

— Nu aşa... Dă-mi o guriţă *à la fransé.*

Vrând, nevrând am îndurat osânda şi apucându-l cu degetele de barbeţi, l-am sărutat cutremurându-mă, în gura ce mirosea a tutun.

Am plecat strângând hulubii, apărându-mă cu picioarele de bombonică, de Calicul şi de Hectoraş, care săreau să-i apuce, lătrând în jurul meu.

I-am închis în fereastră, le-am dat apă, pe care au murdărit-o numaidecât, boabe pe care nu le băgau în seamă şi nu înţelegeam, mut de durere, de ce se temeau, când eram gata să mor, numai să-i văd mâncând. Am adormit lângă ei. Nu ştiu când m'a dezbrăcat dădaca. Dimineaţa m'am apucat de lucru. Nu fusesem niciodată atât de ocupat. Incurajat de privirile ţaţei Eliza, încântată de darul ce primisem, m'am suit în pod. Din lăzile aduse de maica Leonora, scoţând cuiele de prin pereţi cu degetele sângerând, am făcut o hulubărie în formă de cutie poştală.

Rătăceam, neştiind unde s'o agăţ, tremurând de frica pisicilor, oprindu-mă în loc, trăgând cu urechea, râzând mândru de bucurie, când începeau să gurue. In cele din urmă, am atârnat-o, suit pe scară sub straşina grajdului, pe care nu mă urcasem niciodată şi de unde vedeam tot ce se petrece în ograda vecinilor.

Dar nu i-am ţinut mult. Umblând mereu la ei, pe unul l-am scăpat. L-am urmărit cu pălăria în mâini, chemându-l galeş: gali... gali... gali... gali...

Dar în zadar. S'a aşezat întâiu pe colţul casei, s'a mutat pe hogeac şi, uitându-se multă vreme împrejur, a zburat, bătând din aripi, dispărând peste acoperişuri, în zare.

Pe celălalt l-am dus în odaie şi întorcându-mă să iau căpăcelul cu apă, în lipsa mea, care n'a durat o clipă, l-a mâncat motanul.

Când m'am întors, îl ronţăia mârâind, ascuns sub pat, cu pene, cu inima mea cu tot. L-am bătut cu vătraiul, dar degeaba.

— Ce-l mai baţi, nătărăule, mi-a strigat mamaia, jignită că n'am fost destoinic să păstrez cadoul lui Vuluţă. Mişcă-te şi te culcă.

...Am plâns mult. Dar există, nu încape îndoială, un Dumnezeu pentru copii. In speranţă că poate s'o înapoia hulubul ce-l scăpasem, mă urcam, în fiecare zi, pe acoperământul grajdului unde rămâneam dus pe gânduri, încântat de privelişte.

Intr'o zi, pe când mă scoboram, oftând desamăgit, un scâncet slab, venea, nu știu de unde. Sărind treptele, încordând auzul, m'am simțit tras de colțunul lăsat în jos, ca de obiceiu.

Intorcându-mă, cu un țipăt de bucurie am prins, gata să dispară sub grajd, cel mai drăgălaș cățeluș de pe lume, băiatul Bombonicăi, care fătase, cum am auzit în urmă, patru cățel în ascuns. Ca de obiceiu, Ileana, i-a aruncat la gunoi, oprind numai unul, de teamă să nu turbeze Bombonica.

M'am depărtat cu el în brațe și nu ne-am despărțit, culcându-ne împreună, împărțind mâncarea, purecii și bătaia, din cauză că nu eram prea bine crescuți, nici unul.

Zilele se scurtau. In casă era frig. Lampa aprinsă devreme strălucea în perete, însuflețindu-se treptat, ca un răsărit de soare.

Copii și slugi, noi sătui de joacă, ele istovite de muncă picuram de somn, destrămând petece de olandă, să facem scamă, strânși în jurul țaței Eliza, care, suită în vârful patului, cânta despletită, cu lacrimi ce curgeau șiroaie:

> Cu haina cernită, în veci eu voi fi
> Ta-ra-ra-ra-a...

Pe Vuluță nu l-am mai văzut.

In Moldova, iarna e grea și lungă. După trecerea sărbătorilor, oamenii așteaptă cu răbdare, primăvara. Lențuca era acum internă.

Rămăsesem singur. N'aveam cu cine mă juca, pe Gheorghiță nu-l lăsa să intre în casă fiindcă era țigan, iar eu n'aveam să mă duc la bucătărie, fiindcă eram boier. Ion — care atât aștepta — avea ordin să-mi lege pămătuful de gât, când m'o prinde pe acolo.

După prânz, țațele se culcau. Ca să mă potolească, maica Leonora mă punea să-i caut în cap până când adormea pe genunchii mei. Curând îmi amorțeau genunchii. Simțeam nevoie să mă mișc și nu îndrăsneam. Strângeam binișor un picior, așteptând îngrijorat să mă strecor și încremeneam chinuit de remușcare.

— Tț, tț, tț, tț, tț, ai inci ori te mănîncă spinarea...

— Vreau să mă duc olecuță afară.

— Hai, ieși,... cară-te... Să nu te văd... Băietul ăsta trebuie dat la școală... Nu poate nimeni să se odihnească de răul lui.

— Soarta mea fusese pecetluită. Novleanu *cel mare,* — erau doi frați — directorul Institutului Academic, care le sfătui, anul fiind deja început, să învăț să citesc, în casă, recomandându-le un pedagog d. L... băiat sărac, cârn, cu ochelari și sever.

Lucru hotărât, treaba a mers repede. Mi-au cumpărat abecedar cu scoarțe albastre, placă, condei de piatră și chiar din seara aceia am început să silabisesc, încet, ajutat de maica Leonora: u-n, un... c-a-l, cal... p-o-d, pod... Și când mai târziu am repetat, dintr'o dată: „un

cal pe pod", maica Leonora m'a sărutat înnăbuşindu-mă, prezicându-mi un viitor strălucit:

— Are minte bună, nu-i prost... Olecuţă dac'ar fi mai cuminte...

Intre timp, fratele cel mare Coco, după o serie de nebunii, deocheate, se angajă voluntar în Regimentul 7 Călăraşi, fără a mai încerca să isprăvească Liceul. Moş Nicu, ursuz de obiceiu, era încântat. Scăpase de cheltuielile şcoalei şi se lăuda în gura mare, s'audă vrăjmaşul, răzeşul cu care se judecă la Huşi pentru un petec de pământ, că va trimite Volintirul să-i bage şapte plumghi de carabină în burtă. Eu, de când se angajaze Coco, n'aveam astâmpăr. Când prin favoare specială, acordată de vagniştri, băeţilor de familie, care-şi tocau averea, venea călare să se odihnească; uneori, după prânz, îi văcsuiam cismele, cărora nu le dădeam de fund şi-mi uscau scuipatul, mă ţineam cu ligheanul de apă după cal, îi smulgeam iarba din grădină. De aci până la încălecat nu era decât un pas, pe care l-am făcut repede urcându-mă de pe scaun, fudulindu-mă, întâi prin faţa slugilor, apoi pe la porţile megiaşilor şi prinzând curaj am plecat, pe stradă, să mă arăt lumii şi lui Moş Nicu.

Calul n'avea zăbala în gură, picioarele mierau băgate în trăgători, pentrucă nu ajungeam la scări şi mă încălţasem, în grabă, pe piciorul gol, cu ghetele Lenţei, ale mele fiind date la dres.

Era cald. Când am intrat, trap, trap, trăpuşor bleg, pe din dos la moş Nicu, Catinca, femee la toate — Moş Nicu era holtei—, porni repede să-i ducă vestea. Nu trecu mult şi moş Nicu, apărând în cămaşă de noapte, cântărindu-mă din ochi, mă apostrofă batjocoritor, turbat de indignare.

— Phii! Bătu-te-ar Dumnezeu şi Maica Domnului, cu ciuboţele de fată umbli tu!

Am plecat cu lacrămile în ochi, acasă.

Coco îngrijat că nu-şi găsea calul, m'a zgâlţâit de urechi până m'a ameţit.

Aşa am început cariera mea de muschetar.

Simţul artistic, l-a trezit în mine sora mea Felicia. Deşteaptă, frumuşică, avea un remarcabil talent la pian. Adusă în salon să încânte pe primul aspirant la mâna ei, flăcău tomnatic dar persoană cu greutate în ambele sensuri, Felicia se aşează, sprinţară, dinaintea pianului cu coadă şi porni să cânte cu o voce ascuţită, ştrengară, inimitabil, un cuplet dintr'o vestită operetă franceză:

„Tu n'est pas beau, tu n'est pas riche"
Tu manques par-dessus le marché d'esprit"

Cele mai frumoase pagini de literatură le datorez Olimpiei.

Olimpia era o fată cu ochii cenuşii, cu aluniţă în frunte şi serioasă. Citea, vara, izolată în zgomotul infernal ce-l făceau opt copii în jurul ei. Citea în salon, citea plimbîndu-se în-

cetişor, prin ogradă, plină de romaniţă. Era eleva preferată a profesorilor şi lucru rar pe atunci, hotărîtă să ia bacalaureatul. Era, cu deosebire, amorezată de filozofia lui Vasile Conta, care, auzind de ea, manifestase dorinţa de a o cunoaşte. Rude bine-voitoare, puseseră chiar la cale, în secret, o întâlnire nevinovată, care urma să aibă loc în casa lui Filipescu, vestit boer din Iaşi, cu a cărui fată, Olimpia se potrivea de minune şi se împrieteniseră în pension.

Prin favoarea specială, mă luă şi pe mine ca să nu se ducă singură, căci familiile nu erau în vizită.

Aşteptam, gătit în haine de sărbătoare, uns cu pomadă de dafin, nerăbdător, ca Olimpia, aşezată dinaintea toaletei, să-şi încârlionţeze părul. Pe atunci se purta breton. Dar pe când Frantz, coaforul, adunase într'o şuviţă tot părul din frunte şi se pregătea să-l prindă cu fierul, nu ştiu prin ce aberaţie, se apropie vicleană Felicia şi cu'n gest, furişat de nebun îi reteză, din rădăcină bretonul, cu foarfecile, lăsând pe Olimpia aproape leşinată, scăldată în lacrămi.

Am plâns şi eu; plângeam râzând. La masă, n'am mâncat niciunul. A trecut timp până să-i crească părul. Noroc că ne aflam în vacanţa cea mare. Intrevederea n'a mai avut loc, Vasile Conta a plecat mai târziu din Iaşi. Olimpia era neconsolată. Nu mă despărţeam de ea. In

fundul grădinei, plină cu păpuşoiu de aur vechi, stând pe iarbă alături de ea, sub socul ce ne presăra cu flori gălbui, îmi citea, ca să mă mângâie, pagini minunate din scrierile lui Nicu Ganea.

In casa noastră, la zile mari, venea popa care ne minuna citind pe o carte groasă, litere nemai văzute, colorate, ce ne păreau jucării. In salon, în duşumeaua căruia se oglindeau scaunele ca plopii în unda lacului, cucoane încorsetate vorbeau între ele, aşezate în cerc, despre gospodărie şi copii. Uneori, câte una mai tânără, stând dreaptă în mijlocul camerei, strângând în mâini un sul de note, cânta pe de rost, sentimental *La Berceuse*, celebra romanţă de pe atunci:

Dormez, dorme-ez, ma be-e-e-elle...

Se serveau dulceţuri aduse pe tăvi de argint, de femei desculţe. Gazda indica musafirilor, cu voce amabilă şi cu evantaliul, felul trataţiilor: „Perje şi Nure", în timp ce servitoarea îmbrobonită de năduşeală ploconită ca o martiră, ţinea tava grea de metal preţios, pe care se rânduiau simetric, paharele de cristal, linguriţele şi chiselele. Noi copiii, aduşi în salon cu deasila, sărutam mâna la cucoane şi după multe marafeturi, recitam, cu obrajii do-

goriți de rușine, poezioare franțuzești în fața musafirilor ce se minunau cu amabilitate.

Peatunci, viața se scurgea liniștită. Cărți nu erau. Din când în când maica Leonora citea greu, cu voce tare: „Curierul lui Balassan".

Țața Eliza nu citea nimic. Factorii poștali aveau de lucru numai de Paști, de Anul Nou, când curgeau cărțile de vizită. Logodnele, nunțile, botezurile, școala, epoca murăturilor și a bulionului, bolile copiilor, hotărau răstimpurile vieței.

La sărbători mari, se făceau vizite în rochii de mătase și haine negre, în trăsuri, angajate cu câteva zile înainte. De Sf, Nicolae, Gheorghe sau Dumitru, de sărbătorile Paștelui, ale Crăciunului, birturile erau pustii. Orice familie avea doi, trei holtei invitați la masă. Ca prin vis mi-aduc aminte de jocurile noastre:

Tous en rond,
Faisons la révérance
Dansez en cadence
Dansez, dansez
Embrassez qui vous voulez

Fetițe cu părul pe spate, băeți tunși chilug, ne învârteam cântând, cuminți, sub ochii unei guvernante, venită cu unul din noi, care bătea tactul din palme, răsărită ca o cucută, în mijlocul celor fără dinți.

Alteori, luam nume de flori șoptite la ureche, alegând pe cele care ni se păreau mai pre-

țioase: camelie, miosotis, rezeda și dam gajuri, sub ochii bătrânilor, onorați că vorbim franțuzește.

O, Doamne! Unde sunt bătrânii curat îmbrăcați, cu sort la vorbă. Bătrânii de altă dată, cu guler deschis, manșete largi, purtând inel cu pecete, mustăți stufoase, îngălbenite de țigara sucită pe genuchi, pusă într'un țigaret serios, de chihlibar.

Unde-i doamna ce trecea la Copou, așezată pe un cal alb, zâna din povești, care, galopând, dispărea ca un meteor, dreaptă, în rochie lungă de catifea verde, cu joben, cu cravașă, cu voal gri ce flutura în urma ei, ca un semn prietenos de adio. Trăind în țara îmbelșugată, trezite târziu la plăcerile vieții, noi generatiile vechi, păstrând în minte imagini simple, suferim de nostalgia trecutului, ca recrutul desrădăcinat din satul lui, cel mai frumos din lume. Legănați de basmele, cu care ne adormeau dădacele, suntem însă orbiți de haina împărătesei croită din pânza cerului, cu soarele în piept și — nu râdeți — cu luna'n spate, căci peatunci, oamenii curați la suflet nu vorbeau cu înțelesuri de rușine. Oamenii nu erau grăbiți să trăiască. Nu se plictiseau, pentrucă nu aveau gânduri năsdrăvane. Nu întorceau cu satisfacția celor de azi, foile din calendar, bucuroși c'a mai trecut o zi, ca să se apropie, bunăoară schimbarea guvernului, — schimba-

rea domnilor era socotită, bucuria nebunilor — sau tragerea loteriei, cu speranţa, că-şi vor satisface pofte nemăsurate. Fiind oameni puţini, era loc pentru toţi. Işi avea fiecare rostul lui. Căsuţă cu nuc la poartă, masă îndestulată, culcuş binecuvântat de Dumnezeu. Oamenii se sculau la răsăritul soarelui şi se culcau odată cu găinile. Bărbaţii purtau ghete cu scârţ, femeile lăsau fetelor moştenire rochii de mătase vişinie, cu care se duceau în decursul vieţii lor la nunţi şi botezuri.

Nu sunt supărat, ca unul care a isprăvit mălaiul şi se uită cu ochi răi la ceilalţi. Slavă Domnului, am trăit destul. Cum, n'are importanţă. Tânăr, n'ai pretenţii, şi dacă ai îmbătrânit ce ţi-ar folosi regretul. Vreau să amintesc numai că, dacă în trecut, bătrânii erau voioşi, porniţi pe glume, e că avea cine să-i asculte. Azi, cui să povestească. Tineretul îl priveşte cu milă, dacă nu cu dispreţ, pe care abia le moderează. Ce să facă, sărmanii! Trăiesc plictisindu-se între ei, aşteptând moartea.

La coana preoteasa, nevasta lui popa Grecu, venea altă cucoană preoteasă, bătrână ca şi ea, dar văduvă.

— Ai venit? Şezi?

— Şi, fericit că se văd, se încălzeau în pridvor la soare, numai schimbau nici o vorbă. Ce aveau să-şi mai spună?... Avuseseră aceiaşi viaţă. Se înţelegeau din instinct. Se simţeau

bine stând una lângă alta, ca animalele care au fost înhămate multă vreme împreună. Munciseră săracile. Avuseseră fiecare o spuză de copii. Când ofta coana lui popa Grecu, răspundea preoteasa văduvă, şi, — vă rog să nu râdeţi, v'am spus că erau bătrîne — când răsufla una, răspundea timid, cu oarecare întârziere, dar cu fidelitate, cealaltă.

— Pela scăpătatul soarelui se depărtau cum trăiseră, fără ceremonie.

Mă duc...

Mai vino.

Nu mai sunt bătrîni. Inţeleg ce aveţi să-mi spuneţi: copiii noştri au să zică aceleaşi lucruri când vor fi ca noi. Ştiu, vor mai fi bătrâni, bătrânii timpului lor. Ai noştri, cei pe care i-am pierdut, erau din acei care se însurau săraci, plăteau logodnicei rochia de mireasă din economiile primei lor juneţe şi plecau, lăsând în urma lor ce agonisiseră cu cinste, cu chiverniseală şi trudă: care o căsuţă, care o viişoară, copiilor, nepoţilor şi strănepoţilor, crescuţi în frica lui Dumnezeu. Credeau, sărmanii, că a fi curajos înseamnă să munceşti, să-ţi faci rândul de cetăţean, de soţ, de părinte.

— E călduţ, senin, e primăvară. Albinele desmorţite cântau imnuri nupţiale, învârtindu-se, ameţite de mirosul florilor, pe sub pomii gătiţi de nuntă mare. Pe straşină, două rândunele se sfătuiesc unde să-şi ascundă fericirea. In zare, Ticăul se ridică pe coastă ca un

teatru de păpuşi, cu căsuţe mici, albe, proaspăt văruite, încondeiate cu brâie vărgate, rîzând soarelui cu uşile deschise, pe care intră şi ies gospodinele harnice.

— In bătătura crîşmei, meşteri, mahalagii, ridică chibzuiţi şi cu mişcări domoale, furcile cioplite din bardă, pe care avea să se învârtă scrânciobul.

— La biserică la Sf. Haralamb, dascălul toacă meşteşugit, împrăştiind evlavie, iar peste drum de casa noastră, „Şchiopul", ţigan cu părul veşnic încâlcit, spoitor vestit din Sărărie, pe care nu-l uită nimeni în ziua morţilor, când se împart străchini, lumânărele şi cofiţe în tot Iaşul, freacă harnic căldări de aramă, sugând dintr'o lulea, ce forfoteşte ca o cratiţă plină.

— La noi se scuturase toată săptămâna. S'au descleiat ferestrele, lipite dela Sf. Dumitru, cu pap şi cu hârtie de gazetă, s'au măturat pereţii cu peria, s'a dat cu ulei pe jos, s'au albit mesele frecate cu nisip, în fine s'a înveselit bucătăria, casa cu chenare sinelii. Aşteptam Paştele, vestit de liliacul înflorit de-a-lungul gardului, de rândunele, care ciripeau înşiruite, perechi, perechi, pe straşină.

— Noi copiii, sătui de joacă, atraşi de miros, ne-am strecurat tiptil în bucătărie şi stam ca sfinţii, de frică să nu ne dea afară, privind interesaţi şi lacomi, cum se fac cozonacii.

— Ion bucătarul, legat la cap cu un testemel curat, frământă, cu mânecile sumecate, cu

pumnii închişi, aluatul din covată, străjuit de maica Leonora, care-i picură în răstimpuri, unt topit dintr'o căniţă, îl şterge de năduşală sau îl ceartă oţărîtă ca un copil de lapte, că ţiganul îşi scarpină cotul cu mâna plină de aluat. Ţaţa Eliza sorbind ultima picătură de cafea neagră, întoarce ceşcuţa cu gura în jos, o pune binişor pe brâul cuptorului şi ridicându-se harnică, dă la o parte şalurile, care acopereau întâiul rând de aluat, pus demult la dospeală, în fundul patului făcut dintr'o uşă. Cu mâini albe împleteşte, pe masa presărată de masa presărată de făină, cozonacii pe care îi aşează cu băgare de seamă în oale de tot felul ce aşteptau unse, înşirate dinaintea ei.

Dintr'o farfurie crăpată la care ne uitam cu jind, alege migdale curăţate, îngălbenite ca nişte clape vechi, le înfige în aluatul de aur pal şi ţinând oalele în sus, cu gravitatea preotului care poartă sfintele daruri, uitându-se unde calcă, blestemând mâţa care miona pe lângă ea, le sue pe cuptor, acoperite cu şaluri groase puse peste meleisteig, ca să nu atingă aluatul.

Ileana, dogorâtă de văpae, cu un ochiu pătat de albeaţă potolea cuptorul trăgând afară jarul, răcorind pietrele cu praftoriţa de cârpe ude puse în vârful cociorvei încercând arşiţa cu mălai ce ardea scânteind umplând bucătăria de fum, de miros de porumb copt, ce ne deschidea o poftă de mâncare nebună.

Prefăcându-se că nu ne bagă în seamă, numărându-ne din ochi, pe deasupra, maica Leonora rade covata cu îngrijire, împleteşte câţiva cozonăcci, îi presară cu migdale ce nu mai erau bune pentrucă nu eşiseră întregi, şi-i pune în forme de tinichia, mici, cu marginile cutate. Să fiţi cuminţi, să nu care cumva să umblaţi pe uşe, să răciţi cozonacii, că nu vă dau la niciunul...

Aţi înţeles?... Lenţa unde-e?...

— Mamaie, strigă sora cea mică, năvălind de afară îmbujorată de indignare, speriată, ridicându-şi ciorapul. Vin repede mamae, spune ea fără suflet. Cocoşul vra să omoară o găină...

Ptiu!... zice maica Leonora râzând, scuipând să nu se deoache.

— Zău, maică, a apucat-o de cap...

— Las'că are să-l bată mama... Voi ce râdeţi? Eşiţi afară măgarilor... Mai puneţi mâna pe carte... Nu poate omul să răsufle de răul vostru.

Am eşit ruşinaţi ghiontindu-ne, zoriţi dela spate şi fără să fi înţeles dece, farmecul se rupsese.

Ploase câteva zile în şir. Se lumina de ziuă. Găinile nedumerite, eşau câte una, se scuturau şi porneau grăbite după mâncare. Raţele se scăldau cu nesaţ în ochiul de baltă ce se întindea înfiorându-se până la poartă. Un curcan stingher, se înfoia jucând în loc. Negura întârzia destrămându-se prin crengile înmugurite. Peste puţin soarele lumina vârful pomilor, casele; se înălţa oglindindu-se, prefăcând în mărgele colorate, stropii depe iarba binişor răsărită.

Spre seară, dădaca ne spăla pe rând, în balia aşezată în mijlocul odăii şi luându-ne în braţe ca să nu ne murdărim pe picioare, primeniţi cu cămăşi curate, ne aşeza în pat desfăcându-se greu de noi, care aveam chef de hârjoană.

După ce scoase afară cofele, balia, ceaunul în care ne adusese apă clocotită, şterse pe jos cu o pânză de sac şi maica Leonora, luând dintre sobă ceainicul astupat cu hârtie, oblojit cu şaluri de lână, ca să se facă „cum trebue" ne dete la fiecare un pahar de ceai în care turnă, cu mâna tremurândă, peste felia de lămâe înstelată ce plutea deasupra, câte-o picătură de rom, „de cel bun".

Trebuia să ne împărtăşim, să ne spovedim, iar pe urmă, moş Nicu avea să meargă cu noi, să ne cumpere, ca în fiecare an, ghete şi pălărie nouă.

— Căutaţi, când îţi intra în biserică, să fiţi cuminţi, să faceţi cruce, să vă închinaţi întâi în faţa maicii Domnului, apoi înaintea Domnului Hristos, la Sfântul Nicolae, Sfântul Gheorghe şi pe urmă, când v'o chema, treceţi şi vă spovedeţi frumuşel, daţi pitacul, sărutaţi mâna părintelui, şi spuneţi-vă păcatele.

— Maică, eu am păcate?

— Tu ştii.
— Are maică, zise Lenţa vrând să mă necăjească.
— Da?... ce păcate am eu?
— Ai omorât o furnică.
A călcat-o cu piciorul, măicuţă.
— Asta nu-i păcat, zise maica Leonora, care nu ştia cum să-şi ferească borcanele de dulceaţă, de răul furnicilor.
— Ai auzit?
— Şi a mai făcut ceva.
— Ce-am făcut?
— Ai uitat?...
— Ce-am făcut, spune?
— Nu ştii, măicuţă, ieri ai eşit la poartă şi trecea un jidan cu portocale şi s'o apucat şi s'o asmuţit câinii şi Calicul l-o muşcat de mână şi i-o rupt pantalonii.
— Dacă l-o muşcat câinele, eu îs vinovat?
— Tu l-ai asmuţit.
— Parcă eu am vrut să-l muşte... Eu n'am vrut să-l muşte... Dacă n'am vrut spune şi mata măicuţă, îi păcat?
— De, cam... Da fiindcă era jidan ţi se iartă.
— Vezi... Bine-mi pare... Moare de ciudă... Mai zi ceva.
— Nu mă fă, c'acuşi te spun...
— Spune-mă.
— Vrai?
— Spune, să vedem ce ai să spui.

— Ştii ce-o făcut, măicuţă?... N'am vrut spun, de fiindcă dumnealui vra s'arate că nu-i pasă, uite ce-a făcut, s'o dus în grădină ş'o găsit un ou de pichere şi s'o apucat şi l'o mâncat.
— Aşa crud?
— Crud.
— Când?
— Ieri.
— In Vinerea Mare!... zise maica Leonora cârpindu-mă la repezeală. Nu ţi-e ruşine, soiu rău ce eşti!... Scoală, dă-te jos!... Ieşi afară în genuchi, măgarule!... Cui dracu îi seamănă, nu ştiu...
— Iartă-mă.
— Taci... Unde-i varga.
— Iartă-mă, ţaţă.
— Nu, adă varga.

Am adormit târziu, în suspine, cu trupul ars de vargă, mângâiat de soră-mea, adormită şi ea, cu nasul roş de plâns.
A doua zi, maica Leonora, m'a dus târându-mă de mână, cu noaptea'ncap, la biserică, să mă închin la toate icoanele, după care am bătut zece mătănii, numărate de ea în şoaptă.
Când am isprăvit, potrivindu-mi pălărioara, zise îmbunată:
— Ptiu!... Să nu fie de deochi... Ai noroc... Uite c'o răsărit soarele, probă că te-o iertat Dumnezeu, — şi m'a luat în târg de unde avea să cumpere ouă şi băcan, să-le roşească. Am

plecat, spălat în grabă, cu maica Leonora înainte, oprindu-mă, din când în când, să-mi șteargă nasul, cu Ileana desculță cu panerul după noi. Când am ajuns în târg, m'am zăpăcit de atâta forfoteală.

Maica Leonora, mă târa, ca pe un vițel ce nu se lasă dus la tăetoare. Mergeam cu capul înapoi. Nu-mi puteam lua ochii dela tarabele încărcate. Mă împiedicam la fiecare pas și mă minunam de tot ce vedeam: carne grasă, atârnată în cârlige, movile de cartofi, snopuri de praz, grămezi de fasole albă, lume împestrițată, strigăte, larmă, calici ce se târau ca niște râme, îmbucățite printre carele desjugate, încărcate cu lemne, cu un porc gras, care gemea legat de picioare, șiragurile de covrigi, gogoșile ce fierbeau în ceaune și tava alvițarului, pe care se înșirau cocoșei de zahăr ras, ce sticleau în bătaia soarelui. In drum ne opreau precupeții, care mai de care:

— Ce să luați?

— Ia-mă la madama.

— Pentru boieri și golani, azi cu bani, mâine fără bani.

Imi era teamă, că maica Leonora trecea printre atâtea bunătăți fără să cumpere. Mă gândeam cu frică în sân, c'o să ia alții tot și nouă n'o să ne rămână nimic. Treceam acuma printre rânduri de țărance îmbrobodite, încălțate cu ghete potcovite, femei necăjite ce strângeau la subsuară găini umflate în pene. Grămezi de ouă, feștelite ca bulgării de zăpadă cu care ne băteam în ograda bisericii, se micșorau în depărtare și pe masă răsăriră pe neașteptate, în calea mea, așezate piramidă, în străchini întinse de lut, — ce nu-mi da în gând — ouă de lemn, ouă roșii de lemn, cu care poți sparge și lua, toate ouăle copiilor din mahala, fie ele de rață, de curcă și chiar de pichere.

Rămăsesem cu gura căscată. Maica Leonora, pricepută alegea ouă, oglindindu-le în zare, numărând câte trele — țăranca, Ileana și maica — punând în coș pe cele alese fără greș.

— Nu te supăra mata, măicuță zise dela o vreme țăranca rușinată. Mata le alegi numai pe cele mari, da eu nu le dau așa; vând la rând, cum le-a ouat găina.

— Nu fi proastă, îi săptămâna mare. Tu nu vezi cu cine vorbești?...

Țăranca nu mai zise nimic. Maica luă de ici, de colo, tocmite laborios, trei ouă la pitac și le plăti numărând în șoaptă gologanii în palma țărăncii nedumerită.

Plecarăm. Când să despicăm din nou mulțimea, maica Leonora socoti să mă ia de mână, de teamă să nu mă rătăcesc.

— Adă mâna.

Mă încurcase. Nu știam pe care să i-o dau. Am încercat să-i întind mâna dreaptă, dar

rămâneam cu fața înapoi și cea stângă era prinsă.

— Ce ai în mână?... Deschide pumnul.

Și silindu-mă, scoase la iveală oul de lemn, pe care-l șterpelisem, cu inima cât un purice, din cele multe care-mi luaseră ochii.

— De unde l-ai luat?

— Nu l-am luat, l-am găsit pe jos.

— Spui și minciuni... Săptămâna mare, nu ți-i rușine!... Cum nu te-a văzut omul?... Să nu spui la nimeni, că te omor.

Și desfășurând giubeaua ca o cortină, îmi porunci scurt:

— Bate trei mătănii!... Așa... Fă cruce și zi Doamne, iartă-mă, că nu mai fac!... E frumos... Na, bagă-l în buzunar.

In sâmbăta mare, maica Leonora roși ouă disdedimineață.

Pe plită fierbeau, mocnit, două oale de schiță pline, una cu ouă de găină, alta cu ouă de rață, vre'o câteva de curcă și de bibilică, pândite de noi, strânși în jurul măicuței, cu gânduri năsdrăvane. Maica le ridica din băcan cu lingura de lemn, freca oul unul câte unul cu șoric de slănină, apoi le lustruia cu o cârpă zdrențuită, le așeza delicat, cu degetele roșite, în farfurii lungi, albe, ce se încălzeau friguroase, pe marginea plitei.

Era încă ziuă. Nu tocase la Sft. Haralambie, pentrucă nu se toacă în sâmbăta mare, înainte

de înviere. Dar țin minte, că nu se culcaseră găinile când maica Leonora ne strânse pe toți în odaie, ne desbrăcă cât ai clipi din ochi și ne culcă, învelindu-ne până la gură, cu plapoma ce mirosea a curat.

Ne simțeam bine. Adormirăm fericiți, luând cu noi în împărăția viselor mândre, hăinuțele cu bumbișori de cilic ce se răsfățau, întinse pe scăunele păziți de maica Leonora, care ne era dragă și care citea, murmurând până târziu, rugăciuni tainice, din ceaslovul larg deschis, pe masă.

— Hai, sculați-vă, c'a început să toace la biserică. Ne-am trezit buimăciți de somn, în puterea nopții. Toca, alături de noi, la Sft. Haralamb, dincolo, la biserica Vulpe, fu ceva mai departe, la patruzeci de sfinți, și în curând orașul tot fu cuprins într'o larmă de ciocănituri meșteșugite ce cădeau pe acoperișuri, răpăind ca grindina.

Maica Leonora ne înfășcă harnică de după ceafă și plecându-ne cu de-a-sila pe lighean, ne dete cu apă rece pe la ochi să ne piară somnul. Fetele cuminți, pieptănate frumos, care cu cozile împletite, care cu părul pe spate, ne căutau zorite, ciorapii, sau ne ajutau să băgăm în haină, mâna stângă, care de afurisită ce era, nu intra niciodată de bună voie.

Am plecat înșirându-ne pe poartă, cei mici

înainte, ţinându-ne de mână, înpiedicându-ne de bolovanii semănaţi, parcă într'adins, în calea noastră. Era un aer liniştit şi dulce. Toaca încetase. Nu lătrau nici câini. In drum ne întâlneam cu vecinii, ne recunoşteam tăcuţi, ceremonioşi, ca la prohod. Intârziasem. Când am ajuns, biserica era plină. Dela uşă, pe deasupra oamenilor în genuchi, se vedeau, ca într'un fund de rai, preoţi în odăjdii strălucitoare, policandrele aprinse, munţi de paşte, de cozonaci, ridicaţi pe mese în faţa altarului. Cu autoritate bisericească, maica Leonora, uitând de noi, se strecură prin mulţime, cu fetele de mână după ea. Pe mine mă strângeau ghetele cumplit. M'am aşezat la marginea trotuarului, le-am scos şi băgând ciorapii noi, nouţi în ele, am plecat desculţ în haine noi, cu panglica dela pălărie de paie, ce-mi atârna pe spate, m'am îndreptat, liniştit, spre casă.'

In bucătăria luminată slab de lampa fără gaz, slugile spălate pe cap, cu părul lucind de pomada ce mirosea a dafin, se pieptănau la un ciob de oglindă, răzimat de cana cu apă. In cămăşuţă scurtă cu părul încâlcit, Ionică, băiatul mindirigiului care şedea în rând cu noi, scâncea la poartă nu ştiu pentru ce.

Dar cum m'a zărit, a lăsat plânsul şi a intrat în vorbă.

— Ai fost la biselică?

— Tu nu te duci?

— Dacă n'am haine...

— Luându-ne de mână am plecat înfrăţiţi, desculţi, fără gând rău, mânaţi se vede de destin.

Dăscălită de ţaţa Leonora înainte de plecare, Marghioala, fata din casă, deschisese ferestrele, aprinsese lampa mare din sufragerie. Masa era pusă. Farfurii cu cocoşei de şervete încingeau cu brâu alb, talerile cu slăninuţă afumată, cu pastramă de gâscă, tăiată subţire, altele cu felii de jambon, cozonaci ce se înălţau trufaşi deasupra paştilor cu ochi negri, de stafide. Dar noi nu mai vedeam nimic. Tava cu ouă roşii din mijlocul mesei ne luase ochii.

— Ouă loşii?

— Da.

— De gănină?

— De găină.

— Şi ista male, tot de gănină?...

— Acela e de curcă.

— E tali.

— Tare.

— C.

— Cât de tali?

— E mai tare ista, care-l am eu.

— Nu-i mai tali.

— Nu crezi?... Na, ia-l tu pe ist'mare, să vezi că eu ţi-l sparg... Dă... Dă tare... Ai văzut, că l-am spart?

— Da pe ista îl spalgi?

— Ţi-l sparg, na, uite! zi Christos a înviat!...

— Tos a înviat!...

— Adevărat c'o înviat!... Ţi-l-am spart şi p'aista, vezi...

Văzusem şi eu, dar era prea târziu. Mă furase jocul. Dezastrul era complect. Nu mai rămăsese niciun ou teafăr. Obrajii îmi ardeau cumplit şi inima se rupea în piept ca la un hoţ de biserici.

Le spărsesem cu oul de lemn pe toate. Simţeam că mă mănâncă ceafa şi cuprins de panică, un gând rău mă îndemnă, o clipă, să dau vina pe Ionică. Dar n'am avut curaj. Ii străluceau ochii, stătea dinaintea mea buclat, durduliu, ca un înger, cu poala cămăşii plină da ouă ridicată până la gât. L-am dus binişor de mână până la poartă, iar eu, după câteva cruci de tocmeală, m'am suit în pat şi ghemuit oftam din adânc, cu frica în spinare. In aşteptarea osândei ce o bănuiam grozavă, m'a furat somnul.

— Nu-l bate ţaţo... Am auzit ca prin vis. Lasă să treacă paştele şi pe urmă fă-i ce vrai... se ruga blândă, maica Leonora, de ţaţa Eliza.

Sparg şi acum ouă roşii, dar fără frică şi credeţi-mă îmi pare rău.

Nu ştiu cât să fi dormit. M'am trezit în puterea nopţii de lătratul câinilor, de zgomot de voci, de zurgălăi, de uşi care se închideau trântite în grabă, de lumini ce pâlpâiau la fereastră, lăsându-mă cu ochii mari, deschişi în întuneric.

Dimineaţa când m'am sculat, ţaţa Eliza mi-a spus, cum a dat cu ochii de mine.

— Caută să fii cuminte şi să mănânci frumos la masă că a venit bădia Ionică.

— Unde-i?

— A tras la otel, a trimis numai trăsura. Ce să mai gătim, întrebă apoi pe maica Leonora.

— Nu mai gătim nimic, soro, avem destulă mâncare.

— Le-am lăsat să se înţeleagă şi am eşit, muşcând lacom dintr'o bucată de pască cu orez.

In fundul curţii, doi cai negri mâncau la spatele trăsurii din fânul aruncat dinaintea lor, pe care-l împrăştiau cu botul, alegând firele dulci, mirositoare.La o parte vizitiul, un băetan desculţ, dormea cu faţa în sus, cu un roiu de muşte la coada ochiului. M'am urcat în trăsură şi pe capră. Caii, sătui de fân, îngenuchiau încercând să apuce, lungind buzele încreţite, din iarba plină de romaniţă ce acoperea curtea. M'am dat jos să le smulg buruieni grase din grădină, de unde m'am întors cu genuchii înverziţi. Ii hrăneam trăgând mâna, de frică să nu-mi apuce degetele. Apoi am început să-i *dresez* pocnind din bici pe dinaintea lor. Caii se frământau ciulind urechile şi când i-am atins cu sfârcul biciului, au smucit de căpestre şi rupând curelele putrede, au pornit prin curte, ţinându-se unul de altul.

— Mă!... Dumnezeu... Stai, că pun eu mâna pe tine!... Am fugit. Se trezise vizitiul. In casă intrase fără să-l văd, bădia Ionică. Şedea îngropat în canapea. Când m'a văzut, m'a ridicat până'n grindină m'a sărutat şi m'a aşezat călare pe genuchi.

Bădia Ionică era un om înflorit la faţă, cu ochi de tenor şi, după cum auzeam vorbindu-se, cu trecere la cucoane. Avea moşioară la Sculeni, era slăbiciunea ţaţei Eliza şi oracolul casei. El pornea mătuşile la feredeie, le sfătuia să-şi plaseze banii în ipoteci, prin mijlocirea lui se cumpărase pianul cu coadă din salon, el avea să găsească băiat bun, pentru sora cea mare, el cumpăra zarzavat de iarnă, ne trimetea toamna, cu plată bună, un car de păpuşoi pentru păsări şi patru stânjeni de lemne. Fusese însurat de 2 ori şi avea două rânduri de copii.

Ţaţa Eliza se simţea onorată că bădia catadicseşte să-se joace cu mine.

— Prost nu-i, zise ea punând pe masă zacuscă, felioare de piept de gâscă afumată, de ghiudem de Botoşani, măsline, icre negre grupate în jurul sticlei de mastică... Da când ai şti mata ce poamă e!... Face nişte obrăsnicii de-ţi vine uneori să-ţi iei lumea în cap. Poftim, uite cum şi-o făcut pantalonaşii.

— Aşa faci?... Intrebă gâdilându-mă bădia Ionică şi pe când eu râdeam să mor, nu ştiu ce-i veni în minte şi lăsă să-mi pice în gură, un scuipat alb ca o băncuţă ştearsă, de argint. Furios, şi scârbit, i-am tras, pe negândite, o palmă zdravănă. Tragedia s'a jucat în câteva minute. Mătuşele îngheţaseră. Ţaţa Eliza se repezi vânătă de indignare şi înfăşcându-mă de mână, mă târî, fără să mă dau dus, spre locul de osândă, în antreul cel mare, unde se odihnea în cui Sf. Nicolae.

Dar bădia Ionică nu mă lăsă. Râzând fără poftă zise vexat ca cel gătit, care şi-a turtit pălăria.

— Lasă-l, mie îmi plac ştrengari... Hai, taci, nu mai plânge şi după dejun te iau cu mine.

Ţaţa Eliza, aiurită, nu-i venea să creadă ochilor. Mă mângâia cu nedumerirea ţărăncii cu a cărei faţă şuguieşte boerul dela curte. La dejun, bădia Ionică, mâncă cu poftă, clefăind cu dinţi sănătoşi, bujeniţă de căprioară, galantină, sărmăluţe de curcan şi bea vin roşu din bolobocul pântecos, scoborât de salahori, cu mare greutate de cu toamna în pivniţă.

După dejun, surorile, mă îmbrăcară în hainele de paşte şi am plecat după bădia Ionică, care mă ţinea de mână, urmărit de privirile invidioase ale celorlalţi copii, rămaşi în pragul porţii, cu ochii după mine. Bădia Ionică mergea învârtindu-şi uneori umbrela de soare, purta giletcă albă, călca aşezat, pe ghete late, ce scârţiau la fiecare pas, lucru care îi sporea consideraţiunea în faţa trecătorilor, ce se dădeau jos să ne facă loc pe trotuar. Era călduţ,

Mâna mea năduşise în mâna năduşită a lui bădia Ionică. Aş fi voit s'o trag şi nu îndrăsneam. Eram chinuit de gânduri la care nu puteam răspunde. Unde mă duce? ce are să-mi cumpere?.. Poate cal, ori sabie, ori puşcă... Dar dacă îmi cumpără şi cal şi sabie şi puşcă, cum o să-le duc acasă?... Ce-o să zică fraţii şi surorile!... Dar când le-o vedea ţaţa Eliza?... La urmă îmi făcusem socoteala să mă încing cu sabia şi să trag calul pe trotuar, cu puşca la spinare...

Gândind, aşa, ajunsesem în faţa otelului în care intram pentru întâia oară, urcând scările de lemn roase, stropite, măturate, ce răspândeau miros domol, de mucigai.

— Sărut mâna, coane Ionică, îi strigă cineva din urmă. Am fost acolo, unde m'ai trimis mata şi o spus duduia că vine diseară să se întâlnească cu mata.

Am intrat în odaia văruită aşternută cu un petec de covor destrămat, peste duşumelele albe. Un crivat de fier cu plapomă subţire de buhur, a acoperit cu muşama neagră, un cuier, o lampă cu sticlă afumată şi lângă fereastră, pe un scaun de lemn, un ibric într'un lighean ruginit de tinichea. M'am repezit să beau apă din garafa de pe masă, dar, când am ridicat-o s'au turburat gunoaiele de pe fund şi m'am lăsat păgubaş. Bădia Ionică s'a desbrăcat tacticos de haină, de jiletcă, apoi lăsând storul, s'a trântit pe canapea adormind fără

altă grijă. Lasă-l să doarmă săracul... îmi ziceam în gând, o fi ostenit... că n'are să doarmă mult şi dacă oi fi cuminte, când s'o scula, o să mergem în oraş şi are să-mi cumpere poate o cutie de soldaţi şi turtă dulce...

Şedeam pe un scaun de paie. Ameţisem uitându-mă la el, gata să sar în picioare, cum ar fi deschis ochii. Liniştea mă apăsa.

Bădia Ionică sufla ca într'o ciorbă fierbinte. Pe albul peretului din faţa mea, se urca laborios, o ploşniţă. De odată fusei cuprins de panică. Inima mi se strânse. Dacă nu se scoală şi se închid prăvăliile...

Ridicându-mă binişor, am plecat, călcând în vârful degetelor, să mă uit la ornicul de aur ce lucea pe masă. Dar la primul pas duşumelele au pocnit aşa de tare, că am rămas fără inimă în mijlocul odăii.

Mă aşezai din nou pe scaun. Un moment, revoltat de atâta nedreptate, îmi veni în minte să-l trezesc şi-mi repetai în gând ce ar fi trebuit să-i spun...

...Scoal'mata, că mi-i rău... Dar dacă se supără şi nu-mi cumpără nimic... Mai bine să aştept.

De afară veneau zgomote slăbite, uruit de trăsuri ce săreau pe caldarâm şi strigăte leneşe de precupeţi. Incetul cu încetul, odaia se micşoră, lucrurile dispărură cuprinse de ceaţă, urechile îmi ţiuiră şi adormii cu capul pe va-

liza prăfuită luată dela spatele trăsurei, pusă pe alt scaun, alături de mine.

Când m'am deşteptat, amurgise. Bădia Ionică se spăla în lighean, burzulindu-se apoi, uitându-se la ceas, mă întrebă zorit, fără înconjur, răsfirându-şi barba.

— Ştii să te întorci acasă?

— Ştiu.

— Du-te, şi, dacă te întreabă, spune că ai dormit cu bădia Ionică. Am plecat aiurit, ocărându-l în tot felul, inventând mijloace de răsbunare. Ghetele mă strângeau cumplit. Eram ars de sete şi n'aveam batistă. Mergeam greu, fără spor, ca ploşniţa de pe perete, fără să bag de seamă lumea din jurul meu. Se înnoptase bine. Acasă toţi mă aşteptau să mă întorc cu braţele încărcate de jucării şi bomboane. La gândul că vor râde de mine, m'am împietrit, stăpânind orice durere, pregătindu-mă să mint.

— Pe jos ai venit?

— Ba cu trăsura.

— Cum cu trăsura?

— M'am dat jos la spital, că nu putea urca deal...

— Unde ai fost?

— La grădină şi cofetărie.

— Ai mâncat.

— Am mâncat

— Unde-ai mâncat?

— La otel.

— Vezi, ţi-am spus eu, zise ţaţa Eliza, întorcându-se binişor sfătuitoare către maica Leonora, care mă desbrăca pregătindu-mă de culcare.

— Ce aţi mâncat?

— Supă de clapon, pârjoale şi un fel de cremă...

Nu mai puteam. Sărind tatăl nostru pe jumătate, m'am urcat în pat şi băgând capul sub plapomă, am plâns cu lăcrămi fierbinţi, tăcuţi, nebănuite de nimeni.

A doua zi a trebuit să povestesc pe larg. Când am spus că pe bădia Ionică îl căuta o cucoană, ţaţa Eliza începu să plângă. Eu am fugit şi am ajuns la timp să mă agăţ de arcurile trăsurei ce eşa pe poartă. Fără să ţină seama de stăruinţele ţaţei Eliza, bădia Ionică a plecat în contra obiceiului său înainte de ziua moşilor.

Strada era în sărbătoare. Mahalagii ferchezuiţi proaspăt aveau cămăşi curate. Nu lucra nimeni. Ba mi-aduc aminte că peste drum de noi, Schiopul, cu capul ceaun, cu pieptul păros, aşezat turceşte, bătea în nicovală împrăştiind scântei ce-l luminau, proiectându-l în bordeiul întunecat, ca pe fundul iadului. Vecinii, purtând coliva cu smerenie, se întorceau dela biserică cu paşi de zile mari, iar noi copiii pomăduiţi cu unsoare de dafin, gătiţi în hainele de Paşte, asurzeam lumea, suflând necontenit, în fluere de tei.

Ţaţa Eliza făcea pomană mare pentru bunicuţa. La o parte se înălţa o movilă de pâini negre fierbinţi răsturnate de-a-dreptul în iarba smălţuită. Lângă ele, o bătrână — femeia care scăldase moarta — număra zăpăcită cănile, despărţindu-le câte patru, cu mâini osoase, negre, cu o verigă coclită, încrustată pe inelar.

Murmurând tărişor, crucindu-se că nu le află rostul, se opri căutând bănuitoare împrejur să vadă, mă rog, cine-i face pozna de-i scoate, când o cană mai mult, când o lumânare mai puţin. Dând cu ochii de mine care mă uitam lacom la ceaonul cu mâncarea de cartofi, ce fierbea în clocot ridicat ţigăneşte pe pari încrucişaţi, se înduioşă nevoie mare şi uitând necazul, de parcă i l-ar fi luat cineva cu mâna, zise cu voce blândă, ademenitoare: „Na la baba"...

Am fost astfel cel dintâiu miluit cu o strachină de mâncare şi cu un dărâb de pâine caldă, cum n'am mâncat de atunci mai bună. Dar supărată, se vede, că m'am lăcomit la puţinul săracilor, bunica — Dumnezeu s'o ierte— m'a pus de acolo, de unde era, să plătesc repede ispita. Cu două palme zdravene, flic, flac, ţaţa Eliza m'a gonit ruşinat în casă, cu lacrămile în ochi, cu cartofii în gât.

De pe fereastră, după ce plănuisem să mă omor, în tot felul, ca s'o învăţ minte, priveam, uitând durerea, la calicii ce se strângeau târând piciorul, mâncaţi de vermină, îmbrăcaţi

în sumane, ce se ţineau petec de petec, unul negru, altul cenuşiu, felurite, ca arăturile de toamnă ce brăzdează dealurile pierdute în zarea plumburie. Sărmanii se opreau sfioşi, cu capul gol, încremenind la poartă cu faţa pecetluită de umilinţă.

M'am furişat afară, protejat de umbra lui Popa Grecu, care după ce luase cafea şi dulceaţă în cerdac, se scobora, netezindu-şi barba, să facă slujbă. Făcu trei cruci, băgă grăbit capul în patrafirul de aur mort şi începu a blagoslovi pomana şi coliva în care sta înfiptă o troiţă de lumânărele aprinse, legate cu un firicel de lângă neagră, în semn de doliu. Intr'un ciob pe colţul mesei, ardea tămâie cu fum albăstrui ce se destrăma în aer, biruind mirosul de mâncare, împrăştiind pacea şi speranţa, printre săracii, ce băteau mătănii cu capetele pleşuve, adânc plecate în ţărână. Slujitorul Domnului, la întrecere cu dascălul, ce purta două rânduri de ochelari, întări vocea, cântând pe nas, cu gura strâmbă şi ajungându-se în fine, încetiniră înpreună cântul, declarând într'un glas, că bunica odihneşte acolo „unde nu-i durere, nici întristare".

Slujba se isprăvise. Sărmanii se ridicau greu, văetându-se de şale, repezindu-se să sărute crucea, la care ajungeau rar şi mâna noduroasă, cu care popa curăţa viţa din via ce stăpânea în vale.

O tuse sfâşietoare de oameni chinuiţi stă-pânea forfoteala.

Ţaţa Eliza dete popei un galben strălucitor, învelit cu îngrijire în hârtiuţă, lepădă câţiva pitaci în căldăruşă, pentru dascăl şi îndemnă lumea să se apropie. Harnică, ridicând poalele mai mult decât cerea moda pe atunci, ceiace făcu pe ţaţa Eliza să se uite bănuitoare la sticla cu rachiu, Safta, cu o crenguţă de busuioc înfiptă sub tulpan, împărţea rachiul, drămuit cu zgârcenie. Săracii, moşnegi cărunţi şi femei bolite, dădeau rachiul peste cap, arătându-se cuviincios. Apoi tot Safta puse mâna pe polonic şi cu ţigarea lipită în colţul gurei, începu împărţeala, însoţind fiecare danie cu pomenire... „de sufletul răposatei... şi să-i dea Dumnezeu zăli bune, pe cea lume şi duducăi şi matale şi mie şi la tată lumea“ zicea ea oftând din adâncul inimei.

...„Bogdaproste... De sufletul morţilor“... răspundeau la rândul lor miluiţii, primind dela Safta pâinea, strachina şi lumânărica, iar dela ţaţa Eliza pitacul şi ulcica de vin.

Numai eu, se vede, nu isprăvisem în acea zi păcatele. Imbiindu-mă şiret din ochi, Safta, îmi dete mai mult cu de-a-sila, o cană de vin, ascunsă sub pestelcă, pe care o băui însetat în dosul grajdului şi pe urmă numai ştiu ce s'a întâmplat cu mine. Ţiu minte, doar, că m'am trezit în puterea nopţei scuturat de dădacă,

orbit de lumină, spălat în grabă, îmbrăcat şi dus, vrute, nevrute în salon.

Când am intrat, prin fereastra deschisă, mi-a luat ochii un petic de cer albastru presărat de stele. Un fluture mare trecea ca o umbră împrejurul lămpii ţărmuită de cristale strălucitoare.

Pe masă erau felii de cozonac, plăcinte şi sticle de vin. Ţaţa Eliza, pieptănată cu trei rânduri de zulufi, stătea lângă un ofiţer de artilerie, care se plimba, în fiecare zi, călare, pe la casa noastră.

Aveam voce curată. După ce m'au îndopat ca pe un papagal, cu cozonac muiat în vin roş, m'au pus să le cânt şi, neavând încotro, am început să îngân, buimac:

Cucuruz cu frunza'n sus
Sărut ochii cui te-a pus,
Că te-a pus cu patru boi
Sărut....

Şi când să zic... ochii amândoi, cum cerea poetul, Căpitanul cuprins de ardoare, mi-a luat înainte, înlocuind cuvintele cu o mimică expresivă. Eu, ca un prost, m'am băgat sub masă, unde am adormit, jucându-mă cu rozetele dela pintenii ghintuiţi şi ferecaţi ai pojornicului.

Dimineaţa, când m'am sculat, soarele răsărise de mult.

Rândunelele zburau pe lângă streşini. La bucătărie, Ion bucătarul toca pârjoale în tacturi diferite, cum toacă un paracliser de schit vecernia. In casă se scutura. Ţaţa Eliza proaspăt sprâncenată şi suleminită, fredona întinerită şi voporoasă. M'a sărutat nu ştiu pentru ce şi lucru rar, mi-a dat un gologan, zicând să-mi iau turtă dulce. In joc, pe un cal năbădăios în spumă, trecu Căpitanul şi luând muşcata ce ţinea în gură, i-o aruncă în cap, cu un gest elocvent. Pierzând gologanul, lăsând pe ţaţa Eliza în extaz, am alergat, să-mi sparg capul, după ofiţer. La poartă, un milog întârziat cerea cu voce stinsă. „Faceţi-vă milă şi pomană“...

Din fundul curţii, Safta, care căuta găinile de ouă, îi răspunse ca femeia ce nu-şi vede capul de treburi: „Crede moşule“...

Nu ştiu câţi ani aveam. Mi-aduc aminte doar că în mijlocul odăiei, maica Leonora lega la gură sacii doldora de aşternuturi.

Dădaca, hărnicită ca prin minune, umbla încoace şi încolo încălţată cu ciubotele mari, îmbrobodită cu tulpan nou, lucru care de obiceiu se întâmpla numai la Paşti. Eu alergam prin curte cu băiatul bucătarului să prindem pui de găină.

La masă am mâncat nedumeriţi pe sponci. Seara ne surprinse repede şi adormirăm îmbrăcaţi ca pentru denii, gata de călătorie.

Era primul an când plecam la Bălţăteşti.

Trei trăsuri arvunite din ajun — eram nouă copii — trebuiau să ne ducă la gară. Somnoroşi, spălaţi în grabă, trecem a doua zi cu noaptea în cap, încărcaţi triumfători în birjă, cu vizitii suiţi pe cufăr, prin mijlocul Iaşului ce dormea dus. In urma noastră, într'un cotingar ce huruia asurzitor, venea la distanţă respectoasă, dădaca, cocoţată şi ea pe saci cu aşternuturi, ca un pompier în foişorul de foc.

In gară era norod ca la bâlci. Dădaca înspăimântată ne ţinea de mână, lumea ne înghesuia, oamenii se căutau, vorbeau, se certau maşina fluera, hamalii ne ridicară pe sus şi aiuriţi, ne pomenirăm în vagoane luptându-ne să punem mâna pe ferestre. Trenul se smuci fără veste şi porni smucindu-ne ca pe nişte curci bete.

Cuprinzând cu ochii îngrijoraţi, copii şi bagaje, numărându-ne de-a-valma, maica Leonora făcea cruci mari de uşurare. Câmpul fugea în jurul nostru cu pomi, cu animale, cu case cu tot şi noi alergam prin vagon împleticindu-ne, înnebuniţi de noutatea lucrurilor, călcând de moarte călătorii morţi de oboseală. La Paşcani, luarăm cafeaua cu lapte în ceşti mari. Apoi adormirăm bosumflaţi că conductorul ne îngăurise, fără nici'o vină, biletele verzi şi ne trezirăm la Dolhasca.

Incărcaţi în două landouri, după o tocmeală fără folos, pornirăm în sunetul talăngilor, învolburaţi de praf, trecând legănaţi pe arcuri,

văi şi dealuri, peste poduri şi pâraie, unde se opreau birjarii, fluerând, să adape caii. Intr'un amurg, ameţiţi de drum, somnoroşi, obosiţi, ne ridicam în pasul cailor trudiţi, pe lângă stâncile de sare dela Bălţăteşti, spre otel, o magherniţă şindrilită ce se înălţa în două caturi, încinse cu brâu de cerdac, căruia nu-i dam de capăt.

Pe când se descărca calabalâcul, m'am strecurat binişor afară din casă. Imbătat de aerul tare, de mirosul dulceag al florilor de soc, cu pomi ce nu mai văzusem până atunci, speriat de o scroafă cu jug ce grohăia învrăjbită în mijlocul unui cârd de purcei, am rupt-o la fugă, scâncind, fără să ştiu dacă plângeam pentru că mă rătăcisem sau pentru că mâncasem cireşe amare, înnegrindu-mi buzele.

Dimineaţa stam câte doi în cadă, băgaţi până la gât în apa neagră, caldă, sărată străjuiţi de maica Leonora, care ne obloja pe la gât cu foi de nuc. Ziua era a noastră. Cunoşteam toate ungherele, munţii şi mânăstirile, ţăranii şi musafirii care mă cunoşteau şi ei ca pe un cal breaz. Fiind cel mai mic, mă jucam singur. Incălecam pe caii ce găseam legaţi de gard, culegând smeură, furam câte un porumb de copt, priveam culcat cu faţa în iarbă, la norii ce se fugăreau cu închipuiri de smei şi ostenit, flămând, sătul de joacă, veneam cu hainele murdare, mâncam bătaie ruptă din raiu, fasole fiartă în zară şi ascultam, din pat,

lăutarii, ce cântau cu triluri în ograda otelului o strofă, pe care n'am uitat-o până azi, pentrucă o repetau în fiecare seară:

„Din ochi îmi curge lacrimi,
Ah, lacrimi arzătoare,
Pentru tine dra-agă,
Sunt gata să mor

Gologanii dăruiţi de cucoanele ce se ştergeau la ochi curgeau ca lacrămile poetului în talerul ţiganului şi mă pierdeam încet, pe nesimţite, visând caii înaripaţi, cu o stea ce-mi licărea prin fereastra deschisă, în gene.

Ne întorsesem dela băi. Se hotărâse nunta Olimpiei. Dimineaţa ţaţa Eliza pornea cu mireasa în oraş după târguieli, de unde se înapoiau cu trăsura plină de pachete, oprindu-se cu calul năduşit la scară. Căci în Moldova, pe vremuri, n'a pomenit nimeni să se dea jos din trăsură, la poarta casei, fie cât de mică ograda.

După dejun venea Babeta, o cusătoreasă care lucra numai pe la case mari, şi se apuca de croit. Masa lungă era aşezată afară la umbra casei. Muştele se îngrămădeau în farfurioara din care se ospătase cu dulceaţă Babeta. Ţaţa Eliza şi cusătoreasa, amândouă cu ochelari, întindeau hasaua, o măsura cu cotul şi cu palma, lăsând să treacă un deget pentru tivitură. O crestau cu foarfecile şi apucând pânza cu degetele întoarse o sfâşiau cu pârâit

de mitralieră. Mai târziu, când se spăla trusoul şi se întindeau albiturile de-a-lungul şi de-a-latul curţii veneau rudele şi cunoştinţele, să le inventarieze întrebând de sănătate.

După croială, ţaţa Eliza şi Babeta, numărau bucăţile, şoptind misterios, punând de o parte legăturile, menite care pentru cămăşi, care pentru feţe de perină şi când se încurcau, stăteau locului şi se certau învinuindu-se, reciproc, pentruca în urmă bucuroase că i-au dat de rost, să ia altă cafea pe colţul mesei.

Harnică, ţaţa Eliza n'avea timp de pierdut. Isprăvind tabietul aruncă ţigara, gata să se apuce de lucru, drept sub coada lui Calicu care dormea întins ca un paşă. Simţind arsura, câinele strânse coada şi frigându-se, din ce în ce mai tare, o rupse de fugă, nebun de durere cu focul după el, urmărit de slugi, de vecinii care alergau după dânsul, înarmaţi cu ciomege, cu frigări, cu greble, strigând cât îl lua gura: Ho! Ţine, mă!... Nu-l lăsa... Dă-i!...

Câinele speriat se strecura ca prin minune, zădărnicind loviturile date cu sete tot alături de el.

Indignat, m'am repezit furios să scap pe tovarăşul meu de jocuri, dar bănuindu-mă, se vede, complice cu prigonitorii lui, m'a muşcat de mână şi sărind peste gardul şubred dela casa lui Schiopu spoitorul, a sărit în cimitirul bisericei Sft. Haralambie şi nu l-a mai văzut nimeni.

Mă întorceam necăjit, asudat, certându-mă cu cârdul de mahalagii ce se ţineau după mine şi intrând pe poartă am căpătat două palme zdravene, pentrucă, spunea ţaţa Eliza, nu mai aveam astâmpăr. In lipsa mea chemase pe Safta, care ştia să descânte, să lecuiască toate boalele.

— Mamaie, da nu-i nevoie, stai să-ţi spun.

— Taci!

— Zău mamaie,...

— Vrei să turbezi?

— Nu, mamaie, zău, mamaie...

A fost de prisos. Cum a venit Safta a cerut un rachiaş, zicând că nu mâncase de ieri, l-a dat de duşcă, apoi şi-a îndopat luleaua cu tutun scos dela brâu, dintr'o băşică de bou încreţită. Scuipând mereu, luă cărbuni de pe un petec de tablă ruginită şi-i aruncă într'o ulcică cu apă în care cădeau sfârâind. Apoi cu un cuţit, îmi făcu în glumă cruci însângerate în creştetul capului, la ceafă, în coşul pieptului. In fine, lăsându-mă să răsuflu, ceru usturoi, boabe de piper, rădăcini de păpădie, le pisă în piuliţă bodogănind din gură, le aruncă în apă, adăoga nişte buruieni scoase din sân şi după un clocot strecoră fiertura, sfătuindu-mă să-o beau cât oi putea de fierbinte. Când soarele năvăli pe geam m'am pomenit a doua zi umflat, galben ca un pepene, Calicul, jigărit, cu bucile pline de scaeţi, mă lingea pe obraji.

La Iaşi, în biserica Patruzeci de Sfinţi, am

privit pe rând toţi copiii poftiţi sau nepoftiţi, la toate nunţile boereşti celebrate de popa Vasile, în sunetul marşului din „Boccacio“, cântat săltăreţ, de muzica militară condusă de maestrul Cirillo.

Ceremonialul era complect şi impunător. Insurăţeii tineri. Mireasa învăluită în raze de aur, în rochie albă, cu coada lungă de trei metri, ce ondula în urma ei ca şarpele, venea la braţ cu mirele băţos ca o lumânare, urmaţi de domni în fracuri şi clacuri, ce pocneau ca pistolul când voiau să se acopere, de cucoane în rochii grele de atlas sau catifea, lucrate de M-me Kieser, croitoreasa elitei Ieşene. In jurul lor, roiau toţi ştrengarii mahalalei, dând buzna, pândind finalul „Isaia dănţuieşte“, — noi îngânam „Ia-l de cap şi-l învârteşte“ — semnalul încăerărei generale, când ne băteam pe bomboanele amestecate cu pitaci, aruncate în policandre, de cel mai întreprinzător cavaler de onoare.

Ne cunoşteam şi ne cunoşteau toţi. Intram pretutindeni ca la noi acasă. Furam ca ciorile, de pe mesele întinse, în odăile deşertate, mere, pere, fructele zaharisite de pe torturi fără habar de ocările femeii din casă, care ne fugărea, greoaie, în ghetele strâmte, dăruite ca să slujească la masă, încălţate, poate, pentru întâia oară în viaţa ei!

— Ardi-v'ar focul, da ci vă e de cap!... Ei lasă că vă dau eu...

Aşa s'a măritat Olimpia. S'au scuturat odăile, s'au ceruit scândurile. In faţa bucătăriei, Ion tăia păsări: curcani cu gâtul întins pe trunchi, pui, pe care-i ţinea de aripi, întorcându-le capul la cer, aruncându-i în ţărână, de unde săreau trântindu-se de pământ, sau plecau îngroziţi, orbiţi de sânge, să moară, câţiva paşi mai încolo în iarba spurcată de câini. La o parte, femei de ajutor, curăţau gâşte, adunând fulgii ce se lipeau pe mâinile lor însângerate.

Bucătăria forfotea de lume. Plita era încărcată de oale, de tingiri de aramă, de tigăi cu coadă. In cămară, stăteau acoperite cu feţe de masă, farfurii cu prăjituri, numărate fără greş de ţaţa Eliza, franzele, butelci cu vin alb şi roş de Cotnari şi de Odobeşti.

După ce lăsau oaspeţii la scară, trăsurile se retrăgeau alăturându-se în fundul curţii. Birjarii, Lipoveni graşi, sarbezi, în livrele de catifea, vorbind cu voci piţigăiate, ştergeau caii de năduşeală, scuturau perinile, se instalau comod să aştepte. Eu mă plimbam printre ei, alegând cal să-l călăresc în goană. Incotro nu ştiam. Dar avântul era atât de puternic că scuturat de fiori, ocoleam curtea în galop, cuprins de ardoarea isprăvilor. Mă împrietenisem cu toţi muscalii, dupăce le cărasem, şterpelind dela masă bucăţi de plăcintă. In schimb, mă lăsau să mân caii de câte ori vre'o trăsură pleca să aducă ceva din oraş. N'am dormit

toată noaptea. Căscam gura la ofiţerii muiaţi în aur ce-şi făceau vânt din uşa salonului, învârteau cucoanele ca pe nişte titirezi, lăsându-le năuce la locul de unde le ridicaseră, cu arhitectura de zulufi, suprapuşi cu artă de Franţ coaforul simţitor zdruncinată.

Subşeful muzicei militare, o namilă de om, împărţia cu bagheta fulgere de talere, trăsnete de tobă mare, cu toţi copiii strânşi în jurul ţigănuşului, care bătea somnoros din darabaua, ce mi se părea fermecată.

La miezul nopţii, cucoanele se aşezară, la masă, la care nu era loc pentru copii. Doamnele mâncau pui fripţi cu degetele răsfirate în aripa de porumbel, servite de cavalerii rânduiţi la spatele lor.

— Mersi, musiu Negrea... Ia şi mata o lecuţă de icre.

Dar cavalerii se ospătau, după ce treceau cucoanele în salon. Atunci începeau şi lăutarii să cânte cu ahturi.

Leleo cu scurteica verde,
Leleo ş'oi să mor...

In timp ce noi picuram de somn sătui de bunătăţi.

Când m'am trezit soarele era sus. Trăsurile plecaseră. Slugi forfoteau prin curte. Sticle goale, cârmoji de pâine, tacâmuri împrăştiate, zăceau pe feţele de mese pătate de vin şi cafea.

Legată la cap, ţaţa Eliza, făcea din resturi, pachete să trimită pe la vecinele scăpătate.

Puţin după nuntă, a venit Sf. Maria. Berzele se adunau să plece, rotindu-se deasupra dealurilor. Depe la vii coborau care cu poame şi prune brumate.

N'aveam chef de nimic. In casă moş Nicu cu ţaţele amândouă puneau la cale viitorul meu. Din odaia noastră, auzeam tot. Prea eram năzdrăvan, trebuia să fiu ţinut din scurt, să nu mă iau cu toţi nespălaţii.

Nespălaţii! După şasezeci de ani cu sufletul curat, cu ochii împăenjeniţi de lacrimi, aduc prinosul meu de recunoştinţă, nespălaţilor care mi-au fost tovarăşi credincioşi de joc. Inchid ochii şi văd pe Moscovici, băiatul brutarului, care venea cu buzunarele pline de covrigi, pe Costică al ciubotarului, care sta alături de noi într'o cocioabă şi era premiant, pe Ghiţă Curcubeu, tartorul smeilor cu gură trăgătoare, pe Vasile al dascălului, de care ne temeam toţi şi atâţia alţii pe care nu i-am mai văzut. Cu ei răsturnam din greşală tava alviţarului, ne urcam în turla bisericei să tragem clopotele când treceau morţii, cu ei împărţeam la poartă ce aveam bun dela masă. Dela ei am învăţat să fac fluere de tei, pistoale de soc, să împletesc bice. Cum ne întâlneam ne ziceam pe nume:

Cum te cheamă pe mata?... Pe mine mă cheamă Georgică. Stam, colea, lângă biserică...

Aveam un câine mare... De bună cunoştinţă ne luam la trântă şi odată puterile încercate, erai soldat sau Căpitan.

Dela nespălaţii aceştia am învăţat legea superioară a solidarităţii, necunoscută tineretului de azi.

Nu ne pâram între noi şi era vai de capul rătăcitului, care ar fi îndrăsnit s'o facă. Cu nespălaţii aceştia în fine, fără să bănuim isstinctul care ne îndemna, ne umpleam de sânge, când preferatele noastre erau „insultate".

Eram nedespărţiţi. Plecam în expediţii îndepărtate, exploram cimitire, palate părăsite sau ne urcam în turnul Goliei, pe jumătate ruinat, pe scări şubrede, gătiţi cu coifuri de hârtie şi săbii de lemn, trezind liliecii, ce dormeau agăţaţi de grinzi, bufniţe ce se isbeau chioare de păreţi.

Ne duceam la scăldat, la iazul dela poalele Ciricului, ne ungeam cu glod, ne întindeam la soare, până ce ne ustura piele de lutul care se usca pe noi. Apoi ne aruncam în iaz, urlând ca pieile roşii, apucam bivolii de coadă, îi canalizam cu mosorele şi când li-se umplea burta alergau galopând greoi, mugind de spaimă, aruncând, ca balenele, coloane de apă în urma lor. Ne lipseam de masă ca să lungim ziua. Moscovici aducea pâine caldă şi ne strângeam în grădina râpoasă a lui moş Tâmpovici, octogenar paralitic, ce se prăjea

la soare pe prispa casei şi mâncam usturoi fraged, smuls din răzoarele lui fără habar de mânia bătrânului, care stacojiu la faţă, se frământa neputincios, blestemându-ne în tot felul.

Vara era pe sfârşite. Ne sfătuisem într'o zi să facem un zmeu din şase coale, pe care să-l înălţăm pe dealul Aroneanului. Impărţisem munca şi obligaţiunile după îndemânarea şi puterea fiecăruia.

Moscovici trebuia să cumpere hârtia şi să-l înflorească, Costică să taie coada din hârtii colorate roşii, galbene şi albastre.

Ghiţă Curcubeu trebuia să facă smeu. Nu-l întrecea nimeni în mahala. Eu, socotit bogat, pentrucă nu umblam desculţ, trebuia să cumpăr două gheme de aţă turcească. Făgăduielile noastre erau sfinte. Dar n'aveam nici'un ban, moş Nicu murise şi de ar fi trăit, tot nu mi-ar fi dat.

De când se măritase Olimpia, stăteam la ea. Bărbatul ei, judecătorul cu nasul mare, era mai zgârcit decât moş Nicu. Ar fi fost curată nebunie să-i cer un leu, să cumpăr aţă.

Trebuia să înălţăm smeul Duminică. Imi luasem angajamentul cu o săptămână înainte şi mi se părea că am timp destul să aştept o minune, care să mă scoată din încurcătură. Numai eşam din casă. Mi-era ruşine să dau ochi cu băeţii. Numai Costică ţinea cu mine, că şi el nu vedea lăscaie. Stam trist, nemângăiat, pe scara din faţa antreului, cu uşile des-

chise, unde şedeau de vorbă, seara, cei din casă cu ţaţa Tinca, o rudă bogată, femeie cu păr de argint, văduvă, cu voce groasă, doctorală, din care fuma ca un turc.

— Du-te Georgică, şi cumpără o cutie de chibrituri pentru ţaţa Tinca, dar vino repede.

M'am dus într'un suflet. Când m'am înapoiat, gâfâind, ţaţa Tinca m'a mângâiat cu atâta bunătate în ochi, că m'am socotit salvat.

Isbânda îmi părea sigură. De bucurie am tras o raită prin curte.

Trebuia să-mi potolesc entuziasmul într'un fel. Planul era genial, ca orice plan simplu; să-i cer ţacăi Tinca un leu. Am să-i spun: Sărut-mâna, ţa'că Tinca, te rog fii mata aşa de bună şi dă-mi un leu... şi dacă m'o întreba de ce, am să-i spun, vreau să fac un smeu şi n'am aţă... Şi dacă o zice de ce nu ceri bădiei — îi ziceam cumnatului meu bădie — am să-i spun drep: bădia nu-mi dă niciodată, zice că, mâncare am, ghete am, ce-mi trebuie parale şi atunci ţaţa Tinca are să bage mâna în portofel şi o să-mi dea doi lei, ba poate chiar cinci... Are atâtea parale!

De obicei, ţa'ca Tinca stătea la noi până când ceasul dela Mitropolie, care se auzea în tot târgul, bătea ora zece.

Atunci îşi strângea ţigările, ochelarii, basmaua şi ridicându-se greu din jeţul, ce se clătina rămas în două rotiţe, îşi lua ziua bună cu acelaş schimb de vorbe.

— Nu mai stai?

— Nu c'o bătut ceasul zece.

— Hai, Georgică, ia-ţi pălăria şi du-te cu ţaca Tinca. Atât aşteptam. Eu o conduceam întotdeauna. Nu stătea departe dar mergea foarte încet.. Era exerciţiul la care se mărginise. Ii făcea bine şi-i prelungea timpul închipuindu-şi că înmulţeşte paşii. Zadarnic mă încurajam dojenindu-mă cu asprime: hai, mă, ce eşti prost, spune-o şi isprăveşte... Uite, să ştii, când îi ajunge în dreptul felinarului dacă nu-i spui eşti o curcă plouată. Ajuns la felinar, strângând pumnii, am luat răgaz până în colţ, la strada armenească. Dar nu am îndrăsnit nici acolo. I-am cerut dintr'odată, prosteşte, răstit, când am ajuns la poartă.

— Ţaţă Tincă, dă-mi un leu.

— Hai nu ţi-i ruşine! Cine te-a învăţat să ceri? Să ştii că am să te spun... Ce eşti ţigan?... Numai ţiganii cer... Am plecat afurisind pe ţaţa Tinca în tot felul. M'am încuiat în odaie şi m'am trântit îmbrăcat pe canapea, să-mi ascund ruşinea şi plânsul în întuneric. N'am plâns mult. Cred că am adormit de grabă. A doua zi când m'am sculat, mi-a căzut inima de frică, la gândul, că dacă nu duc aţa sunt dezonorat.

Eram singur acasă. Fraţii mei erau împrăştiaţi. Odaia noastră dădea în odaia în care se ţinea vechiturile. M'am scoborât în ea, să caut o hârtie din care să fac un smeuraş cu găurele.

Dintr'un vraf de cărţi, roase, îngălbenite, eşia la iveală un volum, fără scoarţe, scris mărunt, cu litere greceşti, greu că abia îl ridicam de jos. Fără să stăm un pic la îndoială, cu speranţa nouă, am luat volumul, am eşit din odaie prin fereastra care da în grădină, ca să nu mă vadă slugile. Sărind gardul stricat, ce da în stradă, aprins la faţă, închipuindu-mă bănuit de toată lumea, am fugit, într'un suflet oprindu-mă, din când în când, să-mi ridic ciorapii, până la Daniil anticarul din Târgul de Sus.

Daniil era un bărbat tânăr, frumos, cu barbă neagră şi slab de minte. Sta în cămaşă şi în papuci. Dormea cu ferestrele închise iarna şi vara. N'avea nici'o mobilă. O cană ruginită, un rest de pepene verde ce se usca cu burta însângerată, vrafuri de cărţi din alte vremuri, ce se fărămiţau când le atingeai cu mână, umpleau odaia. O colivie de porumbei, prăsiţi acolo din tată în fii, nu văzuseră lumina zilei şi când intra cineva în prăvălie — lucru care se întâmpla foarte rar — se refugiau, ca nişte copii sălbatici, pe creste de cărţi inaccesibile, de unde priveau cu ochi rotunzi idioţiţi de spaimă.

Cu Daniil vorbeam copilăreşte.

— Bună dimineaţa. Ce faci Daniil?

— Ce faci Georgică?

— Dă-mi şi mie o pereche de pui.

— Adu doi lei şi-ţi dau.

— Doi lei pentru o pereche de pui?... Da bine ştii să ceri... Mihăiţă a cumpărat cu un leu o pereche de porumbei albi cu capul negru... Nu mă crezi... N'ai decât să-l întrebi...

— Să-i aducă să-i văd şi eu...

— Dar cartea asta o cumperi?

— Ce să fac cu ea?

— Uite ce mare!

— Dacă n'am ce face.

— Spui numai aşa, ca să ţi-o dau degeaba.

— Cât ceri pe ia?

— Să-mi dai cinci lei.

— O-ho! Săracul de el.

— Dă-mi că-mi trebuie, şi-ţi mai aduc.

— Adă!

— Azi nu pot că mă vede.

— Bine, adă când oi putea.

— Nici patru lei nu dai?...

— Nu dau.

— Ştii una... Dă-mi un leu şi o pereche de porumbei.

— Porumbei nu-ţi dau, să mă tai.

— Atunci dă-mi un leu şi ia-ţi cartea.

— N'am.

— Hai, nu fi prost, scoate leul.

— Gândeşti că am?

— Da cât dai?

— Zece bani.

— Dă-i încoace.

Rezolvasem problema. Când a dispărut în dosul unui vraf de cărţi, unde-şi ascundea co-

moara, am băgat în buzunar un ghem de aţă dublu, deabia început, pregătit parcă într'adins pentru mine, care şedea acolo cine ştie de când şi servea la cusutul cărţilor.

Am luat gologanii, i-am arătat ghemul din prag şi m'am chitit pe fugă. Daniil s'a luat după mine dar n'a fugit de parte, îi cădeau pantalonii veşnic fără nasturi. Auzeam cum mă ameninţa din urmă:

— Ei las'că te prind eu, mai vii tu pe la mine. Oprit la distanţă respectabilă îi cântam, sărind bătând din pumni:

Ciudă, ciudă,
Barbă mare,
Cărţi are,
Minte n'are.

Dar văzând că se apleacă să caute pietre, m'am pus din nou pe fugă. Trecând prin medeanul plin de lume am plecat fluerând, la locul de întâlnire, mândru că puteam să-mi ţiu cuvântul.

Cât ai dat pe el? m'au întrebat băieţii luând ghemul în primire.

— Doi lei.

— E bun, de unde l-ai luat?

— Dela Drăgănescu.

— Era pe atunci cea mai mare băcănie din Iaşi. Dar cum zicea poporul, de haram a venit, de haram s'a dus. Spre seară, am înălţat smeul, pe vânt favorabil cu alai de copii în

urma noastră. Se încadra ca o fereastră tăiată în azur, iar coada lui ondula ca un şarpe sau stătea nemişcată de părea că a plesnit atlasul cerului.

Dar ce folos! Când ne era mai drag, o haită de câini, pornită dela stâna din deal, venea cu o falcă'n cer şi una în pământ, să ne prăpădească, dacă ţipetele noastre n'ar fi adus ciobanii pe urma lor. In învălmăşala produsă de panică, aţa încurcată în spini s'a rupt şi zmeul a plecat, închinându-se, luându-şi parcă rămas bun, mişcându-se din ce în ce mai mic, până nu l-am mai văzut.

In ziua aceia l-am pierdut şi pe Vasile al dascălului. S'a îmbolnăvit de spaimă şi a zăcut şase luni de gălbenare. L'am văzut după boală. Imi părea strein şi mic. Se speriase rău de câini. Crezusem în el şi-mi-era necaz. Ştiţi ce înseamnă să fii Căpitanul copiilor din mahala?...

Au trecut şasezeci de ani de atunci. Intr'o seară, venise la noi o rudă a nevestei mele, cu băeţelul ei. Am petrecut timpul, vorbind de una de alta, de greutăţile vieţei, privind ca bătrânii viitorul cu îngrijorare. Se făcuse noapte. La plecare m'am dus să-i petrec până la tramvai, să fac puţină mişcare. Rămăsesem în urmă cu Dorel, un ştrengar de vre'o zece ani. Profitând de întuneric băiatul se dete pe lângă mine şi-mi spuse pe nerăsuflate.

— Nene Georges, dă-mi un pol.

— Hai nu ţi-e ruşine, i-am răspuns. Cine te-a învăţat să ceri?

Ce eşti ţigan?...

Băiatul a dispărut ruşinat, în tramvaiul gata de plecare. Eu am rămas încremenit, speriat de vocea mea care semănând cu a ţa'căi Tinca trezise ecoul celei mai grozave dezamăgiri din trecutul meu.

M'am repezit câţiva paşi, dar tramvaiul era departe. Ş'apoi la ce bun, m'am gândit! Lui nu i-ar mai fi făcut plăcere şi conştiinţa mea n'ar fi fost pe deplin satisfăcută.

Intorcându-mă spre casă, mă gândeam ruşinat, aşa sfârşesc bătrânii: fac morală, când au închiat nebuniile. Am răscumpărat însă cu o lacrimă curată, ofensa adusă copilăriei mele şi vă asigur că nu am plătit eftin.

O lacrimă la bătrâneţe face cât un pol la tinereţe!

Intr'o dimineaţă, potrivindu-mi pălăria pe cap, ţaţa Eliza mă luă în oraş. Aveam ghetele cam murdare, ca omul luat dela joacă. In schimb purtam la gât un fionc mare de cordea lată, roşie ca para focului. Am mers încet pe la prăvălii, de unde, cu tocmele nesfârşite, ţaţa Eliza a cumpărat hasa, cituri felurite şi prosoape. Pe la prânz a venit Babeta şi a început să croiască, să coasă la maşină, care zdrăngănea ca o roată fără ciolane. Priveam înduioşat

cum lucra pentru mine cămăşi, posteri, feţe de perină, tot micul echipament al şcolarului intern.

Se hotărâse definitiv. Mă înscriseseră la Institutele Unite, cel mai renumit Liceu din ţară, din vremurile acelea, sub direcţia lui Melic, vestitul profesor de matematici. Vorbind drept, n'am fost mâhnit prea mult. Durerea mea a fost simţitor micşorată, de două rânduri de haine noui, de mică şi de mare ţinută, cu gulerul brodat în fir de aur: I. U., într'o ghirlandă de stejar cu şapcă şi nasturi auriţi.

Intr'o bună zi, cu aşternutul la picioare, într'o trăsură cu doi cai — ţaţa Eliza ştia să-şi ţină rangul — am trecut prin târg, am intrat într'o curte înconjurată cu ziduri groase, fostul palat al Prinţului Vogoride. N'am plâns, n'a plâns nici ţaţa Eliza, care a plecat vexată că Directorul nu s'a întins la vorbă.

— Lăsaţi-l.

— Dar cui dăm în primire?

— N'aveţi nici'o grijă.

— Poate mai trebuie ceva.

— Vă comunicăm noi... Hai, du-te şi te joacă!

Am şters-o ingrat, nerăbdător, fără să întorc capul alăturându-mă fără zăbavă lângă un băiat ce tropăia, legat în curele şi clopoţei, ca un cal de rasă. Nu mi-se ura. Erau atâtea lucruri noi! Curtea mare tăiată de o punte de scânduri ce lega clasele de refector, grădina cu

pomi seculari, gălăgie, copii, clopotul și un miros pătrunzător de creolină ce se ținea de om. Am intrat dela început sub supravegherea unui neamț, Domnul Freihube, fost sergent în armata germană, uscat, aprins ca un cocoș cu gâtul gol. Purta ghete lucitoare, haine curate, avea priviri, ce te fulgereau prin ochelarii cu rame de aur. N'am întâlnit de atunci om mai conștiincios în împlinirea misiunei sale.

Sever și drept, ne urmărea cu ochii de vultur, fumând, cu mâinile la spate, o pipă interminabilă, în mijlocul curții. La masă, am refuzat să mănânc, scârbindu-mă de tainul școalei cum e tradiția printre internii proaspeți ca omul de familie deprins cu mâncări alese. Noaptea în dormitor, prima noapte petrecută între străini, cu lumină, cu camarazi ce mestecau, scrâșneau din măsele, vorbeau prin somn, am plâns cu parapon, amintindu-mi de maica Leonora,de tovarășii mei de joc, de Rozica, de Bombonel, de Calicu și pentru că mi-era foame. A doua zi căzui în cursă. Un superior — cine să te înșele dacă nu superiorii — m'a pândit înainte de a mă duce la cafea, în refector și mi-a oferit un creion ascuțit gata în schimbul feliei de pâine și al merelor dela masă, pe trei zile. M'a ispitit creionul sau n'am avut curaj să-l refuz? și una și alta. Am postit trei zile, dar m'am învățat minte. După ce m'am învechit, luam creionul și furișându-mă printre elevi scăpam de gloabă sau mă alegeam cu o

urecheală zdravănă, afirmând cămătarului meu, că am uitat.

Știam să scriu și să citesc. Toate lecțiile de latină, aritmetică și geografie, trebuiau spuse pe nemțește. D. Freihube ne explica în fraze scurte, arătând cu linia tablourile de pe pereți ce reprezentau munca din cele patru anotimpuri, lucrări de câmp executate cu cai mari bine înhămați, de Pomerania. Pe D. Freihube, îl găseam lângă noi la deșteptare și pleca după ce adormeam toți. De dragul lui am învățat pe de rost poeziile din „Lesebuch, erster Teil".

Dar ce folos! Eram atât de neastâmpărat! Mă deosebeam de ceilalți copii ca un cal breaz. Mă jucam într'una, mă țineam numai de nebunii; închideam robinetul la cei cu săpunul pe față, așezam o farfurie cu mâncare pe bancă, în dreptul celui care spunea rugăciunea, puneam piedici, organizam expediții în podul plin de hrisoave, în pivnița mare întortochiată ca un Labirint, de unde furam morcovi, mă luam la bătaie cu băieții, până când Dl. Freihube, scos din răbdări, strângând criminal din măsele, striga revoltat: „Braesk, dupe mas, in kanțelei!". Era pedeapsa minimă, pentru mine maximă: să stai în recreație, în picioare, în cancelaria profesorilor.

Aveam tovarăș de bancă pe Moscovici, băiatul unui explotator de păduri. Amândoi ne potriveam de minune. La începutul anului, după ce îmblăneam cărțile, le așezam simetric în pu-

pitru, îmi încuiam sertarul cu lacăt Wertheim şi aruncam cheile în latrină. Vecin cu noi era un evreu cuminte, roş ca un copil de lapte bine hrănit, fiul unui manufacturier din Brăila care învăţa conştiincios, nu se asocia cu nimeni, nu primea nici'o admonestare. O singură dată s'a lăsat târît de nebunia colectivă şi după cum veţi vedea a pătimit-o rău. Primisem un pedagog nou, un neamţ Burkhard, care nu ştia o boabă româneşte. Băeţii îşi făcuseră obicei. In meditaţia de seară, se prezentau la catedră şi mormăind cea mai trivială injurie, se cereau afară, ridicând două degete, arătând cu capul spre uşă.

Pedagogul răspundea invariabil:

— Ia, ia....

Dar urciorul nu merge de multe ori la apă. Colegii puseră pe neamţ la curent. Păcatul căzu pe cel mai cuminte dintre noi.

Bernfeld îndemnat de aghiuţă, cu seriozitatea lui obişnuită, se prezentă şi proferând injuria care în gura lui părea mai trivială, ridică două degete şi căzu fulgerat de o pereche de palme zdravene, care deslănţuiră în clasă furtună, transformată în delir, când Bernfeld repezindu-se la pupitru să ia ceva să-l omoare, îi aruncă în cap un sfert de sugativă, care pluti în aer ca un fluturaş.

Bernfeld era martorul meu. După şasezeci de ani îi cer ertare. Il necăjam în tot felul şi el răbda cu o resemnare îngerească. Dar într'o

zi, scos din fire, de două ori mai voluminos decât mine, mă prinse de guler şi mă scutură crispat de enervare, de nu mai ştiam pe ce lume trăiesc.

Eram totuşi iubit. Fără mine, clasa părea pustie. Când m'am înapoiat la şcoală, după ce zăcusem o lună de scarlatină am fost primit cu aclamaţii ,iar D-l Freihube se uită mai mult la mine, care-l ascultam, cu gura căscată, când povestea grozăvii din răsboiul dela şaptezeci.

Profesorii nu-şi dădeau mare osteneală. Ne scoteau în faţa catedrei să spunem lecţiile învăţate pe de rost „Paris capitala Franţei, cu un milion de locuitori, fabrici, universităţi, etc.". Povestea spartanului cu vulpea care i-a mâncat ficaţii şi cum a aruncat călăul securea, fugind îngrozit de căutătura încruntată a lui Mihai Viteazul. După atâţia ani, mărturisesc cu nedumerire, dacă nu cu ruşine, n'am auzit nici mai târziu în şcoală, nici în casă, vorbindu-se în mod deosebit, bunăoară, de Eminescu, de Cogălniceanu, de Haşdău, de Odobescu.

Recitam poezii din Bolintineanu sau Alecsandri fără să cunosc nimic din viaţa lor. Profesorul de limba română, un transilvănean, ne citea uneori, în clasă, pe când eram în şcoală fiilor de militari, pasteluri de Alecsandri, comentându-le sumar cu grai ardelenesc:

„Ziua ninge, noaptea ninge, dimineaţa ninge iară.

— Vedeți ce frumos se repetă poetul, și se începea.

„Ziua ninge, noaptea ninge....

Ningea într'adevăr. Ningea frumos cu fulgi mari și priveam pe fereastră, dus cu gândul la barba lui Sft. Nicolae, când răposatul P.... mă chemă la realitate; eu îmi sparg pieptul aici și tu te uiți la fereastră, ia spune rogu-te ce ai înțeles...

Ridicându-mă deșirat, în bancă, am început fără a sta pe gânduri, imitându-i vocea, stârnind un nou râs homeric:

„Ziua ninge, noaptea ninge.... adăogând admirativ.

„Vedeți ce frumos se repetă poetul...."

Viața mi-am petrecut-o în școli. Acasă veneam din ce în ce mai rar. Nu se interesa nimeni de mine. Totuși când se apropia vacanța, cu deosebire cea de Crăciun, înnebuniam laolaltă. Răsturnam școala. Ne cățăram ca pisicile să scriem pe grinzi, pe ușori, celebra exclamare:

Vivent les vacances,
Adieu les pénitences.
Les livres au feu
Les professeurs au milieu !...

Bieții profesori! ce buni erau și cât i-am regretat în urmă.

Mi-e rușine când mă gândesc și totuși întrerup povestirea ca să mărturisesc crima ce-mi apasă și azi conștiința:

După o strălucită carier, „Institutele Unite" se desființaseră. D. Freihube îmbătrânise, sărmanul, fără drept de pensie.

L-am întâlnit întâmplător, mai târziu, câțiva colegi de școală, băieți cu avere, într'un birt, unde neamțul, sărăcuț îmbrăcat bea retras, un păhărel de vin, la un colț de masă. Bucuria noastră a fost fără margini. L-am ridicat pe sus, l-am adus între noi, am poruncit mâncări alese, vinuri scumpe și tainic — atât cât permiteau spiritele întărâtate de vin — am strâns pe loc, mână dela mână, o sumă de bani. Unul dintre noi, n'ași putea spune cine, i-a ținut o cuvântare demnă de cel mai bun român, după care, ne-am luat angajamentul, să-i cumpărăm un palton dela Braunstein, vechiul magazin de haine gata din Ulița mare și să-i facem în urmă o rentă viageră, contribuind, fiecare, anual, cu suma de care putea dispune. Lista alcătuită pe întrecere da un venit de patru sute de lei lunar.

Câți credeți că s'au ținut de cuvânt?

Nici unul!

Intâlnindu-mă a 2-a zi cu unul din colegi, ne amintirăm buimaici că i-am dat întâlnire.

— Hai, mă, ne așteaptă Freihube...

— Dă-l dracului de neamț!.....

Anul școlar a trecut repede. Cu toate nebuniile mele eram cel dintâiu în clasă. Mâncasem chiar la masa premianților, cu toți profesorii

şcoalei, la care băeţii din clasele superioare m'au îmbătat turtă. Posedam numeroase atestaţiuni, cartoane felurite, frumos caligrafiate în franţuzeşte:

Point de mérite
decérné à l'élève Georges Bráesco pour application.
à la langue allemande

cu care puteam răscumpăra orice greşală, dând bine înţeles numărul de mărturii corespunzător. Eram în toiul examenelor. Se vestiseră domnitorii. Câteva zile nu s'a învăţat. S'a văruit casa, s'a împrăştiat nisip prin curte, iar noi copii împleteam ghirlande lungi, de stejar, cu munca împărţită ca într'o republică de furnici: unii despuiau crengile trase din carul încărcat cu vârf, alţii ţineau capetele, iar meşterii împleteau, legau lanţul strâns, să nu se desfacă, apoi le încolăceau la umbră, unde aşteptau evenimentul, stropite din belşug cu apă.

In ziua cea mare, dela poartă până la scara cea mare se înălţau arcuri de verdeaţă, înveselite de drapele, rânduite în fascii, artistic împreunate, iar deasupra uşii, într'un cerc mare de brad, trona impunătoare, uriaşă, puţin înclinată cifra regală bătută în flori. In sala de onoare, rânduite simetric pe pereţi, erau expuse hărţi colorate, caligrafii artistice, desenuri variate.

Curtea se umpluse de trăsuri. Muzica militară se ştergea de năduşeală la umbră. Părinţii copiilor, domni blajini, cucoane cu pene

triumfale aşteptau ceremonioşi, în sala de recepţie.

Stam rânduiţi în bănci, aşteptând nerăbdători, îmbrăcaţi în uniformă nouă, cuminţi ca în sâmbăta mare, când ne spovedeam în faţa altarului.

De odată se auziră paşi numeroşi, grăbiţi, sunet cavaleresc de pinteni şi pe uşile, larg deschise, intrară domnitorii. El, alb la faţă cu barbă neagră, cu pieptul înstelat, Ea, rumenă, voinică, în port naţional. In urma lor se îngrămădeau boerii, pe care îi vedeam de sărbători la vizite, Generali mustăcioşi, chelii de profesori cu favoriţi, în haine conservate.

Ridicaţi în picioare, cu voci înstrăinate, cu inimile strânse, am intonat cum nu se putea mai prost imnul regal în cor, pe şapte voci, conduşi de Gavril Muzicescu, maestru neîntrecut, care ne fulgera cu privirile, cu bagheta şi cu barbişonul de mătase roşie, ce se încadra perfect în deschizătura gulerului alb.

Apoi, Domnitorul m'a întrebat tocmai pe mine:

— Mata ai învăţat nemţeşte?

— Da, Mărita ta, am urlat eu, după cum mi se recomandase de pedagogi şi fără altă indicaţie, pornii ca o moară stricată.

A, a, a, der Winter ist schon da,
Herbst und Sommer sind vergangen
Winter der hat angefangen...

Nu ştiu cum am isprăvit. Nu mai vedeam înaintea ochilor aiurit de privirile aţintite asupra mea.

A fost un triumf. Domnitorul surâdea, boerii lăcrămau, profesorii se umflau în pene, iar Doamna strălucitoare ca o zână din poveste, m'a sărutat pe amândoi obrajii şi plecară vârtej în uralele noastre ieşiţi în curte, alergând pe poartă, după trăsura cu cai albi a lui Carpov, cel mai renumit birjar din Iaşi.

Au trecut ani. Domnitorul a fost proclamat Rege. Il puteai vedea în fiecare zi, când se schimba garda sau iarna pe înserate, când apărea la fereastra palatului din Calea Victoriei şi se uita stând cu cineva de vorbă, în stradă.

Cine nu s'a oprit în loc să-l privească cu dragoste sinceră, încrezătoare şi respectoasă, cine nu se întorcea să povestească în sânul familiei, mândru că a zărit pe Regele Carol I!....

Eu însă îl port şi azi nepieritor în minte aşa cum l-am văzut atunci: alb la faţă, cu barba neagră, trecând cu pieptul plin de decoraţii, zornăind din pinteni pe dinaintea mea.

De câte ori vine Crăciunul şi se strâng copii în vacanţa, de sărbători în jurul sobei, mi-aduc aminte de un biet croitor, evreu, muncitor, cu barbă de Patriarh.

Herşcu Parizăr şedea la Iaşi în strada ce se

numea pe atunci nu ştiu pentru ce, Uliţa Rusească, căci nu era picior de rus.

Parcă-l văd stând în picioare, acoperit, iarnă-vară, cu scufiţă de catifea neagră, mânuind foarfeci grele, care muşcau, scârţâind, postavuri felurite, plimbate de mâna meşterului pe linii ce se întretăiau misterios, trase cu cretă albastră, groasă, subţire ca o coajă de săpun.

Şedeam ipocrit, cuminte lângă el, pândind foarfecile pe care le apucam îndată ce le lăsa din mâini, fărămiţând resturi de postav, umplând casa de gunoi, de ţipetele evreului, care în jiletcă şi papuci, ridicând braţele şi sprâncenele, mă anatemiza când se întâmpla să tai vre'o betelie, chemând zadarnic, asupra mea, toată mânia cerului. In schimb, apărea madam Sura, cernită, strânsă cu bariş de mătase neagră, şi-l potolea blajin, într'o limbă ce mi se părea de miere. Uitând ulcelele ce fierbeau, mocnit, la vatră, se repezea arsă ciocănindu-mă cu lingura de lemn, pentrucă nu mai avea astâmpăr. Zelos să repar o pagubă pricinuiam alta, repezindu-mă, răsturnând ulcica pornită să dea în foc, umplând casa de poftă de mâncare, de chirăeli; scoţând din odaia de alături, lucrătoarele, fetele lui Herşcu, două domnişoare mari, curtate de ofiţeri — croitoria era civilă şi militară — şi una mai mică, pistruită atât cât să-i şadă bine.

Ghizela, astăzi îmi dau seama, îmi era dragă în taină, deşi mă certam cu ea într'una, pentrucă se strâmba la mine, ori de câte ori făceam vreo poznă.

— „Ai înebunit ori ce-ţi este? Hai du-te acasă mă rog".

Plecam înciudat, urmărit de râsul fetelor, pe care le lăsam frumuşele în urma mea, regretând că nu pot s'apuc de coadă pe Ghizela, ce profita de împrejurare să-mi tragă un ghiont în spate, chitându-se pe fugă.

Herşcu Parizer mă cunoştea din faşă. El mi-a făcut prima pereche de pantaloni lungi. In casa lui mâncam toate bunătăţile: tăeţei de casă cu magiun, turtă dulce, înflorită cu miez de nucă, pandişpan de purim sau prăjam, stând cu Ghizela la gura sobei, boabe de porumb ce ne înegreau dinţii.

Locuia lângă moş Nicu, epitropul şi duşmanul copilăriei mele. M'a desmoştenit când n'aveam încă zece ani, prevăzând că am să mă aleg un rău, pentrucă rupeam ghete şi haine nevoie mare.

Moş Nicu rămăsese neînsurat, trăia, aşa se şoptea în casă, cu Catinca, jupâneasă oţărâtă cu cercei de mărgean şi tulpan alb, care-i cunoştea toate slăbiciunile: îl doftoricea, îi răsucea ţigări, îi făcea pască, una singură de orez, încinsă cu cunună mare, groasă de două degete, ca să ţină loc şi de cozonac la sărbătorile Paştilor.

Iarna, către asfinţitul soarelui, îi întindea masa de cărţi în jurul căreia se adunau patru holtei îmbătrâniţi, ţăpoşi ca nişte arici.

Conul Costache, Conul Alecu, Conul Vasilică şi Moş Nicu, sorbind cafeaua tacticos, fumau pe întrecut, jucau preferanţ la o para fişă. Mai târziu jocul s'a spart: unul a murit, altul s'a îmbolnăvit iar pe conul Costache nu l-am mai văzut multă vreme. Intr'o zi geroasă de Crăciun, pe când mergeam pocăit alături de moş Nicu, l-am întâlnit pe stradă, îmbătrânit, sărăcăcios îmbrăcat, căci după cum spuneau cucoanele, bătuse la tălpi toată averea.

— Sluga d-tale.

— Plecăciune.

— Ce mai faci, coane Nicule?... Tare de mult nu te-am văzut.

— Nici eu nu te-am văzut pe mata.

Şi isprăvind conversaţia, se priveau, cântărind din ochi, isprava timpului.

Irra... zise dela o vreme, moş Nicu, bucuros că şi-a adus aminte, bine că te-am întâlnit. Mi-ai rămas dator jumătate de galben, ţii minte?

— Eu?

— Dela preferanţ.

— Ţi-oi fi rămas, nu zic.

— Dă-mi-i, nu ştii mata cine-şi plăteşte datoriile se îmbogăţeşte.

— N'am cucoane.

— Nu se poate.

— Crede-mă, uite ce am..... Asta-i toată averea. Şi scoase din jiletca veche, pătată de bale, să-i arate câţiva gologani de aramă.

— Dă cât ai, nu-i ruşne. Azi oleacă, mâine o leacă, scapi de bucluc.

Şi băgând gologanii în buzunar, se depărtă cu mine, lăsând pe conul Costache buimăcit, fără plecăciune, îngheţat la marginea trotuarului.

Mă luasem, îngheţat şi eu pe urma lui moş Nicu hotărât să-i spun pe drum, ca la orice sfârşit de vacanţă, că-mi trebue pantaloni.

Dar amânam mereu spovedania, aşteptând să treacă oamenii, fixându-mi ca de obicei un termen ultim, casa cu poarta verde, pe care o depăşii fără curaj de a mărturisi păcatul. Imi făcuse o pereche de Sân Dumitru. E drept că jocurile de atunci erau din cale afară de nebuneşti. Sodronul, pichiul, oina, care-ţi lua talpa ghetelor, capra, poşta şi încărcarea măgarului, prinşi unul de altul cu capul în perete, peste care săreai spintecând, de regulă, pantalonii.

Bătrâna infirmieră, care se oblojise la şcoală pe mâncare, povestea megieşilor, că a pierdut în viaţă două lucruri scumpe: bărbatul împuşcat din greşală la vânătoare, după ce abia se luaseră şi ochii, cârpind pantalonii mei în fiecare seară. Ajuns aproape de casa lui moş Nicu, amânând pentru altă dată ce aveam să-i spui, am intrat, dornic de joacă, la Herşcu

Parizer. Era Sâmbătă. Se înserase. Pe masă ardeau două lumânări ce răsfrângeau luminiţele odăii până în fundul curţii, ţintuind cu stropi de lumină piuliţa, chilugul, râşniţa de cafea şi tava culcată, în dosul ibricului, ce răsărea uriaş în mijlocul ligheanului, larg deschis, de alamă. In casă erau musafiri, femei în haine bătrâneşti de mătase, gospodine frământate de griji şi de rod, ce povesteau cuminţi, întâmplări din viaţa lor umilă, vorbind pe rând sau toate odată, sorbind din ceaiu, la care-şi încălzeau mâinile, înăsprite de treburile gospodăriei. Rămăsesem încurcat în mijlocul odăii, dereticată ca pentru sărbători.

— Ai venit?

— Mă duc.

— Ei stai, ce te grăbeşti... Ghizela! Iaca ţi-o venit tovarăşul... Vrai un ceai?

— M'aşteaptă acasă, zic eu, dând să ies pe uşe.

Dar m'am întors ruşinat, înfuriat ca un berbec zădărit, de Ghizela, care-mi trăsese pela spate, colţul de cămaşe ce ieşea prin ochelarii pantalonilor. Neştiind ce să fac, am început să plâng şi nu pot spune, dacă plângeam de ruşine sau pentrucă Ghizela, care plătise scump perfidia, suspina odată cu mine. Madam Sura indignată, a vorbit nu ştiu ce cu bărbatu-său, luând de martori pe mosafiri, terminând în româneşte.

— E copchil.

— Dacă-i copchil trebue să rupă hainele!

— Să fie sănătos. Are avere dela babacu-său. Fă-i o pereche de pantaloni.

— Da i-am făcut deja o pereche.

— Ei, ai să-i mai faci una, să vedem ce are să fie.

— Când o auzi conul Nicu.

— Du-te de vorbeşte cu el, ce eşti aşa fricos. Parcă o să te omoare.

Bătrânul dete din umeri, îşi puse pălăria peste chitința de catifea şi eşi pe uşa ce da în stradă.

La Herşcu Parizer, lucrau boierănaşi, negustori şi răzeşi, haine groase de şiac cărămiziu, bătut în piuă, pe la mânăstiri. Lucru fără moarte, un singur model, cu un singur fel de nasturi, căptuşit cu chimbrică.

Pe atunci, în Moldova, fiecare boer îşi avea evreul lui de casă cu care se sfătuia în afaceri, îi căuta ipoteci, arendaş pentru moşie, îi aducea doctorii dela Cernăuţi, cai ruseşti din Basarabia, era consultat când veneau peţitorii.

Pe Herşcu Parizer, l'am pomenit în casa lui moş Nicu de când am venit pe lume. Ii lucra lui şi nouă — eram doar patru fraţi — haine largi, tocmite până la gologan, îi asculta jălăniile, nebuniile noastre, peripeţiile proceselor şi povestea repetată, cu drumul care l-a făcut la Huşi, singura dată când a mers călare şi era să-l omoare hoţii.

Moş Nicu nu ieşea din cuvântul lui Herşcu Parizer, care nu intervenea, ce-i drept, decât în ceasuri grele. El l-a înduplecat să cumpere surorilor pian, să le facă rochii cu coadă lungă, după ce au eşit din şcoală. Dar ce mai tura, vura, trebuia să fie prieteni, aveau aceleaşi patimi, le plăcea cafeaua şi trăgeau tabac, urându-şi sănătate după ce strănutau de săreau pisicile, sbârlite, cu coada în sus, pe fereastră.

Când l'am văzut că pleacă, nu mai aveam habar, câştigasem pantalonii. M'am întors spre Ghizela. Isprăvise şi ea de plâns. Ne-apropiasem. Privindu-ne îmbunaţi, am eşit tiptil, în stradă, alergând ca să ne dăm pe ghiaţă la marginea trotuarului. Eram neîntrecuţi, vestiţi printre copii în toată mahalaua; zgâriam ghiaţa întorcând călcâiul cu meşteşug, lunecam cu picioarele strânse, ne lăsam puică sau sugând cu deliciu ţurţuri de ghiaţă desprinşi dela streaşină, ne lăsam târâţi de sacagii ce ne cunoşteau, atârnându-ne, de sania ferecată în legături de ghiaţă, sau ne turteam nasul, în ajunul anului nou de geamul băcăniilor cu uşile îngheţate, brodate de ger, mânând plugușorul pentru două smochine, ziua nămiaza mare. Ne-am întors acasă umflaţi de ger, cu fălcile încleştate, cu ghetele rupte, ude de zăpadă.

Ia priviţi, oameni buni, ăştia-s draci, nu altceva: Ci trebue să te iei după dânsul? El e

nebun dar tu eşti domnişoară... Ea uită-te în oglindă, şade frumos?...

Mărturisesc după atâţia ani, că-i şedea nespus de bine. O priveam cu drag, opărindu-se roşie ca para focului, cu ceaiul pe care ni-l pusese dinainte madam Sura, îmblânzită, după ce se săturase de ocară. Când veni Herşcu Parizer, văzând halul în care eram mă luă de odihnit.

— Eu nu ştiu ce ai de gând?... Fecior de boier eşti?...

Dar privindu-ne pe amândoi, dete din umeri, după obiceiul lui şi începu să râdă odată cu noi, cu toată casa.

— Vino'ncoace.

Aşezându-mă drept, crăcănat în mijlocul odăii, mă puse să ridic pantalonii şi potrivindu-şi ochelarii începu să strige: „patruzeci şi doi, şasezeci, douăzeci şi trei"... numere ce-mi răsunau, divin în urechi, pe care le trecea docil într'un carneţel de măsuri, una dintre domnişoare, cea mai mare, plecată pe masă cu şalul în spinare, cu pielița albă, frumoasă, de aristocrată.

Au trecut ani de-atunci. Herşcu Parizer îmbătrânit cu timpul, se lupta din greu cu concurenţa. De câte ori veneam în Iaşi mă lăsam târât de amintiri în uliţa rusească. Priveam cu inima strânsă, prăvălia scundă, ocrotită de

aceiaşi firmă îngustă, neagră, scrisă cu litere albe:

HERŞCU PARIZER
croitor
civil şi militar

încadrată într'un metru şi o pereche de foarfeci deschise, ştearsă de ploi, de vreme. Lângă el se ridicase o prăvălie nouă, cu ferestrele dintr'un geam cu rafturi pline, intitulată cuceritor, cu litere de aur:

„CROITORIE MODERNA"

Dar Herşcu Parizer, după cum spunea madam Sura, în vorbă să-şi mărite fetele, trăia încă binişor, slavă Domnului, mai păstrând ceva din vechea clientelă, pensionari, cari nu-l lăsau să moară.

Progresul, ca şi natura, are însă legi fatale. N'a trecut mult şi peste drum de Herşcu Parizer s'a mai deschis un atelier

„CROITORIE AMERICANA"

M'am întors îngrijorat spre locuinţa binefăcătorului meu. Căsuţa se pitise detot. Firma dispăruse. La un ochiu de geam, strâns între croitoria modernă şi cea americană, un anunţ, scris cu ornamente mari, indica singur trecă-

torilor, pe Herşcu Parizer, „cel mai vechiu croitor din uliţa rusească", adăogat de mâna lui stângace, ca de copil.

Era tot ce găsise bătrânul în potriva tineretului cuceritor.

Am intrat să-l văd. Madam Sura murise cam odată cu moş Nicu. Fetele erau la casele lor. Ghizela se expatriase în America. Herşcu Parizer se închina mişcând buzele serafic, palid ca un muribund.

Nu l-am întrebat... La ce bun!... Reprezentam două lumi.

Nu ne-am mai fi cunoscut...

Şinguri, cavalerii, rezimaţi de muşcatele ce se ofileau în dosul ferestruicilor, m'au petrecut, când am ieşit din casă, galanţi, satisfăcuţi, cu ochii lor de altă dată.

Târâş-grăpiş, am trecut când corigent când repetent dintr'o clasă într'alta.

Pentrucă mă băteam cu toţi băeţii din mahala, epitropul şi mătuşile declarară într'un glas că numai şcoala militară îmi va veni de hac. Nu se învaţă carte, ziceau ele, dar te muştruleşte de-ţi merge untul.

In această nădejde nu mai învăţam nimic.

— De ce nu înveţi mă băete? mă întrebă profesorul de latină.

— Eu am să intru în şcoala militară, nu am nevoie de latină.

„Nu ştie, el are să intre în şcoala militară"... strigau băeţii în cor, când eram chemat la lecţie.

Din balconul institutului, un balconaş mic, şubred, de unde pornea un jghiab răzimat de marginea unei haznale — instalaţiune primitivă de tout-à-l'égout — ascultam, vara, marşul corniştilor şi fericeam băeţii din şcoala militară, care se duceau la instrucţie să se joace, gândeam eu, de-a soldaţii, cu muzică şi puşti adevărate.

Am cunoscut mai târziu această fericire. N'o doresc nimănui. Ce am suferit câţi-va ani de zile, ajunge — socot — să-mi răscumpăr cu prisosinţă, partea mea de rai. Disciplina oarbă şi fără raţionament era baza educaţiei, încredinţată elevilor din clasele superioare şi unui mănunchiu de ofiţeri, aleşi printre cei mai energici. Trebuia să circuli cu mâinile la vipuşca pantalonilor. Nu te puteai mişca nespionat. In clasă, în dormitor, la masă te duceai cu frontul, după laborioase alinieri, comandate pe întrecute, exagerat, numai de elevii din ultimul an, care se iniţiau, pe rând în secretele artei militare. Pedepsele curgeau ca ploaia, pentrucă ai mişcat în front, pentrucă ai întârziat la front, pentrucă ai vorbit în front şi slavă Domnului, azi ştie oricine, în front nu se vorbeşte. Zelul educatorilor, de a scoate astfel oameni de treabă din copii care făceau disperarea familiilor, era explicabil: programul era

atât de încărcat, încât nu ne puteam întâlni decât la front. Acolo se puteau urmări greşelile. Natural, pedepsele erau variate, porneau cum cere pedagogia, dela simplu la compus. Cea mai simplă era să stai de sentinelă echipat de răsboiu, în frig, pe sală, în faţa uşii dela camera ofiţerului de serviciu, pe când ceilalţi dormeau duşi.

Am zis că pedepsele erau gradate. Aceasta nu împiedica să fii observat cu predilecţie, să iei deodată toate pedepsele de arest, închisoare, carceră pe care, să te conformezi pedagogiei, le executai pe rând. Sistemul era ingenios. O pedeapsă atrăgea pe alta şi erau atâtea motive că izvorul era nesecat. Ieşeam din meditaţia de seara, istoviţi, flămânzi, pentrucă tineri, munciţi ca robii, mâncam pe sponci. Stam sgribuliţi de frig, cu mâinile îngheţate, tunşi chilug, ascultând descoperiţi, în viscol, „Ruga" sunată cu fălcile umflate peste măsură, de un biet cornist, care servea Ţara, scoţând note false dela rinichi.

Adevărata şcoală a disciplinei era însă în dormitor. Inchipuiţi-vă o sală lungă, cu paturi uniforme, iar noi, inferiorii, în cămăşi de noapte, scurte, aliniaţi la marginea paturilor, aliniate şi ele, aşteptând, înţepeniţi de aşteptare, cu hainele frumos păturite în palmă, inspecţia caporalilor, care-ţi băteau pantalonii în nas, să-ţi dovedească că nu i-ai scuturat, îţi rupeau toţi nasturii dela manta, să-ţi arate că se clatină sau îţi descosea pe de-a'ntregul un crac de pantalon urmând să-l coşi, în târziul nopţii, la lumina lămpii.

N'aveai scăpare nicăeri.

Nebunia disciplinei cuprinsese pe toată lumea. Ofiţerii, tineri, în haine lucitoare, erau ignoranţi şi brutali. Un cismar care întârzia să strângă din dormitor căputele ce trebuiau reparate în timpul nopţii, a fost dus în pumni de locotenentul de serviciu, dela un capăt la celălalt al dormitorului, unul înaintând, celălalt retrăgându-se cu ochii, ţintă în ochii superiorului beat de furia nepotolită. A doua zi, soldatul a fost internat la infermerie cu fălcile umflate, bolnav — zicea doctorul — de oreion.

Vă închipuiţi acum, dece într'o dimineaţă ne-am trezit înlemniţi de surprindere, lipsiţi de răcnetele superiorilor, care întovărăşeau de regulă semnalul deşteptării, cântat de cornist pe sală, cu ecouri infernale. O veste circula printre noi, grăbită ca o nenorocire: „A fugit clasa IV", elevii care vegheau la menţinerea ordinei, cu puteri discreţionare. Ii iubeam, la fel cu câinele care linge mâna stăpânului care îl loveşte. De altfel, eram totdeauna gata de iertare. O vorbă mai dulce, o familiaritate bine voitoare a superiorului, opreau lacrimile gata să cadă, ştergeau ruşinea afrontului.

Rătăceam ca nişte copii rămaşi de capul lor. E drept că republica n'a durat mai mult decât aceia dela Ploeşti. Ca şi Regii, superiorii nu

mor niciodată. Ierarhia armatei are o parte admirabilă, fiecare inferior devine superior la rândul vechimei, la alegere sau accidental. Clasa III-a a luat locul clasei IV-a. Viaţa militară întreruptă un moment, îşi reluă firul cu impulsivitate proaspătă, sporită de ambiţia noilor comandanţi, care ţineau să se arate vrednici de înnaintaşii lor. Ne găseam la începutul lunei Iunie, ne pregăteam de examen, cuminţiţi de grijă. Nu se ţineau meditaţii, profesorii nu mai veneau la şcoală. Elevii, împrăştiaţi, citeau pe capete refugiaţi în colţuri de linişte, sub scări, la mansarde, în dosul stivelor de lemne din fundul curţii.

Dar evenimentul ne înfierbântase judecata. Nu se mai ţinea nimeni de carte. Grupuri, grupuri de elevi discutau cu aprindere evenimentul, împrăştiindu-se repede când venea superiorul, înştiinţându-se reciproc în caz de primejdie.

Circulau fel de fel de svonuri. Unii susţineau, că băeţii de clasa IV-a au trecut Prutul pela Ungheni, unde s'au înrolat în armata Ţarului. Alţii, mai bine informaţi, afirmau că îmbarcându-se la Constanţa, au fost prinşi de Turci, duşi la Constantinopol. In cele din urmă, aflarăm, că vitejii, în cap cu sergentul major, şeful promoţiei şi băiatul comandantului şcoalei, — îndrăzneala lor ne aiurise, — erau pe drumul de costişe ce duce la Vaslui şi în Bucureşti. Sculaţi în puterea nopţii, se zi-

cea că au sărit peste ziduri, care ne despărţeau de palatul lui Grigore Sturdza, Prinţul, „beizadea Viţel", cum îl numeau Ieşenii, pentrucă ridica în puterea braţelor, un viţel, luat dela ţâţa vacii, cu care se exercita zilnic fără să simtă sporul greutăţii, avea şi el un băiat în şcoala militară, pe Dimitrie Sturdza, după numele unuia din strămoşi, care trăia, refugiat demult în Spania. Băiatul aprovisionase pe evadaţi cu mâncare şi cu tutun, iar prinţul — afirmau cei iniţiaţi — le dăruise, cu mâna lui, o pungă de galbeni, să aibă de cheltuială. Mai târziu ne-a spus d. Vasile, portarul şcoalei, că elevii au plecat frumuşel pe poarta cea mare, în zorii zilei, spunând că se duc cum era regula în fiecare duminecă, la baie, pe plotoane, cu noaptea'n cap, că băiatul colonelului fusese scutit de camarazi să ia parte la această manifestare obligat să stea acasă. Scopul lor era să se prezinte Ministrului de Războiu, ca să protesteze împotriva unei legi nesăbuite. Se plănuise, înadevăr, că absolvenţii Şcoalelor Militare, să nu treacă fără concurs la cele superioare din Bucureşti, urmând ca cei rămaşi fără loc să-şi încerce norocul în alte şcoli, unde de altfel nu s'ar fi putut înscrie din cauza deosebirei de program. Când am cunoscut adevărul, sufletul nostru s'a umplut de jale. Eram indignaţi gândindu-ne la suferinţele camarazilor noştri mai mari, care plecau voiniceşte, îndurau privaţiuni de tot

felul, expuşi la cine ştie ce pedeapsă, pentru ca să protesteze împotriva unei măsuri ce le amenința viitorul, care, în definitiv era şi al nostru. Discutam aprinşi pe grupuri. In curând grupurile se împuţinară. Nu mai exista erahie. Un suflu de revoluţie clătina minţile tuturor. Se ridicară oratori să arate că e o mişelie din partea noastră, să stăm indiferenţi, să mâncăm cireşi, bunătăţi de tot felul, cumpărate peste gard dela băcănia lui Arghiropol, cu riscuri mari, e drept, dar de care camarazii noştri erau lipsiţi, rătăcind, expuşi să moară, ca nişte martiri, pentru interesul nostru.

Ofiţerii se sileau să ne împrăştie. Grupurile, plecau să se formeze, din nou, mai încolo. Comandamentele recomandaseră prudenţă, pentru a nu zădări spiritele. Lucrul se simţise. Disciplina întemeiată pe brutalitate dispare odată cu cauza care o produce. De altfel nu erau decât opt carcere şi o sală de închisoare iar noi două sute. Nu se poate lupta cu mulţimea, sigură de impunitate. In cele din urmă, conciliabulele încetară. Hotărâsem, în secret, să ne solidarizăm cu clasa IV-a, să fugim cu toţii. Nu ştiu care din noi, afirmase sentenţios, că o trupă sub arme, nu se poate aresta. Se impunea aşa dar să fugim înarmaţi. Era pe lângă o chestiune de demnitate, să nu ne asemănăm — disciplina nu-şi pierdea dreptul — cu o ceată de derbedei şi o chestiune de prudenţă elementară căci ne aşteptam, Doamne fereşte,

la orice primejdie, bunăoară o luptă cu trupele din garnizoană, venite în urmărirea noastră. N'aveam cartuşe, e adevărat, în schimb învăţasem deja atacul cu baioneta la Copou, unde umpleam câmpul cu urletele noastre victorioase, jinduiţi de ofiţerii instructori dela dorobanţii cu schimbul, care ne dădeau de exemplu cu înjurături admirative.

Alesesem dintre noi trei şefi, — triumviri — jurându-le solemn prin ridicare de mâini, cum obişnuiau cavalerii de Malta, că ne vom supune orbeşte. Atotputernici, erau Gorănescu Alexandru, băiatul unui general dela Focşani şi Savel Manu, nepotul Ministrului de Războiu, făuritorul legii, care ne răsculase şi Aslan.

Hotărârea luată, trecurăm milităreşte la acţiune. Trebuia să mergem în dormitoare să ne luăm armele. Camerile de dormit erau împărţite pe plotoane, despărţite printr'o sală lungă, care lega cele două aripi, încuiate din cauza evenimentelor.

Urma, aşa dar, să urcăm şi să coborâm scara principală, prin care trebuia neapărat să trecem, pentru a ridica puştile dela rastele. S'a recomandat, fireşte, conspiratorilor linişte, prudenţă, dându-li-se instrucţiuni, să se târască, să se aplece, când vor trece pe sub ferestrele trădătoare. Unii s'au conformat, alţii, cei intransigenţi, au trecut sfidători, agale, iuţind fără voie ultimii paşi, singura dovadă de slăbiciune, care păta, oarecum, curajul lor. Fri-

coşii treceau furişându-se neîndemânatici, plecând capul, ridicând spinarea şi mai ales puşca, pe care o ţineau ca lumânarea la înviere, în loc s'o culce de-a-lungul pământului.

Această defilare de ţevi pe dinaintea ferestrelor direcţiunii care dădeau în sală, sfârşi prin a atrage atenţiunea comandantului.

Nu i-a fost greu ofiţerului trimis în recunoaştere să dea peste noi care aşteptam, leoarcă de năduşeală, să ne strângem în sala de dans, de unde urma să fugim pe poartă.

— Ce căutaţi aici?

— Să trăiţi don'locotenent...

— Marş.

Ne-am împrăştiat ca potârnichile. Numai capii răscoalei veneau, ce-i drept, liniştiţi, în urma fugarilor privindu-i cu dispreţ, cum se grămădeau să-şi lepede puştile ca să nu fie bănuiţi. In curte urmaşii lui Ştefan cel Mare, adunară sfărâmăturile, îndemnându-le din nou la luptă.

Inălţat pe o droaşcă veche, Gorănescu, ţinu un discurs înflăcărat, arătând că:

Cei ce rabdă jugul şi-a trăi mai vor,
Merită să-l poarte spre ruşinea lor.

Nu voiam nici unul să purtăm jugul. Am fost chiar de părere să plecăm imediat, ideie care a fost combătută, arătându-se că trebue să luăm mai întâiu masa. Această părere a întrunit sufragiile. Ne-am dus în sufragerie, înţeleşi ca la un semnal dat, Gorănescu, se va ridica în picioare, să ralieze pe credincioşi strigând: „Cu Dumnezeu şi pentru clasa IV-a înainte", mulţimea să scoboare repede pe scări, condusă de mine, care în calitate de Ieşan trebuia să -i scot pe drumul cel mai scurt, afară din oraş. La semnalul convenit, am năvălit în masă, urlând nu ştiu pentru ce, înfierbântaţi de grozăvia actului ce săvârşeam, îndreptându-ne în dezordine, gonind parcă ne-ar fi urmărit cineva, speriaţi de tropăiturile noastre pe şoseaua bătută de exerciţiile zilnice ca şi cum s'ar fi isprăvit pământul. In grădina din faţa şcoalei comandantul — Colonelul Macarovici — discuta, liniştit, cu Ralet, vestitul profesor de matematici.

Dar şeful nu ne dete răgaz: „Inainte băeţi".

După o scurtă şovăire am pornit ca o trombă, ieşind pe poarta şcoalei sub ochii comandantului, care ne privea cu braţele încrucişate, neclintit, ca o statue de piatră.

Dar Dumnezeu a vrut, se vede, să ne arate dela început, calea greşită ce luasem. Spusesem băeţilor, din vreme, să apuce cum vom eşi din şcoală pe prima stradă la dreapta noastră. De acolo coborînd la Râpa Galbenă, ajungeam numai decât pe şesul Bahluiului, afară din oraş.

Nu ştiu pentru ce, rămăsesem în urmă. In faţa şcoalei noastre se afla un pensionat de domnişoare, cu o stradelă ce ducea la clădirea

așezată în fundul curții — palatul Vogoride — în care petrecusem primii ani de școală. Cuprinși de panică, fugarii se aruncară în stradelă ca într'o vâltoare, de unde puteau fi scoși ca din oală. Strigam răgușit, disperat, ca unul ce mă socoteam răspunzător de catastrofă: „Inapoi, înapoi....."

La fereastră, fetele, entusiasmate, claie pe grămadă, fluturau batiste minuscule. Dar cine să le bage în seamă? Pornisem în aceiaș dezordine, fugind mereu, coborând strada Carp ieșirăm prin Râpa Galbenă, în dosul gării, afară la câmp.

Vestea se răspândise cu iuțeala fulgerului. Lumea se adunase alergând, sporind ceata derbedeilor care se țineau de noi. Părinți și corespondenți ne urmăreau în trăsuri, implorându-și fiecare odrasla să se întoarcă înapoi.

Grégoire, striga bătrânul, cuconul Nicolae X feciorului său, băiat întârziat intrat în școală ca prin minune, chinuit de ticuri nervoase, căpătate din practica vițiului care veștejește copilăria ...Grégoire, écoute le conseil de ton père...

— Non, papa, răspunse Grégoire, care fusese crescut cu guvernantă, je ne peux pas trahir mes camarades..."

Insfârșit, ne oprirăm pe marginea Bahluiului. Soarele scăpăta. Suflând greu, ștergându-ne de nădușeală abia, liberați de robia disciplinei, ne întocmirăm din obișnuință în front.

Inregistrasem defecțiuni mari. Ivirea neașteptată a colonelului, în fața școalei, fusese dezastroasă. Părinții se depărtau frângându-și mâinile. Corespondenții dădeau din umeri, amenințându-ne cu fulgerile familiei. De curioși ne cotorosirăm repede, luându-i la goană. Apoi plecarăm în marș militar, tăcuți, fără să știm încotro mergem. Noaptea se lăsa repede. Zoriți să ne punem la adăpost, căutam drumuri lăturalnice, ne strecuram prin văgăuni mergând pe două dealuri, printre vii, urmăriți cu ochii bănuitori de vieri, care ne ațineau calea cu parul în mână, cu flinta la spinare. Luna se urca senină. Cerul era ciuruit de stele. Adieri ușoare de vând ne răcoreau fruntile.

Fără îndemnul nimănui am încetinit mersul și prinserăm a cânta în cor romanțe la modă.

Știi tu când te țineam pe brațe,
Când îmi jurai amor, știi tu...

cu voci sentimentale, cuprinși de dorinți nelămurite. Ajunsesem fără veste, într'o pădure de mesteacăni. Din tufe săreau licurici desemnând în aer traectorii scurte, luminoase. Ne oprirăm căzând în iarbă, fără a ne depărta prea mult, simțind nevoia de a fi împreună. O liniște măreață ne cuprinse, lăsându-ne robiți ca de vraje. Lumina lunii, cernită prin desișul frunzelor, imprima în jurul nostru horbote de-

licate. Arome tari de mentă, de leuştean, ne ameţeau, gata să aţipim, legănaţi de ţârâitul neîntrerupt al greerilor. Un fluerat subţire, care se întări încet, treptat, desfăcându-se într'o cascadă de triluri, lungi, ce se rostogoleau ca nişte perle, ne lăsă fără suflet, cu ochii umezi de recunoştinţă încrezători în puterea Celui de sus, pe care ne bizuiam în taina sufletului nostru. Impărtăşania era atât de completă, încât ne ridicarăm, turburaţi, să pornim fără îndemn, zoriţi parcă să ne depărtăm de locul crimei, siguri că nu mai avem nimic de aşteptat. Ieşind din Dumbravă, ne-am îndreptat spre muchia dealului călăuzindu-ne, sătui de singurătate, de lătratul câinilor ce se auzea de departe, sperând să dăm de sat sau mai degrabă peste stână, judecând după bucii de lână albă, rămaşi dela oi în spinii tufelor de porumbele. N'am mers mult. Lătratul se apropia, îndesindu-se pe acelaş glas vestitor de oameni.

Ne-am pomenit deodată în faţa unei clopotniţe împresurată cu ziduri de cetate, ce se încheiau cu o poartă mare ca un chimir lat, cu paftaua lui de fier învechit. Eram bucuroşi. După o scurtă plănuire, ne rânduirăm în front, în faţa mânăstirii. Triumvirii plecară să bată în poartă, să ceară ospitalitate.

Câinii lătrau furios dând târcoale zidului.

— Cine-i? întreabă într'un târziu o voce scârţâită, de om năcăjit, ce se apropia tuşind fără răgaz.

— Noi părinte, răspunse dracul cu voce îngerească.

— Care voi?

— Oameni buni... Ce biserică e asta?

— Nu e biserică, e schit... Schitul lui Tărâţă... Ce umblaţi noaptea pe coclauri?

— Ne-am rătăcit. Dă-ne drumul să ne culcăm.

— Da afară nu puteţi dormi, că amu îi vară?

— Avem cu noi instrumente scumpe, suntem cu şcoala... nu le putem lăsa afară să ruginească.

— Ei, dacă-i aşa, stăi oleacă.

Călugărul plecă şi se întoarse. Auzindu-i paşii, pentru a-l scoate din îndoială, a-l dispune în favoarea noastră, Gorănescu comandă descoperirea. Unul din noi spuse rugăciunea compusă de duhovnicul garnizoanei, pentru elevii şcoalei militare.

„Intăreşte, Doamne, braţul cu arma, inima cu credinţa, spiritul cu dreapta raţiune..."

— Sunteţi mulţi?

— Numai noi trei.

— Poftim făcu călugărul.

Rămăsesem cu gura căscată. Ştiam dela moş Simion poveşti multe. Mi se părea că stătusem de vorbă cu Sfântul Petru, la poarta raiului.

Dar n'apucă bietul călugăr, să crape uşa, că deterăm iureş, punând stăpânire pe locaşul Domnului, ca nişte ieniceri.

— Cheile!
— Nu dau cheile.
— Adă cheile. N'auzi?
— Zi, d'ăştia mi-aţi fost.

Am baricadat poarta, am pus sentinele de jurîmprejurul mânăstirii, elevi cu baioneta legată în vârful unei prăjini, căci printre noi, se găseau câţiva de serviciu pe clasă, care apucaseră a fugi cu centironul la ei, obişnuiţi să-l poarte spre deosebire de ceilalţi.

Consemnul era sever: să nu deschidă nimănui. Ne aşteptam să fim urmăriţi. Apoi am plecat în explorare. N'a rămas colţ necercetat. Ne-am urcat în pomi, am smuls ceapă şi usturoi din straturi, am dat peste stupuri de albine, am încercat bătaia clopotelor şi jos într'un chinghir oval, aşezate la răcoare, am descoperit o teorie de oale negre cu lapte de vacă pus la prins... .

Grăbiţi să comunicăm vestea, după ce ne săturasem, eu am căzut să-mi sparg capul, pe scara şubredă de lemn.

Călugării se adunară şi după o sfătuială tainică, veniră îndârjiţi să se jăluiască şefilor.

— Noi v'am crezut oameni de treabă. Aşa vă purtaţi cu slujitorii Domnului? Sunteţi turci, tătari, ţigani? Ori ce, Doamne iartă-mă sunteţi? Ori vreţi pe semne să chem satul să vă ieie la goană?.... Aţi făcut numai stricăciuni... Ce nevoie aţi avut să tăiaţi frânghiile dela clopote?... Aţi speriat păsările, aţi desbrăcat pomii, smântâna aţi luat-o...

— Cine?
— Eu să-ţi spun cine?... Caută-l pe cel care şi-o julit nasul...

Am protestat fireşte, asigurând stareţul că nu se va întâmpla nimic, că vom plăti oalele sparte şi laptele.

Obosiţi de drum şi de sbenguială, am căzut, pe jumătate adormiţi, în cerdacul mânăstirii pe un strat de cartofi, întinşi acolo pentru însămânţare.

Nu vorbea nimeni. Unii fumau ţigări făcute cu tutun adunat de prin toate buzunarele, iar cei pătimaşi care nu aveau nici atât, dar nu puteau trăi — ziceau ei — fără să fumeze, se otrăveau fumând paie înfăşurate în căptuşeală de pantaloni, oţărându-se ca imperatorii, când dădeau peste cap, paharul cu otravă.

Aţipisem. Eram între vis şi viaţă, când sentinela dela poartă strigă, fără cusur:

— Cine-eee?
— Căpitanul de jandarmi.
— Inaintează la ordine şi dă-ţi parola!
— Deschide poarta că-ţi dau o parolă să n'o poţi duce.
— Nu se poate.
— Deschide, când îţi zic.

Am sărit în picioare. Şefii şi parte din popor coborâră din cerdac. După un scurt consiliu de răsboi, hotărâră să dea drumul.

Ofițerul, un bărbat ferches, Comandantul jandarmilor călări, venise cu escadronul și cu ordinul să ne aducă legați. Când i-am deschis poarta, a înaintat chipeș, pe un cal superb, însoțit de un vagmistru,pe care nu făcea să-l întâlnești, noaptea, la vre'un colț de pădure.

— Ce-ați făcut măi, bată-vă norocul ne întrebă camaraderește Căpitanul, cucerindu-ne din capul locului.

— Să facă astfel de lege!...

— Aveți dreptate.

— Spuneți și Dvs.

— Ce mai vorbă... Decât acuma ajunge. Ați făcut demonstrație, domnul General a luat cunoștință, prin urmare v'ați atins scopul.

— Haideți la școală.

— Nu mergem.

Poarta rămăsese deschisă. Sentinela venise să se amestece și ea în vorbă. Pe când ne tocmeam strânși în jurul căpitanului, înțelegându-se amândoi din ochi, vagmistrul prefăcându-se că nu poate stăpâni calul, pe care-l zădărea cu pintenii, ne părăsi și într'o clipă se întoarse urmat de călăreți să ne înconjoare în ograda mânăstirii.

Fu un vaet îngrozitor. Surprinși, indignați de o procedare atât de puțin compabilă cu regulele de luptă ale mușchetarilor, strigam cât ne lua gura: Inapoi!... Rușine!... Trădare!...

Ne refugiarăm în cerdacul mânăstirii, ridicat dela pământ. O ploaie de proectile pe care

pronia cerească ni le pusese la îndemână, porni să cadă, fără cruțare, pe capul năvălitorilor.

Se produse o învălmășeală indescriptibilă. Cartofii grei cădeau ca grindina. Caii cabrau, răsturnând călăreții, care se văctau de durere iar căpitanul răcnea cât îl lua gura. Nu dați, domnilor... Sunt căpitanul N... Lovirea superiorului se pedepsește cu ocna!...

Dar cine-l asculta. Cartofi aveam berechet. Călugării adunați de o parte, priveau încremeniți cum se risipește tainul lor de o iarnă.

Ne mai putând rezista loviturilor, pentru a feri caii, care se călcau, se loveau, zvârlind, cuprinși de panică, căpitanul dete ordin de retragere și rămase singur:

— In definitiv ce vreți? Că n'o să dorm aici...

Victoria ne îmbătase. Dictarăm condițiunile de pace. Escadronul să se retragă la 500 m. de mânăstire.

Căpitanul să se angajeze pe cuvântul de onoare că vagmistrul nu va mai încerca nici o surprindere.

Consimțim să ne întoarcem la școală dacă se garantează că se abrogă legea fatală.

Atât noi cât și clasa IV-a să fim scutiți de orice pedeapsă.

Căpitanul plecă. După ce încuiarăm poarta, am adormit, flămânziți, visând că un jandarm călare, care semăna cu căpitanul ca două pi-

cături de apă, se plimba, săltându-se uşor, în pas spaniol prin cerdacul mânăstirii, plin de bunătăţi.

Dimineaţa ne-am sculat neodihniţi, cu oasele frânte de salteaua bulgăroasă, pe care dormisem câineşte. Rătăceam nemâncaţi prin curtea săracă a mânăstirii. Călugării trăiau într'o mizerie înspăimântătoare. N'aveau nimic în chiliile murdare cu paturi şubrede, acoperite cu rogojini destrămate. Pe laviţe zăceau strachini sparte şi linguri de lemn iar ei umblau în antiriuri scorţoase de şiac castaniu, îmbrăcate pe pielea goală, mâncaţi de vermină.

Ne plimbam de colo până colo, neştiind cum să ne trecem timpul. In fine, dete Dumnezeu sfântul, pela zece, sosi locotenentul Rujinski poreclit de noi, Pojarnicul, pentrucă era de artilerie şi purta pinteni cu duriţa lată cât o piesă de cinci lei, care zornăiau în urma lui, furându-ne gândul şi inima. Ne era drag pentrucă ne vorbea scurt şi liber:

— Ia veniţi încoace, mă, idioţilor...

Ne apropiarăm, râzând cu recunoştinţă, pentru familiaritatea lui ursuză.

— Am venit să vă iau la şcoală. Care vreţi să mergeţi poftim ici, care nu, ieşiţi pe poartă afară ori, dacă nu, rămâneţi să mâncaţi tărâţe.

Rămăsesem dezorientaţi. La asta nu ne aşteptam. N'a ieşit nimeni pe poartă. După o codeală scurtă, am intrat în front ca boul care

pleacă capul să ia jugul, evitând orice privire între noi.

Gorănescu, trebue să mărturisesc, a intrat cel din urmă, ca marinarul care se salvează, după ce toţi pasagerii s'au urcat în bărci.

— Ne e foame, am strigat fără mândrie.

— Locotenentul n'a stat mult pe gânduri.

— Ia vină'ncoace, popă... Ceaun ai?

— Am, da'i micşor, ce faci cu el?

— Cine are ceaun mare pe aici pela voi?

— Este la târlă.

— Du-te şi-l adă... Ai venit?

Peste un ceas aşezaţi la umbra zidului, mâncam cartofi cu sare frigându-ne buzele cu nesaţiu. Apoi am trecut în front şi mai repede decât credeam, am intrat în Iaşi pe bariera Socolei, în alai de copii, de birjari, de epistaţi încălecaţi pe cai ţărăneşti umiliţi că n'am făcut nici o ispravă. In inima târgului o ultimă revoltă. Gorănescu ieşind din front, comandă răsunător, pe strada Lăpuşneanu, cu modulare de călăreţ: „Ploton stai..."

— Ce vrei mă boule?

Să se retragă poliţia. Noi am venit de bună voie.

— Aşa, e protestarăm în cor, să plece găinarii.

Gardiştii s'au făcut nevăzuţi. In urmă, am plecat si noi, mai pocăiţi, pe măsură ce ne apropiam de şcoală. La poartă ne aştepta lumea toată. Eram în fruntea coloanei. Ridicând ca-

pul, mi-a crăpat obrazul de ruşine, că am întâlnit ochii duduii Maricel, o prietenă a surorii mele, ţigăncuşă cu ochi verzi, cu coada pe spate, pe care îmi jurasem s'o iau de nevastă şi pe care aşi fi voit s'o bat, pentru pofta cu care râsese, când m'a zărit, mai ales că, silindu-mă să par marţial, m'am împiedicat ca un bleg în opritoarea dela poartă.

La şcoală ne-a băgat în aulă. Când ne-am privit în oglinzi, ne-am dat seama de decadenţa noastră. Mai păstram o ultimă speranţă. Aşteptam să vină colonelul, pe care-l iubeam, nerăbdători să ne justificăm. Dar colonelul Macarovici se încadră în uşă, palid, frumos şi trist zise doar atât „Bravo... Munca mea de zece ani de zile! Vă mulţumesc".

Nu ne-a dat nici o pedeapsă. Dar cât a mai stat comandant n'a mai trecut prin curtea şcolii, cum eram deprinşi să-l vedem în fiecare zi, să-i aţinem calea pregătindu-ne să-l salutăm care mai de care.

Clasa IV-a a venit tiptil, cum plecase. Dimineaţa ne-am pomenit cu superiorii, dar n'a fost nici o bucurie. Intre noi nu mai existau legăturile de odinioară. Nu ştiu pentru ce, ne păreau străini. Intorşi depe drumul Vasluiului, fură desbrăcaţi de onoruri şi de autoritate, care trecură în mâinile elevilor din clasa III-a ce le călcau pe urmă. Dar ocaziunile de a-şi exercita prerogativele, pe care le consideram uzurpate, la sfârşitul anului, erau rare. Ne adunam numai pentru masă. Umblam toată ziua de capul nostru. Se svonise că profesorii vor fi foarte severi cu „călugării" cum ne botezaseră pe cei care fusesem la schit. Unii învăţau, nădăjduind să-şi răscumpere vina. Cei care nu luaseră parte la expediţie învăţau de mântuială. Situaţia lor se consolidase prin greşala noastră. Işi comandau haine particulare, egrete lungi, galoane galbene. Cei ameninţaţi să rămână repetenţi legaseră cartea de gard.

Mă temeam numai la un singur obiect. N'aveam medie la istorie. Luptam disperat să nu rămân repetent.

La examen, materiile erau împărţite, pe chestiuni numerotate. La fiecare număr, corespundea o bilă pe care o trăgeam, la noroc, din urna aşezată pe catedră, în faţa profesorului. Urcându-mă pe scările care duceau la litografie, unde mă preparam, am găsit o bilă, o bilă ca de loton, cu No. 17 scos în relief într'un cerc roşu. Am sărit în sus de bucurie, socotindu-l aşezat, acolo, anume pentru mine, de mâna providenţei. N'am mai citit nimic. Am plecat să răspândesc minunea, reuşind uşor să-i conving, atât vorbeam de convins eu singur, că la examen îmi va cădea, cum ziceam noi, biletul 17. Nu-mi închipuiam că s'ar fi putut întâmpla altfel. In orice caz, ar fi fost de vină soarta că nu s'a ţinut de vorbă, nu eu, care abia aşteptam prilejul să pun cartea în cui.

M'am repezit la chestionar. In dreptul No. 17 era prevăzut cu litere, rotunde „Răsboiul celor două roze", pe care l'am învăţat ca pe apă.

— Ai isprăvit materia? Mă întrebau băeţii văzându-mă că hoinăresc fără habar.

— Mie îmi cade 17.

— Dar dacă...

— Aveţi să vedeţi.

— Măi...

— Imposibil.

In zilele de examen sculaţi mai de dimineaţă, ne plimbam nervoşi, în haine de paradă, repetam înghiţind vorbele bolborosind, verzi la faţă, ameţiţi de citirea cu glas tare a chestiunilor la care ne credeam mai slabi sau trase, între noi, la sorţi, de probă.

— Spune repede ce număr îmi cade?

— Opt.

— Da mie?

— Patrusprezece...

Şi se depărtau întorcându-şi spatele să întărească pronosticurile.

Fiind la începutul catalogului, am intrat printre cei dintâiu. Fără tremur, fără emoţie am băgat degetele în urnă, cum bagă creştinul, condamnat la proba supremă, mâna în cazanul de ulei clocotit, convins de nevinovăţia lui.

Am scos bila 18 şi n'am ştiut nici măcar cum să încep atât eram de dezorientat. Invitat cu insistenţă, am tras alte două bile cu acelaş

noroc. Desigur, de bine, de rău, aşi fi putut înădi ceva. Dar eram indignat. Au recunoscut şi băeţii că am avut un ghinion fantastic.

Imi luasem grijea. Rămăsesem repetent. Din cauza dezertării la Schitul lui Tărâţă, aşa calificau superiorii escapada noastră, nu s'a mai serbat sfârşitul de an cu solemnitatea obişnuită, cu producţiuni de gimnastică savantă, cu exerciţii militare, la care asistau comandamentele, părinţii şi corespondenţii, când aveam şi eu prilejul, să arăt, odată pe an, duduei Maricel, cum ştiu să fac pe omul sburător. Profesori şi elevi, ne-am despărţit pe furiş.

Vacanţa cea mare am petrecut-o umblând la vânat. Intovărăşindu-ne câte trei pe o puşcă cu ţeava de doi metri, rămasă depe vremea turcilor — cumpărată cu patru, cinci lei din Târgul Cucului. Mâncând te miri ce, dormind ori unde, cutreeram meleagurile dela Cârniceni, dela Popricani, dela Poiana Cârnului, într'o cotigă plină cu fân, eu, sedus de natură, pentru plăcerea de a mâna calul, ceilalţi prietenii mei, vânători în toată puterea cuvântului. Incepând cu ciorile şi vrăbiile de casă, au trecut la pupeze şi ghionoaie, la fluerarii care se aventurau pe malul Bahluiului, de care se apropiau în vârful degetelor, cu pălăria în mâini, rugându-se lui Dumnezeu să nu sboare, ca să-i poată împuşca de jos, mai sigur. Acum, împuşcau câte treizeci, patruzeci de prepeliţe, pe care întorşi în oraş cu o javră de câine

după noi, le vindeam pe la birturile de lux iar cu banii prinşi pe ele, mâncam, după împrejurări, îngheţată, douăzeci de bani porţia sau beam caimac de bragă dela simigerii după ce vânătorii se asigurau, de praf şi alice.

Am stricat repede hainele, primite dela şcoală, pantalonii particulari, ghetele bătute de praf şi de ploi. Nu mai puteam ieşi ziua în oraş. Aşteptam să se însereze sau ocoleam pela marginea târgului, ca să mă întâlnesc cu prietenii.

Dar zilele de vacanţă trec repede şi oricât ar fi de lungi cele de vară tot n'ajung.

Intr'o dimineaţă trecând prin hală am văzut cotiugele scoborâte dela vii, rânduite unele lângă altele cu bănicioare făcute din coaje de tei pline cu prune, cu mere şi struguri. August era pe sfârşite.

Mi-am adus aminte de şcoală şi mi s'a strâns inima. Am rătăcit mult, descurajat. Imagini prea bine cunoscute îmi defilau pe dinaintea ochilor. Dormitoarele cu paturi aliniate, clasele cu pupitrele aliniate, refectorul cu mesele aliniate şi ele, fronturile niciodată destul de bine aliniate, apoi superiorii, necăjiţi foc, prietenii care-mi luaseră înainte, inferiori care mă ajungeau din urmă şi mâhnit, întind pasul, m'am dus acasă, fără să am nimic de gând.

Epitropul meu, magistrat sever, dejuna de vreme.

— Unde umbli?

— Am fost în târg.

— Uite ce ţi-ai făcut hainele... Poimâine se deschide şcoala.

— Nu mă duc, am răspuns, fără să m'aştept, dar uşurat ca de o crimă spovedită.

— Cum?

— Mă înscriu la liceu.

— Treaba ta, cum ţi-i aşterne, aşa îi dormi...

N'aşi fi crezut să scap aşa de eftin. Am sărit câtva timp prin curte, ca să-mi liniştesc bucuria. Mă simţeam altul. In mintea mea am mulţumit lui Dumnezeu, mi-am jurat să fiu cuminte, să învăţ lecţie cu lecţie să nu mă întreacă nimeni, să fiu premiant, să mă răsbun... să vadă Dumnealor — înţelegeam duşmanii dela Şcoala Militară — ce-au pierdut. Ducându-mă să împărtăşesc prietenilor vestea cea mare, unul din ei, Ludovic, băiatul inginerului, m'a sfătuit pe loc să mergem împreună — eram de aceiaşi forţă — să dăm concurs la şcoala de conductori de poduri şi şosele.

— Eşti, îmi spunea el, aproape inginerul,... după doi ani iei leafă.

Epitropul meu n'a făcut nici o obiecţiune. Se prezenta însă o dificultate: nu învăţasem încă fizica, prevăzută amănunţit în programul de examinare. Mi-am cumpărat o carte nouă. Intins pe iarbă în grădină, am adormit citind preliminările. Când m'am trezit era întuneric. Am plecat să mă întâlnesc cu tovarăşii mei de

joc, care şedeau departe, tocmai la fabrica de tutun. Mergând, împărţisem timpul care mă despărţea de examen — vre'o cincisprezece zile — în ore de lucru şi ore de distracţie. A doua zi cu noaptea în cap, am luat cartea să citesc la fereastră, începând tot cu preliminările şi am rămas cu ochii după Blak, un câine negru, care pândea pisica asediată în pomul, în care se urcase de frica lui. După ce l-am sărutat în bot, strângându-l la piept să-l înnăbuş, de drag ce-mi era, am plecat după pisică pe urmele lui, am ieşit în stradă şi ne-am dus — el înainte, eu după el — până în hală, unde am hoinărit toată dimineaţa.

— Bădia pe care nu-l vedeam decât la masă, mă întreba, din când în când, fără nădejde:

— Inveţi ceva?

— Daa.....

— Să mergi să-ţi cumpăr haine.

Mi-a venit să ţip de bucurie. N'am mai mâncat. I-am sărit de gât şi i-am spus din toată inima:

— Las'c'ai să vezi mata, ce cuminte am să fiu şi cât am să învăţ de bine.

— De, mă băiete, eşti destul de mare. Ţi-am mai spus: Cum ţi-i aşterne, aşa îi dormi.

Bădia nu era om rău. Mă crescuse de mic şi ţinea la mine. Dar era serios, zgârcit la vorbă şi la pungă, ursuz pentrucă suferea de stomac. Soră-mea care murise, îi lăsase doi copii pe care nu-i trata altfel ca pe mine.

După dejun, l-am luat dela Tribunal şi mi-a cumpărat un rând de haine cafenii, ghete gata, pălărie şi trei cămăşi cu guler.

Cum m'am îmbrăcat, am pornit să mă arăt târgului. Mă oglindeam în toate geamurile, mă încheiam sau mă descheiam la haină, după cum obişnuiau civilii cu care mă întâlneam pipăind mereu cravata, părându-mi-se că am pierdut-o.

Deprins să salut milităreşte, îmi turteam pălăria, lucru care mă umilea şi mă costa foarte mult, când mă întâlneam cu cineva, pe care-l salutam numai ca să mă observe dar care habar n'avea de mine. De când mă ştiam pe lume, la Institut şi mai târziu la Şcoala Militară, purtasem numai uniformă. A doua zi după ce m'am udat pe cap şi m'am pieptănat cu cărare, am luat, fără să ştie Bădia, bastonul lui de abanos, şi cu pachetul de haine militare la subţioară, am plecat să-le predau la şcoală. Plănuisem să fiu băţos, să le-o spun verde. Găsisem o frază: „Am adus hainele de tortură... Da-ţi-le altora mai săraci cu duhul, că lor le aparţin carcerile voastre..." pe care o repetam pe toate tonurile, căutând pe cel mai demn. Dar când să intru pe poarta şcoalei, elevii treceau la instrucţie. A fost o explozie de bucurie, pe care disciplina n'a putut-o stăpâni şi la care s'a asociat şi ofiţerul: „Uite Brăescu... ha, ha, ha". Cei dinainte mă dădeau în pri-

mire celor din urmă: „Uite Brăescu... Ce faci Brăescu?... L-ai văzut pe Brăescu?...“

N'am avut încotro. Am stat şi am suferit întreg martirul. Mă sileam să par nepăsător dar abia îmi stăpâneam lacrămile. Inmormântasem copilăria. Am intrat în curtea şcoalei ca într'un cimitir.

— Acuma vii?

— Să trăiţi, Don'Căpitan.

— Ai adus tot?

— Se poate?!

— Ia vedeţi...

— Odată ce vă spun eu.

— Dacă nu te-aş cunoaşte...

— Imi pare rău...

Uitasem fraza ce pregătisem. M'am făcut dobitoc şi idiot până când am ieşit pe poartă.

De la Copou se întorcea Cosma, un birjar pe care îl chemam, oridecâteori cei din casă mă trimiteau după trăsură. Era un Lipovean gras, spân, cu vocea ascuţită, fără vârstă, care mă lăsa să mân caii, îmi umplea buzunarele cu seminţe de floarea soarelui, mă trata cu ceai, când mă duceam să-i vizitez gospodăria.

— Ce faci, prinţule? Nu mai eşti cazac?

— Nu.

— Cum aşa?... Se poate?!...

— De ce să nu se poată.

— Apoi aista nu-i bine.

— Eu am vrut...

— Aşa... Atunci e bine. Facem o plimbare

Ispita era prea mare. Ca fulgerul îmi trecu prin minte să ajung la şcoală, să mă vadă băeţii în trăsură, ca să le dovedesc că nu-mi pasă, că trăesc bine.

— Du-mă până la Copou şi înapoi.

— Ai parale?

— N'am, da'-ţi dau băţul ista.

— Ia să vedem.

— E bun... Uite ce greu e.. E de abanos, cu inel de argint.

— Poftim.

Şi îndemnând caii din gură, atingându-i uşor cu biciul, pornirăm huruind pe caldarâm, în goană, ca o saca la incendiu.

Dar n'am mai dat băeţilor de urmă: apucaseră peste câmp. Dădusem bastonul de geaba.

Când m'am întors acasă, bădia scos din fire, m'apucă dela uşă:

— Ce-ai făcut bastonul?

— Care baston?

— Care baston... Ce te faci că nu ştii... Bastonul ce-l negru.

— Nu l-am văzut. Ştiu că-l ţineai mata după lada de fier.

— Acolo era, da'cine l-a luat de acolo?

— Eu nu l-am luat. Ce era să fac eu cu bastonul... Parcă mie-mi trebuie baston.

— Tu l-ai luat.

— Zău că nu l-am luat... Cum era să iau bastonul matale!

— Nu ştiu, să-mi cauţi bastonul.

Bădia nu-mi da niciun ban. Numai de Anul Nou primeam cinci lei, pe care îi cheltuiam îndată, pe te miri ce. La cincisprezece ani rămăsesem copil. Nu cunoşteam valoarea banului. „Ce-ţi trebue bani", îmi răspundea bădia când după o lungă ezitare, îndrăsneam să-i cer câte un leu... „casă ai, masă ai".

In ziua când am plecat să dau examen la Bucureşti, mi-a dat patruzeci de lei, să plătesc drumul, să am de cheltuială, asigurându-mă că mă va găzdui vărul Jean, inginer ce stătea pe strada Esculap.

Am plecat cu prietenii mei, Ludovic şi Teodor, fără alt bagaj decât preliminările, o cutie de carton cu primeneli, un pachet de tutun de clasa II, învelit în hârtie albastră şi un caeţel de hârtie de ţigare, care avea zugrăvit pe copertă un dorobanţ sprijinit în puşcă, ce călca falnic pe o ţeavă de tun, din care cocoanele vrednice, făceau paneraşe de salon, legate cu lână roşie.

Nu plecasem cu trenul de câţiva ani şi nici odată aşa departe. Ploua. Vremea se răcise. Când ne-am dat jos în Bucureşti, unde nu mai fusesem nici'unul, eram ameţiţi de lume, de zgomot, de fumat.

După ce ne-am lustruit ghetele în faţa gării, am pornit în căutarea Şcoalei de poduri şi şosele.

Clădirea Şcoalei de Poduri şi Şosele, înaltă, lungă, zidită în cărămidă nouă aparentă ca o

cazarmă, ne-a intimidat. Sfioşi, i-am dat ocol, salutând reverenţios pe oricine se uita mai lung la noi, aşteptând să ne întrebe dacă nu cumva am venit pentru examen.

Dar nu ne întreba nimeni. Portarul nici nu ne băga în seamă. Ne îndemnam între noi să-i vorbim.

— Intrebă-l tu...

— Da tu de ce nu-l întrebi?

— Il întreb. Ce, crezi că mi-i frică?...

Pornind hotărât spre dânsul, m'am oprit impresionat de şapca nouă, galonată, ce purta pe ceafă...

— Mata eşti domnu portar?

— Aţi venit pentru examen?

— Da... Nu ştii mata când se deschide?

— La cincisprezece.

— Şi nu ştii mata cu ce obiect începe întâi?

— Du-te de citeşte, că e afişat pe sală.

— Da?... mersi, n'am ştiut... Veniţi, măi, încoace, ce staţi ca proştii... Auzi, că e afişat înăuntru...

După ce am luat cunoştinţă, am plecat hoinari să vedem capitala. Teodor, care era practic, a propus să luăm tramvaiul. L-am ascultat, prinzându-ne din fugă, cum vedeam că obişnuesc ceilalţi băeţi, găsindu-ne de joacă, coborându-ne, urcându-ne din nou, minunaţi că e aşa de uşor, admirând tot ce vedeam.

Am mers până la Obor. Pe grătare — neobişnuite în Moldova — aşezate dinaintea cârciu-

milor, sfârâiau cârnăţei ce împrăştiau miros de mirodenii şi poftă de mâncare. Nu mâncasem nici unul din noi la birt. Nu cutezam să intrăm într'un local mare, cu oglinzi, cu mese albe, cu uşile deschise şi ne era ruşine să ne aşezăm afară, în văzul lumii, la birturi mici, printre lucrători. Am mers o vreme, nehotărâţi, la întâmplare.

— Irra... măi, tare sunteţi proşti. Hai să intrăm...

— Intră tu.

— Nu aici.

— Da unde vrei?

— Hai să mai mergem.

— Duceţi-vă, eu rămân aici.

Scoţându-ne pălăriile din stradă, am intrat într'un birtuleţ, în care lume guralivă, bărbaţi, femei de toată mâna, mâncau clae pe grămadă, vorbind tare, dela o masă la alta, mestecând grăbiţi, bucăţi de pâine, mari. Nu era nici o masă liberă.

— Ne ducem.

— Aşteptaţi, se face loc numaidecât... Poftiţi... Nu sunteţi de aici? — ne întrebă după o judecată scurtă, stăpânul, om gras, nădușit, cu creionul după ureche .

— Suntem dela Iaşi.

— Staţi mult?

— Am venit pentru examen.

— Noi dăm examen la Şcoala de Poduri şi Şosele.

Vorbeam cuminţi, răspundeam pe rând, ghiontindu-ne gata să râdem de răspunsul celuilalt, care ne înciuda roşind.

— Ce râdeţi ca proştii?

— Prost eşti tu.

— Poftiţi, luaţi loc... Doriţi să mâncaţi cu porţia sau luaţi cartelă?... Costă mai ieftin: nouă lei, treizeci de feluri...

— Eu iau cartelă.

— Nu lua.

— De ce să nu iau?

— Stai întâi să ne luăm cameră... Cine ştie unde om găsi, să vii pe urmă de o poştă...

— Scuză mata, nu putem lua cartelă... Azi mâncăm numai aşa.

— Noi trebue să fim aproape de Şcoala de Poduri.

— Da după ce dăm examen, dacă reuşim, venim la mata.

— Eu plec.

— Nu stai la dejun?

— Trebue să mă duc la vărul Jean... Să nu se supere. I-a scris de acasă că vin şi poate mă aşteaptă.

— Şi ce faci de odaie?

— Căutaţi voi.

— Şi unde ne întâlnim?

— Căutaţi cameră?... vă dăm noi.

— Vezi, că nouă ne trebue aproape de Şcoală.

— Şcoala de Poduri?... E la doi paşi... Pof-

tiţi... De fapt nici n'o închiriem noi, o închiriază cumnată-mea. Eu îi fac numai un servici, că-i văduvă şi tânără săraca...

O femeiuşcă nu prea înaltă, curată, cu buze tivite, ne primi măsurându-ne din ochi, vorbind munteneşte, pe când noi, căutam să părem de familie, zicem mersi, aprobăm tot, întrecându-ne în politeţi, renunţând la orice pretenţie, silindu-ne să pierdem accentul, să-i cucerim preferinţa cu vorbe ce le credeam de spirit.

— E mică.

— Nici d-voastră nu sunteţi prea mari.

— Şi cam întunecoasă.

— Parcă vreţi să lucraţi la maşină...

— Numai să nu fie umedă...

— Nuu... Că am făcut foc toată iarna, n'am avut chiriaş şi aşa m'am mutat eu.

— Atunci rămânem, câtă chirie vrei mata?

— Treizeci de lei, aşa am avut-o totdeauna.

— Nu-i scump... Dăm fiecare câte zece lei...

Cu noi mai stătea în gazdă un evreu din Moldova, misit de vinuri, care trata gazda cu o familiaritate ce o invidiam, mâhnindu-ne pe câte trei, sfârşind prin a ne privi cu bănuială.

Am notat adresa şi am plecat apoi să caut strada Esculap, unde şedea vărul Jean. Intrebam cu voce subţire de nătăfleţ, scoţându-mi pălăria: Nu ştii mata unde-i strada Esculap?

Strada Insolac... Nu ştiu... Mai întreabă dumneata pe altcineva.

— Ce stradă caută?

— Dumnealui, caută strada Insolac.

— Nu Insolac... Esculap. Şade un inginer care e văr cu mine...

— Esculap... Esculap... N'am auzit, nu e p'aici... Da ia d-ta o trăsură ..

I-am mulţumit. Era simplu, seducător. Au, n'au, Moldovenii umblă cu birja. Mi-am făcut ghetele la lustragiu şi i-am dat cincizeci de bani, fiindu-mi ruşine să-i dau un gologan cum obişnuiau vecinii mei de o clipă. Apoi am luat o trăsură, din cele care se înşirau, dealungul trotuarului până la gară şi ţinându-mă superior celor care umblau pe jos, am poruncit amabil: Du-mă mata în strada Esculap...

Pe drum suceam capul în dreapta, în stânga, citind firmele şi preţul curselor, pe tăbliţa din spatele caprei, ascunsă de pled, pe care-l îndepărtam pe furiş, de frică să nu mă surprindă birjarul, să creadă cumva, că n'am cu ce-l plăti, ori că vreau poate să mă tocmesc.

— Ce număr căutaţi?

— Numărul 9.

— Aici.

— Opreşte mata.

Cursa era un leu. Dar mânase repede şi alesesem trăsură lustruită, cu cai arătoşi, cu roţi galbene. Neştiind cât să-i dau, i-am întins o piesă de cinci lei.

— Dă-mi mata restul.

— Poftiţi, zice roşcovanul, sumecându-şi livreaua de catifea ieşită de soare.

— Numai doi lei mi se cuvine?

— M'ai luat dela gară...

— Chiar aşa, pe tăbliţă e scris doi lei...

— Dumneata nu vezi ce trăsură?... Lasă că nu ţi-am luat mult. Dela altul nu mai apucai rest.

Făcui grăbit, socoteală. Mai aveam douăzeci de lei. Mi se strânse inima dar m'am recules repede, gândindu-mă că fără îndoială, avea să mă găzduiască ruda mea. Imi pare chiar rău că n'am oprit birjarul să-mi aduc bagajul.

Am intrat la vărul Jean pe care nu-l cunoşteam, impresionat de poarta mare, de iarba răsărită în curte, de uşa de stejar sculptat cu geamuri înflorite şi am apăsat, cu bătăi de inimă, pe care le-aşi fi putut număra, butonul dela sonerie.

Am aşteptat mult până m'am hotărât să mai sun odată. Nu venea nimeni. Am pornit să mă duc pe din dos. Dar dela colţul clădirei m'am înapoiat ţiptil, cuprins de panică. Un moment mi-a venit s'o şterg. Dar în loc să fug cum avusesem intenţia, cu îndrăsneala fricosului, am sunat din nou, apăsând butonul, mult, fără sfârşit.

— Nu mai suna... Nu vezi că e stricat?... Pe cine cauţi?

— Aici şade d. inginer Jean Brăescu?

— Aici.

— Dumnealui e acasă?

— Dela cine eşti?

— Du-te mata şi spune c'o venit vărul d-sale, conaşu Jorj.

— Dumnealui nu e acasă.

— Da unde-i?

— E dus la birou.

— Nu-i nimeni?

— E cucoana, da nu s'a sculat încă.

O perdeluţă de dantelă se mişcă la un ochi de fereastră.

— Du-te mata şi vezi, îmi pare să s'o sculat.

— Ei, stai dar aici.

Peste puţin se înapoie, bosumflată, simţeam bine, nenorocul meu, pe care oamenii necăjiţi îl cunosc demult.

— A spus coniţa să poftiţi D-voastră pela unul că-l găsiţi acasă.

— Aşa?... Bine. Da nu ştii mata cât e ceasul?

— Mă tem că unsprezece.

Am eşit dezamăgit pe poartă. Prea era curat în curte. Ştiam dela bădia Ionică — dela el învăţasem multe — că la casa unde nu se vede gunoi la grajd, să nu tragi. Porţile grajdului erau închise. Nu se auze tropoit de cai, nu se vedea urme de roate. Bănuiam că n'au trăsură, lucru care micşoră consideraţiunea mea pentru vărul Jean. Nu ştiam încotro s'apuc. Prefiram în buzunar banii ce îmi rămăseseră şi, pentru întâia oară, mă gândeam cu teamă, ce am să fac când s'or isprăvi. Cuminte, îmi

făcui planul să păstrez nouă lei de drum şi restul să-l cheltuesc cu socoteală, mâncând numai pâine.

Eram obosit de drum, zăpăcit de sgomot. In jurul meu trecea lume peste lume, oameni îmbrăcaţi altfel ca la noi, unguroaice legate la cap, tramvaie supraîncărcate, pe care le urmăream cu ochii, precupeţi, ce purtau în coşuri ce nu-ţi da în gând, făcându-mă să râd de strigătele pocite ce le scoteau din gâtul chinuit:

— Chiorb... chiorb... chiorb...

N'am putut rezista ispitei. Am cumpărat un kilogram de pere şi am pornit cu buzunarele pline, înaintea mea, căutând să nu mă rătăcesc. La tot pasul, întrebam pe cei cu lanţ la jiletcă: mă rog matale, cât îi ceasul?..

— Mă da parcă eu te cunosc pe tine...

— Şi eu vă cunosc pe d-voastră, zisei ruşinat, că m'a prins mâncând pe stradă.

— Nu eşti tu Brăescu?

— Ba da, să trăiţi, don căpitan.

— Bată-te să te bată... Ce cauţi tu pe aici?

— Am venit să dau examen la Şcoala de Poduri şi Şosele.

— Taci, măi... Ei, bravo... Succes, Brăescule, poate c'o da Dumnezeu să te faci om de treabă...

M'am uitat lung după el. Imi pierise plăcerea de a trăi. Mergeam cu capul plecat, după ce aruncasem necăjit para ce ţineam în mână.

Cu oricare dintre ofiţerii şcoalei m'aşi fi întâlnit mi-ar fi făcut plăcere. Pe căpitanul C... care se îmbrăcase civil, nu-l putea suferi nimeni. Scurt, ignorant, şi brutal nu deschidea gura decât pentru a jigni. Rând pe rând îmi treceau prin minte pedepsele luate dela el, oprindu-mă la cea din urmă, pe care o aşteptasem grea şi care ca în poveste, ocrotit de cine ştie ce zână binevoitoare, se prefăcu în minune.

Intr'o dimineaţă, între două ore de curs, pe sala ce ducea la carcere, fumasem cu alţi băeţi, ţigări chinuite ce treceau din mână în mână, înghiţind lacomi, pe furiş, câte două, trei fumuri, oţărându-ne, şi plecam ameţiţi, satisfăcuţi că ne otrăvisem. Rămăsesem cel din urmă să termin căpeţelul — aboneaua cum îi ziceam noi — ce-mi frigea buzele.

— Brăescu ai fumat... Să ieşi la raport.

Mă văzuse caporalul de serviciu. Am plecat scârbit. Fumatul atrăgea osândă grea de carceră.

Când aştepţi ceva neplăcut, timpul trece repede. Curând am eşit la apelul de prânz, ce se desfăşura cu ceremonial nesfârşit, când se vesteau cei care urmau să fie scoşi la raport, adică la judecata zilnică.

Cum mă văzu, căpitanul fluera satisfăcut.

— Zi fumezi... ai??

Caporalul mă prinsese cu ţigara în mână. Dar pentru noi, cei revoltaţi din şcoală, era o

fală să nu te dai prins. Negam tot cu încăpățânare, contra oricărei evidențe.

— N'am fumat.

— A fumat domnule?

— A fumat, să trăiți, domnule căpitan.

— N'am fumat.

— Zi c'ai fumat.

— Dacă n'am fumat...

— Zi n'ai fumat?

— Nu.

— Ei, am vrut să te încerc... Dacă spuneai drept, te iertam. Acum ai să mergi la domnul comandant al Școalei... Bagă-l la închisoare.

Am plecat, măcinând gânduri negre. Apoi cu inconștiența vârstei, deprins cu necazurile ca orice copil înstrăinat, zărind pe cornistul Horodincă, iubit de noi fiindcă trâmbița frumos, l-am chemat la fereastră și strecurându-i prin ventilatorul de tinichea o băncuță ștearsă, l-am rugat să-mi ia trei țigări mari de clasa a doua, fără carton și să-și oprească restul. Dintr'o țigară făceam patru. Am rupt un căpețel și după ce am fumat am ascuns restul în cutele capelului adormind greu pe patul de scânduri.

O mână m'a scuturat fără cruțare.

— Scoal' să mergi la raport.

Am plecat, urcând scările buimăcit de somn neîmplinit.

Colonelul Macarovici, comandantul școalei, era serios. Ne sileam să-l cucerim, să răscumpărăm greșala printr'o atitudine demnă, printr'o ținută ireproșabilă. Defilând pe dinaintea biroului său, am strigat, descoperindu-mă ca în fața arhanghelului: să trăiți, domnule colonel, pocnind capelul în palma stângă, împrăștiind în jurul meu trei țigări mari schiloade fără carton. Căpitanului nu-i venea să creadă ochilor.

Domnule Colonel, zise el grav ofensat, elevul m'a mințit că nu fumează și în fața d-voastră a avut curajul...

— Fumezi, nenorocitule...

— Nu fumez, să trăiți domnule Colonel, am protestat eroic. Nu este capelul meu. I'am schimbat se vede la închisoare.

— Ce ai de gând?

— Domnule colonel, începui eu lăcrămând, nu știu eu singur ce să fac. Sunt pedepsit pentru toate nimicurile, n'am dormit în patul meu, nu țiu minte de când...

— Ia dă-mi registrul de note... Da... Note ai avea bunișoare... Ești bine la franceză, bine la germană, da dece ai doi la algebră?

— Dacă sunt mereu la închisoare...

— Să-i șteargă toate pedepsele, hotărî el, după ce privise o clipă în zare... Te-am spălat de păcate, să vedem cum ai să te porți...

Am plecat sguduit de bucurie reținută. Biruisem.

In clasă povesteam triumfător, cu lux de amănunte, fălindu-mă cu răspunsurile dârze ce

inventam,hotărât,mai mult ca niciodată, să fiu cel mai bun elev, să arăt comandantului școalei, pentru care mi-aşi fi dat viaţa, că n'a avut aface cu un ingrat.

După masa de seară am început cuminte să așez în pupitru. Puneam cărţile, caetele, teancuri, teancuri, în jurul meu. Adunasem praful și gunoaele cu batista și luându-le în pumn, căutam unde să le arunc, fără să fiu văzut de sergentul care ne supraveghea.

Cumpănindu-mă așa, în spatele meu, Gh... un băiat care nu învăţa nimic, căsca leneş neisprăvit făcându-mă să uit de toate. Cu repeziciune necugetată i-am aruncat în gură gunoiul, stârnind în clasă chiulhan de bucurie, pe care nu-l putea stăvili nimeni.

Procesul a fost scurt. Peste câteva minute plecam la carceră...

Scena întreagă îmi trecu sub ochi, înveselindu-mă. Mergeam râzând, gesticulând, vorbind în taină spre mirarea trecătorilor care întorceau capul după mine.

Apoi speriat că am lăsat poate să treacă ora, neștiind unde mă aflu, am întrebat pe un domn, alegându-l mai sărăcuţ îmbrăcat, ca să nu-mi fie rușine.

— Nu știi mata unde-i strada Esculap?

Când am intrat din nou la vărul Jean, din casă se auzeau game care se rostogoleau silitoare la pian. N'am avut nevoie să aștept. Inainte de a pune mână pe ivăr, ușa se deschise și

mă găsii în faţa unui drăcuşor de fată, cu obrazul alb, cu ochi de mure, cu breton negru tăiat pe frunte, ca de paj.

— Georges?

— Bonjur.

— Mama, vino să-l vezi... Dieu, qu'il est drôle.

— Veniţi încoace...

M'am lăsat dus de mână într'un etac, unde pe o sofa sta în semiobscuritate, o cocoană măreaţă care mă privea din ce în ce mai compătimitor, printr'un face-à-main ostil, ce mă pierdu cu totul.

— Poftiţi la masă, anunţă feciorul.

Stam în mijlocul odăii privind ca un lup încolţit, neputându-mă hotărî să mă urnesc din loc, căutând o eşire pe unde să mă strecor nevăzut să plec în lume.

Indurându-se de mine, Mariquette, fetiţa cu părul negru, mă luă de mână, mă aşeză fără ceremonie pe scaun, lângă ea râzând cu poftă:

— Mon Dieu, qu'il est drôle...

— Şi eu vorbesc franţuzeşte... am îndrăznit să spun, regretând amar, căci deşi vorbeam binişor franţuzeşte, mama ei mă privea aşa de mirată, că mi se încleştară fălcile.

In faţa mea vărul Jean, sarbăd, înalt, uscat ca un englez, nu-mi da importanţă. Vorbea rar, mânca pe sponci, râdea cu gura strânsă, parcă fără curaj şi el în faţa nevestei-sii. Ceva mai târziu, veni dela şcoală Zulnia, sora Mari-

quettei, rezervată, cu şorţ negru, cu părul lins. Am schimbat cu ea două vorbe: bonjur, bonsoar.

Nu ştiu ce am mâncat. Refuzam tot. Abia am atins pâinea.

După masă am trecut cu Mariquette în salon. La pian erau aşezate nişte note deschise.

— Ştii să cânţi?

Rămăsesem singuri.

— Ştiu, da mi-i foame....

— Ha, ha, ha... Prostule, de ce n'ai mâncat?

Plecă şi se întoarse într'un picior, cu o farfurie de prăjituri pe cari mi le băgă în gură, îndopându-mă ca pe un căţeluş de pripas.

— Ştii să cânţi şi nemţeşte?

— Sigur că ştiu.

— Parol?

— Zău.

— Ia să vedem...

Nu trecu mult şi cântam amândoi, parcă ne-am fi cunoscut cine ştie de când, descifrând cu voci curate, copilăreşti:

Wiener Stadt
Wohl und Pracht
. . . .

Mariquette era încântată. Cu uşile deschise, în etac, instalată în fundul canapelei, tanti, mai îmbunată, îşi albea mâinile moi, frecându-le cu o piele de căprioară.

Gata de plecare, vărul Jean trecu grăbit pe lângă noi şi mă întrebă din uşă.

— Când daţi examen?

— Poimâine.

— Cu ce începeţi?

— Cu fizica.

— Ştii?

— Ştiu.

Apoi mă întrebă în surdină coborând ochii.

— Unde stai?

— In fundătura Griviţei... sunt cu nişte băeţi.

— Aşa?... Foarte bine... Du-te de mai citeşte. Am să dau eu pe la şcoală.

Imi fu milă de el. Mi-am luat pălăria să plec. Nu ştiam cum să-mi iau ziua bună.

— Nu mai stai?

— Mă duc.

Vorbeam îndreptându-mă cu paşi nehotărâţi spre poartă.

— Când mai vii?

— Mariquette... strigă o voce autoritară.

Ne-am despărţit. Ea fugi înăuntru, eu în stradă.

Singur, în Bucureştiul ce mi se părea pustiu, mergeam fără să văd, fără s'aud, dojenindu-mă în tot felul: Schitul lui Tărâţă ţi-a trebuit... Satură-te... Vorbă ce mă chemă la realitate. Mă gândii cu îngrijorare că va trebui să mănânc şi azi, şi mâine, şi poimâine, că-mi va trebui, cum era afişat pe sală, toc, cerneală,

hârtie. Mergeam iuţind pasul, ne ştiind încotro s'apuc. Calvarul începu din nou.

— Nu ştii mata unde-i Fundătura Griviţei?

Dar când m'am găsit între prieteni, m'am crezut acasă.

— Hai să mâncăm...

— Hai.

— Mergem tot acolo?

— Cum vreţi... Hai tot acolo şi pe urmă om vidè.

— Ce zici, reuşim?

— Tu reuşeşti, ai pe văru-tău inginer.

Deşi bănuiam că n'are să facă nimic, îmi plăcea să fiu asigurat, bucuros să cred, că o vorbă a lui vărul Jean va săvârşi minunea.

— Parcă voi nu sunteţi feciori de ingineri...

— Ei, să fie examenul la Iaşi...

— Nu v'a dat scrisoare?

— Ba da... eu ştiu... să vedem...

Viaţa noastră se reglementase. Dimineaţa umblam hai-hui, cu mâinile la spate. După dejun dormeam. Seara, ne plăcea să mâncăm mititei la birt, afară, pe trotuar, bând pentru întâia oară spriţ, care ne înţepa nasul, ascultând ţigani pirpirii, ce scârţâiau din vioară şi flaşnetari ce măcinau valsuri melancolic.

Ne socoteam bucureşteni. Uitasem de examen.

Infine, într'o dimineaţă, spălaţi în grabă, pornirăm tăcuţi cu inima strânsă.

— Tu ştii?

— Am învăţat.

— Dacă suntem alături, să-mi spui şi mie.

In ograda Şcoalei de Poduri mişunau candidaţii, băeţi de toate vârstele, sărăcuţ îmbrăcaţi, ce umblau legând prietenii, iscodindu-se. Mărturisesc că nu ştiam nimic. La liceul militar fizica începea abia în clasa VI-a. In vacanţă învăţasem doar preliminările.

Nădejdea-îmi era la copiat. In lunga mea carieră de intern, aproape n'a fost teză la care să nu copiez, glorie pe care o împărţeam cu câţiva colegi, fruntaşii poznelor. Inventam metode noi. La profesorii severi copiam chestiunile grele în caeţele minuscule, pe care le prindeam de cot cu elastic, le ţineam în palmă şi la nevoie le dam drumul în mânecă.

Erau şi profesori dezinteresaţi la care copiam cu cărţile în poală, şi mi s'au făcut ovaţii, când am avut curajul ne mai pomenit, să prind foaia din carte de haina pedagogului Gotzmer, care ne supraveghea şi care ştiindu-mă năsdrăvan se aşezase pe capacul pupitrului meu. Nu făceam teze prea bune, ca să nu dau de bănuit. Copiam cu modestie.

Şcoala şi cazarma au un cusur fără leac: o singură metodă pentru temperamente variate: constrângerea. Nici profesorii, nici mai târziu militarii, nu caută să convingă, ci să învingă la elevi, la inferiori, orice act de curaj, orice

dovadă de inițiativă, orice veleitate de evadare din comun.

Era o luptă ascunsă între mine și profesori, pe care îi consideram dușmani de moarte. Și îmi mergea bine. Am reușit în totdeauna. Târziu am băgat de seamă, că reușind prea bine, nu m'am ales cu nimic.

Prezentându-mă, pentru examen, la școala de poduri, dela început mi s'a făcut un semn, pe care — moștenire dela dădace — l-am socotit răuvoitor. Când să intru în clasă, o cioară sbură cârâind deasupra capului meu.

Ce poate fi mai batjocoritor decât o cioară...

Am fost rânduiți în bănci după alfabet. Apoi un domn sclivisit, urmat de doi tineri ce aduceau hârtie, stampile și cretă, întrară în clasă fără veste, curmând orce sgomot... Ușile se închiseseră parcă peste condamnați, despărțiți de restul lumii.

— N'aveți voie să vorbiți. N'aveți voie să vă mișcați dela loc. N'aveți voie să scoateți pe masă nici o carte.

Vă anulez teza imediat. Scrițí:

„Căderea corpurilor în vid".

Nu știam nici măcar cum să încep. Am lăsat să treacă puțin timp, pentru ca să mai slăbească vigilența supraveghetorilor. Mă prefăceam că scriu. Dar timpul trecea și ei nu se urneau din loc. Unul de pe catedră, ceilalți din colțuri, toți în picioare, priveau neclintiți pe deasupra băncilor. Nu era posibilă nici o mișcare. Am reușit, totuși, să trag de sub mine cartea fără scoarțe, și ținând-o pe genunchi, o răsfoiam să caut căderea corpurilor în vid. Dar praful ce ieșia din ea m'a făcut să strănut, cartea mi-a alunecat depe genunchi, lăsându-mă încremenit de rușine. Unul din secretari s'a repezit, mi-a luat teza și cartea, oferindu-le domnului sclivist ca pe niște trofee smulse inamicului.

— Lasă teza... Poftim cartea...

Și scriind cu creion albastru, cu slove mari, pe hârtia imaculată „copiat" mă invită să plec acasă.

Am defilat prin fața clasei, silindu-mă, crezându-mă obligat să par nepăsător. Pe drum, împins de curiozitate am vrut să citesc căderea corpurilor în vid. Dar am constatat cu ciudă că în locul cărții de fizică, luasem gramatica franceză. Socotindu-mă nedreptățit, am plecat să povestesc, vărului Jean, întâmplarea.

Era acasă. L-am găsit în birou.

— Cum ai ieșit?

— Tocmai asta voiam să-ți spun matale. Era un domn acolo care spune c'am copiat, da n'am copiat... Dacă ași fi vrut să copiez, eram prost să vin cu cartea de franceză... Să nu crezi mata că nu sunt pregătit. Știu orce m'ar întreba din celelalte obiecte, dar fizica n'am învățat-o... Dacă ai fi mata așa de bun.

Vărul Jean, chinuit de o durere de măsea

scrise o scrisoare, cântărind termenii, o puse în plic, o lipi şi mi-o dete...

Mariquette nu era acasă. Nu era nimeni. Nici un sgomot. Curtea părea pustie. Am cules câteva floricele din iarba ce se ofilea în curte şi adunând un buchețel mai mult galben, l'am pus pe colțul scării de piatră.

Ce soartă o fi avut...

Pe drum neîncrezător, am deschis scrisoarea adresată directorului şcoalei, citind cu groază:

Inalt Stimate Domnule Duca,

„Aşa este tineretul de azi. Nu învaţă nimic, aleargă numai la protecție...

Am rupt scrisoarea fără să citesc mai departe. M'am dus la gazdă, mi-am luat pachețelul şi cu primul tren m'am înapoiat la Iaşi.

— Ce ai făcut? m'a întrebat bădia, când a dat ochii de mine.

— Am căzut, noi n'am făcut fizica...

— Ce v'a dat?

— Căderea corpurilor în vid.

— Şi n'ai ştiut tu căderea corpurilor în vid!

Trei zile n'am ieşit din casă. A patra zi a venit o scrisoare dela vărul Jean, care avea să schimbe cu totul neaşteptata soartă a vieții mele. Bădia, epitropul meu, mi-a dat-o s'o citesc. Am plecat cu ea în fundul grădinii. Pe măsură ce luam cunoştinţă de conţinutul ei, mă transportam în altă lume.

Nu-mi venea a crede. După o scurtă introducere prin care nu regreta că n'am reuşit la

Şcoala de conductori de poduri şi şosele, care după părerea lui, nu făcea pentru un băiat de familie ca mine, îl sfătuia să mă trimeată la Nancy, să fac şcoala forestieră împreună cu Alexandru, nepotul lui, care avea să urmeze şi el ingineria.

Când am terminat, soarele lumina parcă mai puternic, pomii mi se păreau mai verzi, cerul mai albastru.

Apoi am fugit într'un suflet să mă întâlnesc cu prietenii mei, să le duc vestea, încântat de surpriza ce aveam să le fac.

— Ce ai să faci acum? mă întrebară ei compătimitor. Te înscrii la liceu?

— Nu. Plec la Nancy.

Pentru plecarea mea la Nancy s'a ţinut un sfat de familie prezidat de epitropul meu.

Mamaia, mama mea adevărată, cu vârsta, revenise la sentimente mai bune. După moartea Olimpiei, conducea, fără nici o dispoziție dealtfel, gospodăria înjghebată de sora mea cu tragere de inimă.

In trecut, femeile, cu rare excepţiuni, nu cunoşteau valoarea banului, pentrucă, socotite nepricepute, nu li-l încredința nimeni. Mamaia era ca doamnele de onoare din suita împărătească. Obişnuite să vină la masă gata, să călătorească fără bilet de tren, să fie îmbrăcate de croitorii curţii, sfârşesc prin a deveni infirme, nu cunosc partea practică a vieţii, valoarea lucrurilor şi a banului.

Deprinsă să trăiască în lux şi desfătări, să meargă la Cernăuţi cu landoul — Cernăuţii reprezenta pentru Moldoveni oraşul tuturor plăcerilor, mamaia avea chelăriţă, femeia la toate din trecut, care ţinea cheile dela cămară, dela pivniţă, rânduia de bucate pentru stăpâni şi slugi. Mai păstra din gospodăria ei desfăcută, rămăşiţe de mobile lustruite aduse dela Paris, porţelanuri de Saxa, marchize cu crinolină, cu evantaliul frânt, cărţi desperechiate în care se odihneau, închise de veci, flori decolorate.

Trăia fără nici o grijă. Se scula târziu, lua cafeaua în pat, citea romane franţuzeşti — vorbea franţuzeşte minunat — sau cânta la pian, cu talent de amator, nu prea grozav dar sentimental, cu geşturi, largi, romanţe, menueturi şi cavatine, cu un brio care impunea copiilor, fetelor şi celor care nu cunoşteau pianul.

Mamaia ştia să primească, să întreţină, cu lume de seama ei, o conversaţie uşoară despre Lamartine şi Musset, să prezideze o masă, să bea un pahar de şampanie cu graţie. Mică, blondă, durdulie privea de sus, semăna ironii, strângându-se friguroasă în caţaveică, în fundul canapelii, să bea cafea cu patimă.

Pot spune că ea a influenţat hotărârea sfatului familiei, compus din bătrâni depe vremea tataei, boieri socotiţi, cu gulere largi cu nasturi de mărgean, cu vorbă aşezată, slabi, pierduţi în haine respectabile: Ea şi cu ţaţa Tinca, femeie sentenţioasă, care fusese măritată de trei ori, avusese copil mic, când bărbatul ei împlinise şaptezeci de ani.

Confundând Nancy cu Parisul, vorbind mai mult despre Paris, decât despre Nancy, lăudându-l fără să-l fi văzut nici una, la curent totuşi cu obiceiurile, cu teatrele, cu moda, povesteau despre Bois de Boulogne, despre celebrul restaurant Maison d'or, despre operă, despre actori, cum ar fi vorbit de Barbu Lăutarul sau grădina Copoului, unde se adunau cucoanele şi boierii, în trăsuri de casă, sau în birji de lux, se opreau grupate pe rang de familie, să asculte lăutarii şi la înapoiere, în drum spre casă, rămâneau să ia îngheţată la Passini, cofetărie-cafenea cu reputaţia lui Tortoni dela Paris.

Bădia se lăsă convins. Primi chiar să mă conducă până la Nancy, să mă instaleze în pensiune la un profesor alsacian, Schwartz. Acolo aveam să întâlnesc o colonie de români, printre care şi pe Alexandru, băiatul lui Alexandru Brăescu dela Sascut avocat bine cunoscut în Bucureşti, pentru sentimentele sale rusofile.

Nu mai aveam astâmpăr. Plecarea era hotărâtă bătrâneşte, pentru Luni, începutul săptămânii. Mai aveam cinci zile. Am început a vinde cărţile de care nu mai aveam nevoie, fiind româneşti. N'aveam decât un rând de haine. Imi trebuia palton şi linjerie, dar nu-mi păsa. Bădia îmi vorbea despre Paris, unde a-

veam să ne oprim trei zile ca să mă echipez. Toate urma să le fac la Paris.

— Dă-mi mata cinçizeci de bani, să mă tund...

— Ce să te mai tunzi, lasă că te tunzi la Paris.

De când se hotărâse plecarea mea la Nancy, crescusem în stima familiei, a prietenilor, a slugilor.

— Conaşu Jorj se duce în străinătate...

— Oare cum o fi pe acolo?

Aveam grijă să spun la toată lumea. Toţi mahalagiii ştiau că mă duc în străinătate să mă fac inginer.

Ziua plecării a fost cea mai lungă din câte am trăit pe lume. Sculat cu noaptea în cap, am pornit să-mi iau rămas bun dela Iaşi, dornic de a vedea pentru ultima oară, locurile unde îmi petrecusem copilăria. Era pela sfârşitul lui August. Fluerând pe Blak, ne-am plimbat împreună pela casa din strada Sărărie, cuprinzând cu ochii mahalaua Ticăului, cu scrânciobul înlemnit dela Paşti, în bătătura crâşmei, şi dealul Aroneanului.

Amintindu-mi de buna maică Leonora, m'am închinat nevăzut de nimeni în biserica Sft. Haralambie. Mai vesel, m'am scoborât în medean, am trecut prin faţa Institutelor-Unite, a şcoalei Militare şi mărturisesc acum, după o jumătate de veac, că uitând orce suferinţă, m'am despărţit, în special de şcoala militară, cu melancolie. Orice copil poartă în sufletul, lui chipul şi chipiul unui ofiţer cu pinteni: începem cu soldaţii de plumb, continuăm cu căpitanii de haiduci, cu cei trei muşchetari, cu viaţa cavalerului Bayard şi sfârşim cu isprăvile lui Napoleon.

— Mănâncă sarmale cu mămăliguţă, că la Paris n'ai să mai mănânci îmi spunea la masă mamaia.

— Mănâncă şi te satură, mă îndemna bădia, că în tren o să-ţi vină foame, aşa-i la drum... N'avem unde să ne dăm jos până la Iţcani...

In fine am plecat la gară, cu Cozma, pe care eram supărat fiindcă lipoveanul înapoiase bădiei bastonul de abanos, ce-i dădusem ca să mă plimbe, făcându-mă astfel de ocară.

Dar ne-am împăcat la gară.

— Să trăeşti prinţule...

— Rămâi sănătos...

Şi ne-am sărutat ca în ziua de Anul Nou la Petersburg.

La gară nu m'a condus decât mamaia, ca să nu luăm două trăsuri. Când a pornit trenul, a dus batista la ochi. Plângea înfocat. Nu după mine. Cred că după trecutul ei.

Mă simţeam altul. Eram mândru. Călătoream în clasa întâi. Stam cuminte între domni serioşi, îi ascultam vorbind şi am adormit învins de oboseală, uitându-mă în ochii lor.

Când m'am trezit, era ziuă. Ajunsesem la

frontieră. Mă îneca un miros greu de cărbuni, mă neliniştea o sonerie ce ţârâia neîntrerupt. Bădia se distra să mă minuneze. Inchiriase perne proaspăt înfăţate, pe care le lăsam, fără altă grijă, la una din staţiile următoare, cumpără la fereastră crenwirşti fierbinţi, şi comandă un prânz, trei feluri de mâncare, aduse în vagon, pe tavă de alpaca, pe care o credeam de argint.

In picioare la fereastră, admiram păşunile grase, vacile roşii, copiii ce secerau iarba depe talazurile santurilor, caii uriaşi, gătiţi cu hamuri bătute în paftale de alamă, trăgând liniştit, la pas, în juguri mari, căruţe monumentale.

Mă minunam că oamenii bine crescuţi, scoteau coşul cu merinde, mâncau fără a invita pe cei de faţă, cum ar fi făcut-o îmi închipuiam, orice moldovean de familie, că nu vedeam ţărani desculţi, mă surprindea tot: banii mărunţi, pe care nu ştiam să-i socotesc, şerveţelele de hârtie, lulele lungi, întoarse, de porţelan, svabii cu genunchi goi, cu pene verzi la pălărie, conductori autoritari ca nişte căpitani, coşurile de fabrici, halbele de bere, ţigările de foi, groase ca nişte cârnaţi de crăciun. Dar l-am minunat şi eu pe bădia, vorbind nemţeşte cu cei din vagon şi franţuzeşte când am intrat în otel la Nancy.

Nancy!... Ploua când am ajuns. Am eşit aproape imediat dela otel, întâlnind lume, lume

harnică ce alerga după treburi: lăptărese, pieptănate frumos, slugi încălţate, purtând şorţ, manşete şi bonetele albe. Strada dreaptă m'a dus până la catedrală, ce nu semăna cu biserica noastră. Am ajuns, întrebând pentru plăcerea de a vorbi franţuzeşte, pentru a le arăta că vin de departe în strada Lafayette, unde era pensiunea profesorului Schwartz. Elevii, tocmai se duceau la şcoală. Auzindu-i vorbind româneşte i-am întrebat imediat de vărul meu, cu care am făcut cunoştinţă în stradă.

După prânz m'am prezentat cu bădia şi am intrat în pensiune cu 145 franci pe lună, pentru întreţinere şi meditaţie. Aveam să urmez cursurile unei şcoale profesionale „Laurice" care pregătea candidaţi pentru toate specialităţile: arte şi meserii, comerţ, agricultură, mecanică, fizico-chimice, şi forestiera sub conducerea d-lui director Wohlgemuth.

Amabil, d. Schwartz a invitat pe bădia la masă, când ne-a prezentat pe toţi pensionarii săi. D. Schwartz, cum am aflat mai târziu, era un abate răspopit, foarte cult. Venit în România ca pedagog în familia doamnei Pissosky din Bacău, a plecat mai târziu, să deschidă o pensiune la Nancy, aproape de Lorena de unde era originar. Bacăoanii i-au promis concursul lor şi s'au ţinut de vorbă, trimiţându-şi copiii, cum era obiceiul pe atunci, să înveţe în Franţa.

Am cunoscut astfel, pe vărul meu Alexan-

dru, pe Aslan, pe Hanutz, pe Pissosky, băiat înalt spilcuit, manierat, manierat din cale afară, slăbiciunea D-lui Schwartz. Erau şi străini: un student, Dufour băiat mare al unui fabricant din Mulhouse, care avea drept să fumeze, să vorbească liber şi un evreu Hesse, băiatul tapiţerului dela curtea ţarului.

Mă aşteptam la o masă mare, cum se obişnuia la roi în Moldova, când aveam musafiri: peşte cu maioneze, fripturi, creme şi prăjituri. De unde?... Fasole opărită, friptură de berbec, brânză ce curgea din farfurie şi salată. După masă Pissosky a cântat la pian, cu pretenţie dar fără talent, şi Hanutz a scârţâit sârguitor din vioară, acoperind sunetele cu tactul bătut din picior.

A doua zi, renunţând de a mai merge la Paris, ca să nu întârziez studiile, bădia mi-a cumpărat haine, palton şi lenjerie gata dela „Magasins-Reunis“ unde se găsea, cum nu văzusem la noi, orice ai fi vrut să cumperi de îmbrăcăminte şi de casă. Apoi dela librărie mi-am cumpărat cărţi, tot felul de cărţi de fizică, de chimie, de matematică superioară, de agronomie, de mecanică, cărţi scumpe groase ca nişte ceasloave, semnate de profesori titraţi redactate în stil ştiinţific, în notă serioasă, gravă, plictisitoare. Le-am cumpărat fără entuziasm, numai ca să mă fălesc cu ele. Simţeam că n'o să ducem casă bună.

După plecarea bădiei, rămăsesem stingher.

In scurt timp, am băgat de seamă că sărisem din lac în puţ. D. Schwartz, care apropia şaizeci de ani, era un dezamăgit, un dezgustat de viaţă, cicălitor nevoie mare.

Gospodăria o conducea sora lui, măritată cu un şef de atelier, tăbăcar, om înalt, şters, cu mustăţile lungi, dominat de nevastă-sa, care se socotea mezaliată, şi de D-l Schwartz care râdea indulgent, vizibil jicnit de incultura lui. Mai era o femeie la toate, alsaciană, tânără, robustă, vrednică, care dovedea toată munca, împărţită cu socoteală. Pe lângă curăţitul camerelor ajuta la bucătărie, spăla vasele, servea la masă, spăla scările de piatră cu săpun, freca în anumite zile mânerele dela uşă, făcea cursele în oraş, iar seara mici reparaţiuni, după ce lustruia cincisprezece perechi de ghete, pentru treizeci de franci pe lună. Şi nu se simţea nenorocită. Era totdeauna veselă, sănătoasă, gata de glumă cu noi, cu factorul poştal, cu băeţii de prăvălie care aduceau târguelile, cu gardistul chipeş, care urca scările pentru mici infracţiuni, răscumpărate, la bucătărie, cu un pahar de vin.

Totuşi nu mă puteam deprinde. Domnea o atmosferă de suspiciune. Se vorbea în şoaptă, se mergea în vârful degetelor, se glumea în surdină. D. Schwartz nu se putea dezbăra de obiceiurile contractate în mânăstiri. Era de o politeţă rece, dulceagă, ipocrită, atrăgătoare şi vicleană, a omului care vrea să iscodească. E-

ram împărţiţi câte doi, câte trei în camere, trataţi după tarif. Eu mai prost, fiindcă, pare-mi-se, plăteam mai puţin şi mâncam mai mult. In Franţa totul este calculat. Bădia se tocmise, mult, câştigase procesul şi rămăsesem să plătesc cheltuelile de judecată. Dar nu eram mofturos. Găseam toate bune, dormeam fără foc, nu ceream nimic. Ce nu sufeream, era constrângerea. Eram civil. Mă aflam în ţara libertăţii, egalităţii, fraternităţii. Mă crezusem liberat de disciplina oarbă, fără raţionament. Când colo, ne adunam ca la şcoală cu noaptea în cap, sub lămpile de gaz cu glob verde, strânşi în jurul mesei. Invăţam fără schimb de vorbe, fără tragere de inimă, sub supravegherea D-lui Schwartz, rău dispus, care citea la rând cu noi, ostentativ, cărţi de şcoală, de preferinţă latine, cu făţărnicia preoţilor catolici care se plimbă pe alei publice, cu nasul în catechisme, cu ochii după codane.

Prânzul îl expediam repede. Recreaţiile scurte le petreceam în sala de studii. Ne culcam devreme. Din când în când alergam cu Aslan, cu Hanutz, fugărindu-ne pe stradă, fără a ne depărta de casă. Sau, favoare excepţională, d. Schwartz cu acea curtenie specială francezilor, ne ducea la conferinţe, la prelegeri serale, aşezaţi devreme în rândul întâi, populând sala, pentru a măguli vanitatea profesorilor de care avea nevoie ca să ridice prestigiul şi prosperitatea pensiunei sale.

Duminecа, cu promisiuni anticipate, discutate îndelung, plecam în promenadă, în rând, câte doi, străjuiţi de D. Schwartz să ne arate împrejurimile. Hârjonindu-se cu noi, de-a-lungul livezilor, cu mişcări stângace, pudice, cu chihoteli de fată bătrână încolţită.

Nu învăţam nimic. Nu pentrucă n'aşi fi dorit să învăţ, ci pentrucă eram înapoiat faţă de colegii mei, pregătiţi serios, metodic, cu profesori de seamă. Pentru dânşii eram un audient, un balcanic,candidat la o diplomă, „bună pentru orient". Nici nu mă scoteau la lecţie. Din când în când, ca diversiune, îmi puneau câte o întrebare la care răspundeau tot ei. La sfârşitul anului, am uimit asistenţa, domni în haine scăzute, doamne în toalete pretenţioase făcând roata gigantică, număr senzaţional care ilustra educaţia sportivă a şcoalei. Numele meu trecea din gură în gură. Domnişoarele mă priveau şoptind pe furiş: Voici le grand roumain...

Fiecare e mare în felul lui. Emoţionat, m'am dus să primesc din mâna prefectului, premiul I la gimnastică, un premiu la limba germană şi o menţiune pentru compunere la limba franceză, caligrafiate frumos: décerné à l'élève Georges Braesco, pe care m'am grăbit să le trimet bădiei.

Dar el mă uitase. Trimetea pensiunea foarte neregulat, sporind progresiv neînţelegerile dintre mine şi D-l Schwartz. Prieten cu Hesse,

care împărtăşea vederile mele, nu ne convenea să fim trataţi copilăreşte. Am pretins să fim scutiţi de plimbările în comun, să ni se dea cheia de noapte, pentru a ne reîntoarce mai târziu, dela teatru, lucru pe care l'am obţinut, după ce d. Schwartz a cerut, mai întâi, autorizaţia mamaei, la care l'am îndreptat să se adreseze, şi care a consimţit fără zăbavă.

Ieşeam acum mai în fiecare seară. D. Schwartz, care la început trăznea şi bufnea, ameninţându-ne cu fulgerele familiei şi trăznetele iadului sfârşi prin a închide ochii, de hatârul lui Hesse, care plătea trei sute de franci lunar.

Hesse a fost managerul meu. Venit înaintea mea la Nancy, cunoştea tot. Cu el am fost pentru întâia oară la cafenea, am fumat prima ţigară de foi, care m'a îmbolnăvit, am jucat prima partidă de biliard, cu el înfine, am fost la varieteu, unde am văzut pentru întâia oară, femei desbrăcate. Cu timpul, ne-am împrietenit cu Dufour, student dela Mulhouse. Impreună, am pus la cale să-l scoatem din minţi pe Pissosky, cuminte ca o fată mare să meargă cu noi la varieteu. Cu mare greutate, zeflemisindu-l mereu, am smuls d-lui Schwartz voia de a-l lua cu noi, după scene tragice petrecute între ei, care locuiau aceiaşi cameră, legându-l, pe cuvânt de onoare, să se înapoieze înainte de miezul nopţii.

Dar după spectacol, excitaţi de femeile pe care nu le văzusem niciodată aşa de aproape,

am pornit la remorca unui grup de studenţi, cu care am cutreerat, după prezentări sumare, unul după altul, toate localurile de noapte. Am mâncat melci, supă de ceapă, am înghiţit, nemăsurat, băuturi variate şi cântând în cor Marseillaisa ne-am dus să vizităm vestalele sălăşluite, cum se întâmplă de regulă, în dosul catedralei, în vecinătatea căminului nostru.

Când am eşit, se lumina de ziuă. In faţa casei se frământa D-l Schwartz. Dând cu ochii de noi, uitând de toate, alarmând vecinii, repezi pe Pissosky din calea lui, strigând disperat, smulgându-şi părul: Va-t-en... Je ne veux plus de toi... Tu a perdu ta curonne.

D. Schwartz nu a mai vorbit cu noi până la sfârşitului anului.

După un schimb de scrisori, am fost instalat intern în şcoala profesională a D-lui Wohlgemuth.

Dar n'am dus-o bine nici aici. Aveam dormitor comun şi un pedagog gângav, doctor în matematici, care, din cauza infirmităţii lui nu găsea loc nicăeri. Francezii au deprinderile lor. In dormitor avea fiecare mobila de noapte sub pat. Pedagogul, un leneş împărătesc, o întrebuinţa fără să se dea jos. Strecurându-mă într'o zi în dormitor, am găurit vasul de cositor şi când l'a întrebuinţat somnoros, în timpul nopţii...

A doua zi, Duminecă, trebuia să mergem la scăldat, în râul Meurthe. Venind în anchetă,

după râsul ce s'a stârnit în dormitor, directorul, Le père Wohlgemuth, cum îi ziceam noi, a făcut apel la cavalerismul vinovatului, pentru a nu fi obligat să pedepsească tot dormitorul, oprind excursiunea.

— Cine a făcut asta?

— Eu, am răspuns eşind înainte.

— Dumneata... Ah, dumneata... repeta bătrânul înnecându-se, dumneata ai făcut asta?...

Şi deodată, trecând fără tranziţie dela o indignare excesivă la un calm patologic, îmi spuse:

— Vei rămâne singur la şcoală. Mâine am să hotărăsc în privinţa d-tale. Directorul era om bun. Nevasta lui, tânără blondă, impunătoare, purta pince-nez de aur şi intervenea adeseori pentru noi, când o rugam pocăiţi, ameninţându-ne drăguţ cu degetul:

— Grand nigaud... Est-ce qu'on se laisse prendre?

Dar, hotărât, nu aveam noroc. Nu eu mă ţineam de pozne, poznele se ţineau de capul meu. Era imposibil să trec liniştit, indiferent, să nu profit de orce ocazie, necugetat, cu orce risc, pentru a înfrânge o regulă sau a stârni râsul.

Intr'o dimineaţă, un coleg Fleischer, fiul unui negustor de mobile, mi se destăinuia că trebue neapărat să se ducă la gară, să-şi întâmpine amanta:

— Inţelegi situaţia în care mă găsesc. Henriette a fugit de acasă. Vine pentru întâia oară la Nancy. Trenul soseşte la şase şi dobitocul ăla de portar...

— Nu fii papă lapte, îi răspunsei inventiv, ca unul ce făcusem armata.. Vino încoace... Ia de colo... Ţine de ici... şi înădind în grabă două cearceafuri groase de in, i-am dat drumul pe fereastră.

Dar calculasem greşit. Frânghia astfel improvizată era prea scurtă. Sub dormitorul nostru, la parter, locuia directorul. Domnul Wohlgemuth, sculat de noapte, se ştergea pe faţă — povestea el mai târziu — când spre surprinderea lui, văzu două picioare lungi, ce se svârcoleau de-a-lungul ferestrei.

Situaţia devenise critică. Se auzeau paşi pe scări. Colegii dădeau alarma... Attention, eh, là bas... Eu mă temeam să las capătul ce ţineam în mână şi Fleischer nu avea curajul să-şi da drumul.

— Grăbiţi-vă... vine... e directorul.

Nu mai era nici o scăpare.

— Ah, bien... c'est encor vous, n... d... D.

Eu eram, n'aşi mai fi fost... O săptămână după aceia, directorul m'a chemat în cancelarie, şi foarte ceremonios, mi-a înmânat 300 de franci şi o scrisoare din partea bădiei prin care mă autoriza să mă mut în oraş.

Şi pe negândite, m'am găsit deodată liber, cu 300 de franci în buzunar, în mijlocul ora-

şului Nancy. N'avusesem niciodată atâţia bani pe mână. Nu puteam să-mi viu în fire. Am plecat imediat, lăsând, deocamdată, geamantanul la otel, am eşit în stradă. Nu ştiam cum să omor timpul. Până se aprindeau luminile, când începea viaţa veselă. N'aveam cunoscuţi. Prietenii mei erau în vacanţă. Am plecat pe jos, încotro am nimerit cu ochii. M'am pomenit astfel în satul Champignolle la 4 km. de Nancy. Acolo, am jucat cu nişte ţărani, pentru întâia oară, biliard cu popice aşezate în anumite puncte, pe care trebuia să le dobori după anumite reguli. Am plătit consumaţii de tot felul.

Plăteam la toţi. Cei care priveau chemau pe cei fără lucru. Spre seară m'am înapoiat tot pe jos şi după o toaletă sumară la otel, m'am dus la teatru, apoi la varieteu.

Varieteul îmi plăcea mai mult ca orice teatru. Actori, artiste, veneau pe rând să-şi arate talentul, fracul fistichiu, cărnurile cernite, rochiile scurte, lucitoare. Râdeam cu poftă de artiştii fără talent, care deschideau spectacolul, de primadonele vestejite, care cântau cu gesturi simetrice imnuri patriotice, de comici în haine exagerate, admiram fără rezervă echilibrişti, gimnastici şi clowni. Aşi fi dorit să fiu artist. Zărind în hallul-teatrului pe comicul-vedetă, mi-am luat curajul să-l salut, să mă aşez la masa lui, cerându-i voie să-i plătesc consumaţia. Ceva mai târziu am plecat împreună la berăria Lorena, unde, mândru de

tovarăşul meu mi-am făcut de cap, cântând urcat pe mese, repertorul artistului vedetă. Actorul mă felicită entuziasmat şi îmi ceru un pol.

— Dis donc... passe moi un louis...

Dimineaţa numărându-mi banii, m'am trezit ca din apă rece. Mai aveam vreo 60 de franci. După ce am rătăcit o vreme în neştire, am vândut toate cărţile de şcoală şi luându-mi geamantanul dela otel, m'am dus la gară. Plănuisem să plec la Iaşi. Nu puteam să mor de foame în Nancy, să afle D-l Schwartz şi ceilalţi români că n'am ce mânca.

Ca un şef de stat major, am prevăzut toate amănuntele operaţiei. Mi-am luat merinde pe drum, m'am dus pe jos la gară, am scos bilet de clasa III-a, numai până la Viena, fiindcă nu mai aveam nici un ban. Acolo, aveam să trag la Krohnprinz otel unde mă credeam cunoscut, fiindcă la venirea noastră în străinătate, poposisem cu bădia o noapte şi fusesem foarte bine primiţi de un domn impunător, gras, roş, tuns numărul zero, escortându-ne la plecare cu alai de chelneri şi picoli până la scara trăsurei. La Viena aveam să-l rog pe domnul acela roş să telegrafieze bădiei să-mi trimeată bani.

Când am ajuns în capitala Austriei se lumina de ziuă. M'am dus pe jos întrebând mereu la Krohnprinz otel. Dar domnul, deşi tuns cu numărul zero, nu mai era roş, ci brun. Fusese înlocuit, după cum mă lămuri cel nou.

— Ja, mein herr, so ist es.

L'am rugat umil să-mi păstreze geamantanul.

— Dass, ja...

Am plecat năuc. Neavând nici un scop, apucam pe orice stradă, până când învins de oboseală, m'am lăsat pe o bancă din cele ce se înşirau dealungul praterului, încolo departe, spre marginea oraşului. Mi se făcuse foame. In jurul meu roia lume indiferentă: călăreţi cu cisme noi, care îmi furau inima cu caii lor dichisiţi, strânşi în curele nichelate, gospodine ce se întorceau din piaţă, ucenici de tot felul, fete şi băeţi, treceau, slabi, fluerând nepăsători pe lângă mine.

Şi-mi era foame. Un meşter zidar se aşeză pe banca dublă în spatele meu. Desfăcând o legătură, scoase din ea, la iveală, prune, mari, brumării, care îmi lăsau gura apă şi o pâine de secară. Tăind metodic, cu un briceag solid, felii geometrice le băga liniştit, însoţite de o prună, cu gândul aiurea, în gura mare deschisă ca un cuptor. Apoi păturind basmaua, se ridică greu şi plecă. In urma lui căzuseră două prune mari sub bancă. Erau, se vede, fărămiturile săracilor. Cu precauţiune infinită, cu obrajii dogoriţi de ruşine, m'am mutat pe nesimţite, aplecându-mă să ridic pălăria căzută din întâmplare tocmai deasupra prunelor pe care m'am dus să le mănânc mai departe. Continuam să rătăcesc examinându-mi situaţia, hotărât să mă adresez unui post de poliţie.

Dar Dumnezeu nu m'a părăsit. A fost întradevăr o minune, să mă găsesc pe neaşteptate în faţa drapelului românesc ce fâlfâia, roş, galben, albastru, deasupra consulatului român, pentru aniversarea luării Griviţei, cum mi-a explicat mai târziu portarul. Am intrat ca la mine acasă. Am expus situaţia, ferindu-mă de a spune cum am rămas fără bani, servindu-mă de minciuna clasică, declarând că am fost buzunărit în tren. După ce am arătat paşaportul, un domn politicos, binevoitor, mi-a dat 40 de florini, rugându-mă ca, dacă, după cum este încredinţat, dispun de avere, să-i înapoiez banii, fondurile consulatului fiind reduse, destinate celor lipsiţi cu totul de mijloace. La gară, am poruncit o halbă de bere şi până să-mi aducă friptura, am isprăvit toate pâinişoarele din coşuleţul aşezat dinaintea mea fapt, care l'a făcut pe chelner să mă întrebe cu ironie: „Sie sind rumäner"?

Pe când mă ospătam, o fetiţă palidă, cu ochii verzi, cu păr cenuşiu, mi-a oferit pentru trei florini, o pereche de pantofi, care aveau brodat pe catifea roşie, o ghirlandă de „vergissmeinnicht" în jurul cuvântului „andenken", cusut în litere gotice, cu fir de argint.

Mă gândeam să-i duc în dar bădiei. Dar soarta a vrut altfel. Nu ştiu pentru ce, dela Viena n'am putut scoate bilet, decât până la Ploeşti, iar de acolo urma să scot altul până la Iaşi. Când m'am prezentat la ghişeu îmi

lipseau trei lei şi am lăsat casierului, pantofii, cu toate că, după spusele sale, n'avea ce face cu ei.

Când am ajuns la Iaşi Cozma m'a zărit pe peron, de departe.

— Aici prinţule...

Bădia s'a năucit, nu-i venea a crede, dar s'a desmeticit când mi-a auzit glasul:

— Dă-mi mata doi lei să dau birjarului...

— Da cu un cal nu puteai să ei... Te întorci fără nici un ban şi ei trăsură cu doi cai?...

Dar mamaia nu i-a dat răgaz. Apărând într'un capod vaporos, întinerită, parfumată, m'a sărutat sincer, cum n'am simţit-o niciodată şi luându-mă de mână, ne-am coborât în sufrageric. Poruncind să aducă ceaiul, s'a aşezat interesată, strângându-se lângă mine:

— Ei, ia spune...

* * *

Bădia nu privise cu ochi buni venirea mea în vacanţă. Când mă învinovăţea, deşi aveam acum şaptesprezece ani, mă apăram copilăreşte.

— La ce-ai venit?

— Dacă s'a dat vacanţă...

— Să fi rămas acolo...

— Ce era să fac?

— Să fi învăţat carte, nu să baţi ciamburu.

Cu bădia nu încăpea vorbă multă. Peste câteva zile am plecat cu o pernă de piele în formă de geamantan, pe care, îmbunat, mi-a împrumutat-o în ultimul moment, să stau comod în clasa a treia, cum obişnuiesc — zicea el — să călătorească studenţii.

Mamaia m'a condus la gară, răspunzând cunoştinţelor împăunându-se.

— Plecaţi undeva?

— Nu, am venit numai să-mi petrec băiatul. Pleacă în străinătate. Nu se preciza localitatea. Expresia „în străinătate“ însemna ceva mai mult, închipuia boierie, dare de mână, sconta viitorul, însuma primejdiile pe care le ascundea necunoscutul în care te avântai. Şi apoi, vorbind drept, pe atunci cucoanele nici nu prea cunoşteau geografia.

Destinul a vrut însă altfel. Ducându-mă să iau ţigări — fumam încă pe ascuns — m'am întâlnit cu Ludovic, prietenul cu care mă prezentasem la şcoala de poduri şi şosele.

— Tii! ce faci, măi? Ai venit de mult? De când nu ne-am văzut, vai de mine şi de mine!... Pleci undeva?

— Mă întorc la Nancy. Dar tu?

— Eu la Piatra Neamţ. Pleci amu?

— Da.

— Pleacă mâine.

— Nu pot, sunt cu mamaia.

— Plecăm mâine, măi, ce eşti prost...

Am rămas. Sărutând mâna mamaii m'am

urcat în faţă şi m'am scoborât pe cealaltă parte a vagonului, dispărând cu Ludovic în întuneric, în timp ce biata femeie, cu gesturi cochete adresate mai mult galeriei, flutura batista în urma trenului, pe peron.

Noaptea am făcut chef, primul chef cu lăutari, în Tătăraşi la „Leagănul Fluturelui". Dimineaţa nu ne puteam despărţi. Plângeam unul în braţele celuilalt şi cum Ludovic nu putea pleca dela Piatra Neamţ la Nancy, cu banii ce aveam pentru Nancy, m'am dus după el la Piatra Neamţ.

Străin de oraş, vorbind franţuzeşte cu accent exagerat în argot, la Piatra Neamţ — leagănul natal al mamaii — am intra deodată în elita pietrană, care petrecea. Intr'o săptămână am tocat cei patru sute de lei daţi de bădia pentru ca să-mi plătesc drumul, gazda şi „diversele" — adăogase el — în străinătate.

Vă las să judecaţi efectul telegramei, expediată dela Piatra Neamţ, căzută ca o bombă în sânul familiei, prin care ceream modesta sumă de douăzeci de lei, în timp ce ei aşteptau veşti dela Nancy.

Când am sosit acasă bădia, nu mi-a zis nimic. Se făcea că nu mă vede. Era supărat, mai ales, că rătăcisem perna de piele ce-mi împrumutase ca să călătoresc, comod, în clasa treia. Tocmai pe la sfârşitul lui Octombrie — onomastica lui — după o masă cu musafiri simandicoşi, ţaţa Tinca, oracolul casei, trăgând din

ţigară, sorbind din cafea, începu vorbind moldoveneşte, cu voce groasă, doctorală:

— Am cunoscut pe tată-tău, Dumnezeu să-l ierte... Te sfătuesc ca pe copilul meu... E păcat măi băiete, să-ţi pierzi vremea degeaba... Ce ai tu, nu-i avere... Ai să cari apă la jidani, ascultă vorba me... De n'o fi cum zic eu, primesc să mă stuchească mâţele... N'ai ruşine de oameni, n'ai ambiţie în tine, feciorul lui Alecu Brăescu... Eu în locul tău m'aşi duce în genunchi până la Paris...

Toţi ascultau pe ţaţa Tinca, privind duşi pe gânduri, în timp ce eu frământam un buburuz de pâine, plângând lacrimi mari, rare, dar care porniră gârlă, când mamaia exclamă, grăbit, înduioşată, pentru a curma o scenă ce o plictisea:

— Il pleure, le pauvre garçon... Quand un enfant pleure...

— Ce copil, că e cogemite goblezan. Hainele cumpărate anul trecut i-au rămas scurte... La Institut n'a învăţat, din şcoala militară a fugit... la Bucureşti nu, la Nancy, nu... Am să te dau la cismărie... Ori te hotărăşti să înveţi carte, ori de unde nu, te dau la cismărie, scurtă socoteală.

— Ei, iartă-l şi mata de data asta.

— Ai de gând să înveţi?

— Da!

— Cu tot dinadinsul, sau spui numai aşa din gură?

— Hai, scoală-te, du-te şi sărută mâna bădiei... sfârşi hotărâtor ţaţa Tinca. Ai noroc că-i bun, eu în locul lui te-aşi bate de trei ori pe zi.

Soarta mea se hotărîse din nou. Am plecat chiar a doua zi, ca să câştig timpul pierdut. Ştiam bine că n'o să fac nimic. Nu mă puteam măsura cu colegii mei. La şcoala forestieră, profesorii, toţi universitari, apăreau grăbiţi, vorbind îndată ce intrau, în termeni neînţeleşi de mine, însemnând pe tablă formule ce-mi păreau hieroglife şi plecau cum veniseră, fără să ne întrebe nimic. Studenţii luau note pe care le completau în urmă, consultându-se între ei. Eu eram „le roumain". Pe mine nu mă întrebau nimic şi eu nu consultam pe nimeni. Am încercat să învăţ pe de rost, dar în toată activitatea mea şcolară, am avut, se vede, parte numai de preliminări. După două, trei foi citite repetat, am închis cartea. Eram şi dezamăgit. Francezii purtau uniformă de vânători şi sabie, frecventau cercul militar, neîngăduit nouă celor din Orient. Ne vorbeau rar. Cu toate astea, fără să am legături cu ei, din pricina lor, am trăit cea mai extraordinară aventură.

Ca de obiceiu, după un timp, epitropul meu începu a mă neglija. Primeam pensiunea cu întârzieri mari. Gazda, o bătrânică foarte cumsecade, sfârşi prin a-şi arăta nemulţumirea. După o serie de scrisori disperate, am telegrafiat acasă:

„Georges gravement malade"
iscălind pe doamna „Petit" proprietăreasa mea. Nerăbdător, am expediat telegrama cu răspuns plătit, care în adevăr n'a întârziat:

„Qu'a-t-il Georges, maladie améliorée? Repondez". La care am răspuns fără zăbavă:

„„Pneumonie aigue, médecin ne répond pas, arrivez"

Am aşteptat o zi, două, trei. Speram să-l aduc pe bădia să-l pun în faţa gazdei. N'aveam niciun ban. Rătăceam fără scop, printre boemi, la cafeneaua artiştilor. Aveam voce frumoasă. Armand Bell, directorul varietcului l'Eden, cu care mă împrietenisem, mi-a propus să cânt pe scenă, la ridicarea cortinei — primele numere sunt rezervate debutanţilor — oferindu-mi trei franci pe seară.

Lung, slab, am apărut, îmbrăcat soldăţeşte, cu un veston prea strâmt, cu mănuşi prea mari. Am cântat înnecat de emoţie, cu gesturi idioate, cum nu se putea mai prost, o farsă rimată din repertoriul lui Paulus, celebrul comic parizian din vremea aceea:

„Pour tirer une carotte
„L'autre jour j'écris chez nous
„Que j'avais dans une ribotte
„Cassé mon coupe-choux.
„Veuillez bien cher père
„Lui dis-je en deux temps,
„De vite m'envoyer
„Une pièce de vingt francs
. . . .

Recrutul mărea necontenit, suma cerută părinţilor, iar aceştia, răspunzându-i, o micşorau treptat, sub diferite pretexte, sfârşind prin a-i declara, că de teamă să nu-l jignească, oferindu-i prea puţin, nu-i trimet nimic.

Erau în total cinci strofe. Dar n'am apucat să isprăvesc cum trebue nici pe cea dintâi.

— Assez! Ote-toi de la!... urla galeria, aruncându-mi tot felul de trufandale.

Am fugit.

— Voilà!.. Qu'est ce que tu veux, il n'y a rien a faire mon vieux... Essaye autre chose... mă consolă, fără să-mi plătească, Armand Bell. Am plecat pe stradă. La terasa restaurantului Gantner, studenţii, printre care vreo doi dela forestieră, blocaseră vitrina. M'au oprit, invitându-mă, ca niciodată, să iau loc printre ei. Mă codeam. Te simţi aşa de mic, când nu ai lăţcaie în buzunar!... Francezii sunt darnici în romane şi pe scenă, unde împart pungi de bani şi dăruesc castele. In realitate, când unul ţi-a plătit o bere, aşteaptă să-i întorci imediat politeţa. Nu stau ca noi, cu punga în mână, gata să plătească, cu orice ocazie, consumaţia tuturor.

Am început prin a refuza. Refuzam orice mi se ofera pretextând că nu sunt bine. De altfel, nici nu au insistat prea mult. Au mâncat şi au băut, fără altă grijă, pe când eu făceam zâmbre.

Franţa era pe atunci în răsboiu cu Behenzin,

regele Dahomeyului. Pretutindeni, în cafenele, în tramvae, pe stradă se discuta evenimentul cu însufleţire. După discuţiuni profesionale, după zeflemele adresate mie, războiul veni, firesc, în discuţie. Entuziasmat, unul din ei exclamă: „Acum să poftească Prusienii să le arătăm noi ce putem cu puşculiţa noastră Loebel"!

— Ce zici tu, române?

— Nu ştiu, să vedem, nu vă lăudaţi dinainte, aţi mai păţit-o la şaptezeci, am răspuns paraponisit, stârnind protestări violente, ameninţări şi insulte, aruncându-mi-se în obraz injuria, considerată şi astăzi la ei cea mai jignitoare: „Vous êtes digne de coaffer un Prussien...!".

Am încercat să protestez, explicându-le că dacă Francezii s'au înarmat, nici Germanii n'au stat cu braţele încrucişate. Dar nu-mi dădeau răgaz să vorbesc.

— A la porte!

— Mais permettez moi...

— Conspuez-le!...

Ca să dovedesc buna mea credinţă, devotamentul meu pentru Franţa ospitalieră, am zbierat solemn, ridicându-mă în picioare, reuşind să stăpânesc o clipă infernul: „declar că mă angajez în legiunea străină să mor pentru Franţa".

Amuţise toată cafeneaua. Nu ştiu ce simţeam. Mi se făcuse întuneric dinaintea ochilor.

Nu-mi dădeam seamă de nimic. Apoi deodată, becurile luminară mai viu. Lumea, studenţii, mă priveau lacom ca pe o comoară şi după formidabile aclamaţiuni hotărâră „un triple ban pour le grand roumain".

— C'est bien ça, jeune homme... confirmă patronul, un burtos chel, şi grav, poruncind un rând de bere, adaogând, mărinimos: „Ne vous inquietez pas, c'est ma tournée...".

Dimineaţa, cu flori la pălărie, am fost condus de câţiva colegi, nici nu ştiam cum îi cheamă, la cercul de recrutare. După un sumar examen medical la ora 12, m'au declarat „Bon pour la legion" şi închis în cazarma Sainte Catherine a regimentului 126 infanterie, unde am găsit alţi voluntari tovarăşi de iluzii. N'am stat mult. Cu un tren de seară am fost îndreptaţi, hai, hai, spre Marsilia, unde am sosit a doua zi. Aici ne aştepta un furier cu condica la subţioară, cu creionul după ureche. După apel, ne conduse la fortul Sainte Thérèse unde trebui să aşteptăm ca să se îngroaşe ceata cu voluntari din alte ţinuturi şi pentrucă comandantul fortului avea nevoie de corvagii. Am fost, astfel, ales printre cei dintâi, indicat probabil de pardesiul „havane", de „gambetta" ce purtam, să aduc din oraş, alimentele necesare trupei.

Apoi, fără veste, într'o bună zi, ne-am îmbarcat pe un vas comercial. Nu mi-a plăcut marea. Era frig, ceaţă şi eram trist.

Au trecut cincizeci de ani de atunci. Examinându-mi conştiinţa pot mărturisi fără teamă, că n'a existat, socot, om mai sincer, mai pasionat ca mine în toate acţiunile sale. Dezamăgirea venea însă, vai, prea curând. Visasem şi acum, cal, sabie, lupte în care, să alerg cu rană în frunte, cu decoraţii lucitoare pe piept, şi m'am trezit stingher, om înstrăinat încrustat într'un mozaic de oameni de toată mâna, îmbrăcaţi în tot felul, vorbind toate limbile, domnişori şi vagabonzi, de toate vârstele, de toate profesiunile, chelneri şi baritoni slavi, crupieri greci şi cârnăţari alsacieni, flaşnetari italieni şi apaşi dela porţile Parisului, ofiţeri deochiaţi, medici criminali, casieri necinstiţi care căutau să-şi piardă urma, să răscumpere greşeli, să-şi refacă virginitatea morală, pe câmpul de onoare.

Spre seară, un ajutor de bucătar, slinos, a trântit pe punte lături de cartofi într'un lighian de tablă, câţiva codri de pâine neagră şi nici o lingură. Pentru întâia oară am înţeles ce este foamea. N'ai cunoscut suferinţa dacă nu ţi-a fost dat să înduri foamea desnădăjduită care îţi arde pântecul şi-ţi împrăştie minţile. Câţiva au rezistat eroic. Ceilalţi, flămânzi, care căutau la legiune siguranţa tainului zilnic, cum caută desmoşteniţii, delicvenţi voluntari, azilul puşcăriilor,se năpustiră,intrând ca porcii în lighean, luptându-se disperat să apuce o fărâmiţă de carne.

Un marinar se dete pe lângă mine şi-mi şopti, că dacă consimt să mă despart de pardesiu, îmi va servi separat, bunătăţi, din masa comandantului. Pe la miezul nopţii, tremuram pe bord, încălzindu-mi spatele, la coşul maşinii. In pântecul vaporului, pachete de mizerabili, dormeau cu capul pe saci, visând poate pe mămica şi leagănul copilăriei lor.

Dormitam răscolit, până în adâncul inimii, de înclinările vaporului, care despica creste de zăpadă scufundându-se tăcut, dispărând apărând din nou, înălţându-se întunecat, urmărit de foşnetul valurilor ce se sbuciumau fără odihnă.

Am aţipit. Spre ziuă, strâns de răcoarea dimineţii, m'am deşteptat în zgomot neobişnuit. Călătorii erau pe punte. Se zărea ţărmul. Marinarii pregăteau acostarea. Comenzi scurte, grăbite,manevre greoaie. Voluntarii nu-şi puteau stăpâni bucuria. Vasul se apropia dibuind cu graţii de curtezană. Inainta greu, prins într'o ţesătură de bărci ce roiau mici, uşoare, ca nişte coji de nuci, căutând să treacă pasagerii. O spuză de copii negri, goi, cu părul creţ, cu burtă mare, ţâşneau din toate părţile. Indemnându-se cu strigăte guturale, se aruncau în mare să caute gologanul, aruncat de călători, apărând cu el triumfători, lucioşi ca nişte pui de drac. Un furier ne-a rânduit şi aici pe ţărm. Alt apel. Nu-mi puteam sătura mintea şi ochii.

Africa. Eram la Oran, în Africa. Vai, Africa m'a dezamăgit ca şi marea. M'a întâmpinat civilizaţia europeană. Am defilat pe dinaintea otelurilor cu trei caturi, cu portari galonaţi, pe străzi pavate, cu trăsuri de piaţă, cu cafenele de lux, printre care se strecurau arabe zdrenţăroase, cu sânii supţi, uscate de privaţiuni, de împreunări bestiale, vremelnice, şi arabi ogârjiţi, cu hlamide murdare de aba, cu mâini lungi, cu picioare lungi ce spânzurau pe coastele măgăruşilor mâncaţi de râe, deşelaţi şi trişti.

Ne îndreptam spre fortul Saint Jean. Pe măsură ce ne despărţeam de centru, ne deslânam, rătăcindu-ne prin uliţele strâmte, întortochiate, printre prăvăliile zăbrelite, joase, întunecate, printre vechiturile rânduite pe jos de negustori: armeni turciţi, evreice cu ochi de gazelă, cu pantaloni largi de mătase ce oferea amatorilor marfă desperechiată, monete vechi, hangere bătute în pietre, pistoale, covoare, scoici şi ochiade promiţătoare. Ici, colo, rezemaţi de ziduri, arabii jucau gravi, şah şi table cu gesturi măsurate, sorbind tacticos cafeaua. Lângă ei, alţii se lăsau bărbieriţi gemând de durere, cu tivdele însângerate, prinse în genuchii maestrului ca într'o minghinea.

Urcam, greu, o pantă nisipoasă. Pe drumul, lung ca un calvar, ars de soare, am încercat cea mai grozavă dezamăgire din câte mi-a fost dat să am în viaţă. Smeii şi feciorii de împărat,

au pierdut deodată toată aureola cu care îi încununasem, iar eu, spaima respectuoasă și admirativă pe care mi-o inspiraseră balaurii cu trei capete și regele pădurilor. Vă jur că înainte, cu mult înainte ca marele Alphons Daudet, să fi scris faimosul său Tartarin de Tarascon, am văzut leu, leu în carne și oase, leu bătrân ivit pe neașteptate în calea mea, fără botniță, fără lanț ca ursul, cu un taler de lemn în gură, străjuit de doi vlăjgani arabi, care cerșeau pentru întreținerea mormintelor. N'am să uit niciodată leul decăzut, care umbla cu limba scoasă ca un câine tuns clipind febril din ochi ferindu-și viclenia adormită, de lumina crudă a soarelui.

Fortul Saint Jean. Am fost ținuți opt zile în carantină, iar după o nouă vizită medicală, îndreptați spre Sidi-Bel-Abes, cu trenul, convoi de vagoane mici, târâte nevoiaș de o mașină demodată, fugărită paralel, de faetoane înhămate cu catâri, conduse de Spanioli legați la cap femeiește. Pe marginea drumului mărginit de alfa, copăcei rahitici, trenul împrăștia în răstimpuri, caravane de cămile scheletice, ce călcau hăitiș, încărcate ca o șatră, clătinând din cap ca niște bonzi articulați, râzând parcă, sardonic, cu buze lăbărțate, grohăind enervant, nostalgic.

Pe la ora prânzului am sosit la Sidi-Bel-Abes. Din gară aceiași impresie. O șosea pie-

truită trecea pe dinaintea cercului militar și grădina publică, unde concerta muzica militară. Cazarma-pavilioane cu trei caturi așezate în careu. La poarta de fier, soldați buluc, strânși să vadă sosind răcanii, „les bleus" cum îi poreclesc francezii. Ne-au primit cântând o strofă din cântecul legionarului ce se liberează:

Regardez-moi ce pékin
La canne à la main
Comme il marche vite
Regardez-moi ce pékin
La canne à la main
Comme ça lui va bien.

După o bae, pe grupe, stropiți cu furtunul cu apă încălzită la soare, am fost luați în primire de bărbier care pretindea 10 bani de om, am căpătat înfine o gamelă cu tocană de cartofi și am fost instalați în urmă la compania de depozit.

A doua zi ni s'a citit codul de justiție militară... „Insulta superiorului se pedepsește cu închisoarea dela 6 luni..." Apoi am fost matriculat: Georges Braesco, 11.666,roumain, étudiant.

Luam în viață hotărâri fatale, pe care conștiința nu le poate împiedica. Ați citit, poate povestea omului care și-a pierdut umbra. N'am gândit vreodată să ajung omul care și-a pierdut identitatea. Oricine aşi fi fost, oricum

m'aşi fi numit, n'avea nici o însemnătate. Numele meu adevărat nu-l credea, nu-l cerea nimeni. Eram un om dintr'o grămadă de oameni, cu care n'aveam nimic comun nici grai, nici port, nici amintiri. Nu mă mai recunoşteam. Eram străin, nu numai pentru ceilalţi, ci chiar faţă de mine. Reprezentam un număr dintr'o infinitate de numere: 11.666. Eram un ins în mulţimea anonimă ce procură societăţii, în toate timpurile, în toate ţările jertfă de fabrici şi carne de tun. Viaţa se scurgea plicticoasă, regulamentată, dură, înăsprită de disciplina oarbă, fără raţionament. Timpul era ocupat cu teorii şi exerciţii cu întreţinerea micului echipament. Lustruiam nasturi de alamă, înşiraţi pe linia denumită „la patience", ceruiam curelele raniţei sau ajutam la gospodăria vieţii în comun. Ofiţerii se arătau rar. Eram lăsaţi în grija gradelor inferioare al căror trecut era acum la adăpostul galoanelor ce purtau.

Printre noi, erau băeţi care ştiau să se învârtească. Solda era cinci parale pe zi. In urma mandatului de cincizeci de lei ce am primit de acasă, noii mei camarazi mă aveau în mare stimă. Le plăteam adese ori la cantină „la goutte", rachiul de dimineaţă. Unul din ei se oferea să-mi poarte grija efectelor, să-mi ţină rândul corvezilor, contra drepturilor mele de soldă. Un gologan pe zi, în Algeria, reprezenta pe atunci o avere; era preţul unui litru de vin gros, roş ca sângele de epure. Zece bani,

costa un pachet de ţigări „bastos". Absintul, cel mai funest alcool, se vindea cinci parale raţia.

Ieşirea în oraş era liberă, dela ora 4 la nouă seara, iar în zilele de sărbătoare dela ora deşteptării, până la stingerea luminilor în cazarmă. De regulă, legionarii, ferchezuiţi, curaţi, lustruiţi, după inspecţia sergentului de planton dela poartă, plecau să-şi piardă vremea, plimbându-se prin grădini publice sau rătăceau, afară din oraş de unde porneau grădini imense, roditoare, de zarzavaturi sau podgorii întinse, cultivate de Spanioli, de Italieni, udat cu apă din cisterne, scoasă cu ajutorul unui măgăruş, căruia i se crăpau ochii, ca să ameţească învârtindu-se.

Pe măsură ce te depărtai de oraş simţeai expatrierea. Te cuprindea un sentiment complex inexplicabil, de sfială, de pietate, pentru urmele lăsate ici, colo, de civilizaţii milenare: Ruine de arhitecturi romane, alături de minarete ridicate de sultani, iar în vecinătatea lor, sgomot de locomotivă ce se depărtează, fum întunecat ce se destramă în zare, afirmaţiunea civilizaţiunei moderne.

Clima te alinta, robindu-te ca o curtezană pasionată, vărsându-ţi în sânge toată beţia farmecelor sale. Un soare de foc te ardea treptat până în măduva oaselor.

Legionarii, cădeau istoviţi la cârciuma botezată „La cantine du soleil" unde, sperând să

se răcorească, beau absintul ce le ardea măruntaele, apoi în neştire îşi potoleau instinctul în braţele scheletice ale unei arabe fără vârstă, idioţită, dezgustătoare, care îi satisfăcea pe rând pentru un gologan. Cele mai adeseori se încingeau adevărate măceluri pentru întâetate, între legionari şi spahii, care pretindeau, drepturi rezervate. Când sosea plutonul de gardă dezastrul era complet: cantina devastată, morţi şi răniţi în ambele tabere.

In cazarmă, legionarii brutali erau băgaţi în silozuri sau legaţi „à la crapudine" cu mâinile prinse de picioare, pela spate. Stăteau, astfel, cu faţa în jos, zăcând în propriile lor dejecţiuni câte două şi trei zile. Cu toate astea, eroismul, curajul, dispreţul lor de moarte, panajul cu care plecau la luptă, înnobilau viaţa acestor oameni, îi spăla întrucâtva de orice greşală.

Disciplina era de fier. Pedepsele neîndurătoare. Le-am suferit şi eu. Am luat dela caporal, o zi consemn, pentrucă am refuzat să execut o corvoadă, pretextând că elevii caporali, din care făceam parte, sunt scutiţi de aceste obligaţiuni. La raportul companiei, căpitanul Drude, ajuns mai târziul general, mi-a ridicat pedeapsa la opt zile închisoare, iar colonelul, apreciind gravitatea faptului, mi-a tranformat-o în cincisprezece zile de celulă.

In celula fără soare, căpătai o zi numai pâine, a doua zi o supă fără carne, iar a treia zi o executai la închisoare simplă, care nu in-

tra în numărul zilelor de pedeapsă. Dar regimul închisoarei era şi mai sever. Sculaţi cu noaptea în cap, pedepsiţii, după ce împlineau toate corvezile cerute de igienă, se echipau cu raniţa de campanie încărcată cu treizeci şi cinci kgr., completate la nevoie cu pietre cântărite scrupulos. Un sergent, sergentul Talon, un roşcat pistruit, forma cu delicvenţii, un pluton zis de pedeapsă. Când trupa pleca la instrucţie, plutonul de pedeapsă, pe o arşiţă caniculară, ocolea curtea dela 7 la 9, cinci minute în pas alergător, cinci minute în pas normal. Uneori, când sergentul era în toane bune, punea oamenii cu faţa la zid, unde, aprinşi de dogoreala peretelui executau cu arma mişcări descompuse cu pauze prelungite peste orice închipuire, de care profita ca să-şi citească ziarul.

Legionarii îndurau tot. Era o luptă surdă între sergenţi şi ei.

Unul încercând să-i scoată din fire, ceilalţi turbându-l cu indiferenţa lor. Se găsea totuşi câte unul care să cadă victimă unui moment de indignare. Se oprea locului, se lăsa jos, nu mai putea sau nu mai voia să meargă. Atât astepta sergentul Talon. Se repezea plin de speranţă:

— Scoală.

— Nu pot.

— Ridică-te şi ajunge plotonul.

— Nu pot.

— Ai de gând să te mişti?

— Nu pot.

Intrebarea era numai de formă. Călăul chemă în grabă doi gradaţi. In faţa lor ca martori, cita nenorocitului, din codul justiţiei militare articolul referitor cazului: „refuzul de a executa un ordin în front, sub arme, în timp de pace, se pedepseşte cu închisoare dela 6 luni până la 2 ani“.

— Te mai întreb încă odată, vrei să te ridici?

— Nu pot.

— Bine. Leapădă raniţa. Duceţi-l la închisoare. Ai să fii dat în judecată. Consiliul de război, după pledoria fără convingere a unui apărător din oficiu, îl condama la câteva luni închisoare. La expirarea pedepsei, vinovatul era trimes într'o campanie de disciplină, unde lucra sub paza ceauşilor înarmaţi cu revolvere, la facerea şoselelor sau liniilor ferate, gata să-i sboare creerii la cel mai mic act de răsvrătire.

La închisoare nu te puteai odihni de răul ploşniţelor, care ieşeau de pretutindeni: din ziduri, din duşumele, din căpriori, din giurgiuvele, din tavan, de unde se lăsau să cadă pe obrazul martirilor. Era imposibil să doarmă cineva.

Osândiţii îşi petreceau timpul, povestind întâmplări din trecutul lor, din care reeşea cavalerismul povestitorului, sau jucau teatru, parodiind autorităţile militare.

Am asistat la o asemenea reprezentaţie, care s'a sfârşit împotriva aşteptărilor mele, în chip tragic.

Patul închipuia scena. In scenă, câţiva veterani, legionari reangajaţi de câte două şi trei ori — la a treia angajare primeau nouă franci lunar — reprezentau consiliul de război: un preşedinte, doi membri, un comisar regal şi apărătorul din oficiu. Vinovatul, de regulă, un recrut, de astă dată un alsacian cu mintea greoaie, şedea în picioare, pe o pătură, aşezată în faţa consiliului. Procesul se desfăşura întocmai ca la consiliul de război. Interogatorul, declaraţiile acuzatului, ale martorilor, rechizitoriul, cuvântul apărării, dezbaterile, în fine sentinţa.

Preşedintele se ridică pronunţând fidel formula sacramentală „condamnă pe inculpat la trei luni închisoare...“ strigând înfuriat:

— Ia-l...

Era semnalul.

Doi camarazi ascunşi sub pat, traseră cu putere pătura, târînd fulgerător pe lespedele de piatră, picioarele nefericitului, care căzu dintr'o bucată sfărâmându-şi baza craniului.

Aceştia sunt legionarii, soldaţii vestiţi, care s'au încărcat de glorie în toate bătăliile de seamă şi din războiul mondial, vărsându-şi sângele pentru cel mai nobil ideal: pacea lumii întregi.

Algeria, cea mai însemnată colonie a Franței ca întindere și bogăție, cum ne-au explicat gradații la școala de caporali cum se poate citi în cărți este împărțită din punct de vedere administrativ în trei districte: Alger, Oran și Constantine, iar, din punct de vedere al fertilității în trei regiuni: Telle, cea de nord, acoperită de ogoare, de vii, livezi de portocali, măslini și de culturi întinse de bumbac; regiunea podișurilor în vecinătatea Atlasului cu pășuni sărace, cu culturi de alfa din care se fabrică hârtie, scoarțe, încălțăminte, și regiunea Saharei.

Ocupată în timpurile cele mai vechi de Berberi, a trecut pe rând, sub stăpânirea Carthaginei, sub dominațiunea Romanilor, a Bizantinilor, a Arabilor, în fine a Turcilor. Sub pretext de a răzbuna o injurie — pe atunci se mai căutau pretexte — în anul 1830, Francezii au întreprins un război de cucerire, sfârșind prin a o stăpâni complet abia către sfârșitul anului 1901. Până la această dată, Algeria a fost, astfel, teatrul unui șir neîntrerupt de hărțueli, între pirații care înspăimântau populația, triburile de negri, cabili, arabi, mauri, și trupele coloniale franceze.

Paralel cu opera de pacificare, se făcea instalarea întreprinderilor de exploatare, defrișarea locurilor, construirea șoselelor, a drumurilor de fier, în fine stârpirea rămășițelor de tâlhari, a fiarelor — pantere, șacali și mai ales hiene — care neavând cu ce se hrăni, urmă-

reau caravenele, pentru a sfâșia cadavrele acoperite de nisip.

Indigenii nu priveau cu ochi buni rasa albă, nici când le voia binele. Indemnați de vrăjitorii lor, nu respectau nici misionarele, femei în vârstă, franceze sau engleze, nici mai ales medicii, care luau măsuri să-i apere, împotriva dezinteriei și a malariei; căci dacă maicile le dăruiau, ca să-i atragă, să-i convertească, imagini colorate și zaharicale, ceilalți îi sileau să bea doctorii amare.

Din punct de vedere militar, Algeria era o stație de aclimatare. Aci se concentrau pentru obișnuire progresivă, trupele destinate regiunei Sahariene, pentru Madagascar, Tonkin și Dahomey. Legiunea străină cuprindea 2 regimente de infanterie:

Intâiul la Sidi-Bel-Abes, al doilea la Saïda.

Am luat ucenicia militară dela început, cu întoarceri pe loc, explicate trudit, intuitiv, sârguitor, de caporali care vizau perfecțiunea, niciodată atinsă. Am debutat prost. Cu mine se exercita să devină caporal, un camarad Walther, fost seminarist, condamnat — se șoptea — pentru viol și care-și pierduse urma în legiunea străină. Inalt, spân, deșirat, mă umfla râsul când îi venea rândul la exercițiul de comandă. Oțărîndu-se, întinzând gâtul scotea un ton pițigăiat de cocoșel ce-și încearcă glasul. Provocată de râsul meu nestăvilit, râdea căprăria și cu ea sergentul și cei dimprejur. Sfâr-

şeam prin a fi consemnat în cazarmă sau a pe-
trece noaptea la arest. Am încercat, cum era
şi acolo obiceiul, cum se obişnueşte în toate ar-
matele, să mă învârtesc, cum zice o expresie
consacrată. Aveam trei prieteni buni:un pic-
tor belgian, Wainy, care trăia bine, pentrucă
făcuse portretul tuturor gradaţilor, şi doi fran-
cezi Riboulet şi Gauthier, actori. Cu ei am fost
succesiv monitor de scrimă cu floreta, planton
la intendenţă, la garnizoană, cu voe perma-
nentă în oraş.

Dar mă plictiseam. Nu era ce visasem. Stam
abătut, mai ales că primisem dela D-na Petit,
proprietăreasa mea din Nancy, căreia îi împăr-
tăşisem isprava, vestea că tutorele meu, în
urma telegramelor ce expediasem, se prezen-
tase, pentru a-i achita, datoria ce lăsasem, a
doua zi, după angajarea mea în legiunea
străină, fapt care părea a-l fi impresionat
foarte mult.

Dacă aş mai fi aşteptat câteva ore...

Dar într'o zi, am fost duşi pe neaşteptate la
vizita medicală. Medicul ne cerceta amănunţit.

— Cum te cheamă?

— Braesco.

— Câţi ani ai?

— Optsprezece.

— Bun de plecare, zise el, adresându-se fu-
rierului.

Nu mai puteam de bucurie. Urma să plec cu
cel dintâi detaşament spre Sud. In două, trei

zile am fost echipaţi din cap până în picioare,
cu efecte noi, trecuţi în revistă de Colonelul
Zeny, Comandantul Regimentului. Mândri, po-
zând deja în eroi, ca unii ce erau aleşi pentru
încercări grele, ne plimbam aferaţi prin curte,
gătiţi cu casca albă de explorator, sau ne în-
ghesuiam gălăgioşi la cantină, cântând mar-
şuri triumfale, exagerând, cum se cuvenea, be-
ţia, de rigoare în astfel de împrejurări.

Am plecat până la capul liniei cu trenul,
apoi am luat-o pe jos. Raniţa tixită de efecte,
îngreuiată cu manta, foaie de cort, pătură, cu
gamela ce strălucea în soare, ne trecea de cap.
Coloana era mare. O companie de 800 oameni,
împărţiţi în plotoane, după numărul posturilor
pe care aveam să le întâlnim succesiv în drum,
la Tlemcen, Ain-Sefra, la Meheria, Bukanefis.
Făceam parte cu prietenii mei din ultimul plo-
ton, destinat postului celui mai înaintat la
Malhfa, pe frontiera Saharei.

Pe măsură ce ne depărtam de Sidi-Bel-
Abes, căldura devenea nesuferită. In regiu-
nile muntoase, arşiţelor infernale urmau nopţi
în care tremuram ca varga înfăşuraţi în man-
tale şi jumătăţi de pătură. Iar când ne cobo-
ram din nou la şes, noaptea era mai înnăbuşi-
toare ca ziua.

Respirai suflul Saharei. Umblam ameţiţi, în
neştire. Soldaţii cădeau ca muştele. Sanitarii
se târau blestemând, să ne dea ajutor. Ne mişcam moleşiţi, tăcuţi, învrăjbiţi, gata de ceartă.

Spectrul morţii se ţinea de noi ca umbra. Totul era prilej de suferinţă; soarele arzător, câmpia uscată, vegetaţia ofticoasă. Albul fără sfârşit ne obosea ochii,provoca mirajuri, oglinzi de ape ce se împreunau cu cerul; crestele de nisip mişcate de vânt păreau ondulări de valuri, ţiuitul urechilor, murmur de izvoare.

Alimentele se dedeau în natură; orez, pesmeţi, cafea, legume uscate. Setea era îngrozitoare. Apa transportată în burdufuri de ţapi clocită, mirosea desgustător, primeam trei raţii: un pahar „un quart" cum îl numeau ei, pentru spălat pe ochi, altul de băut şi unul pentru supa de seară la care nu aveai drept, dacă nu vărsai apa în gamela căprăriei. Am văzut soldaţi desnădăjduiţi, cu buzele fripte, cu priviri rătăcite, care încercau să-şi potolească setea bându-şi urina, împrumutându-se la nevoie „à charge de revanche".

Şi deodată, ţi se făcea întuneric în faţa ochilor. Zarea, cerul, nisipul, se opreau în loc. Rămâneai sleit de puteri, prins parcă, într'o bae de plumb. De multe ori, Sirocco, vântul ce bântuia regiunea de sud şi usca tot, aducea vârtejuri de praf ce se zăreau venind de departe. Coloane jucăuşe, se apropiau, înălţându-se nebune, întunecând soarele, culcând palmierii, cuprinzând lumea, îngropând animale, oamenii şi supa noastră.

Detaşamentul se destrăma, târându-se ca o râmă trunchiată urmată anevoie de catâri, de

trenarzi, de bolnavii ce se urneau schiopătând.

Noaptea, furnici mari, mici, negre, roşii, furnici de tot felul, ţânţari de toate mărimile, ne exasperau. Nu aflam odihnă. Ţârâitul neîntrerupt al greerilor, schelălăitul şacalilor şi lătratul nesuferit, prevestitor de rele al hienelor, ce rătăceau prin apropierea bivuacului, ne îndemnau la crime.

Cu toate astea, se găseau printre noi oameni de fier, eroi ce adăposteau, sub umbrele făcute din frunze late, câte un papagal verde — peruche — câte o maimuţă istovită de friguri, urcată pe raniţă .

Şi iarăşi tabloul se schimba ca prin farmec. Palmieri, livezi de măslini, creste albastre de munţi, nopţi trandafirii, nopţi bătute în stele, dormite liniştit pe iarbă, în oazele Biskra, Laghonal, ce apăreau ca nişte colţuri de rai, unde înfloreau curmalii... Nopţi de visări poetice, turburate de împuşcături, pornite dela bande de tâlhari ce atacau pe furiş sau de strigătul înăbuşit al unei vedete, gâtuită fără veste.

Vegetaţia se rărea apoi din nou. Mormintele, singurele urme de oameni, dovezi de zădărnicie, se răreau şi ele. Incepea nisipul. Soldaţii nu puteau urni din loc catârii încăpăţânaţi şi catârii nu puteau urni soldaţii, urcaţi câte doi în spinarea lor jupuită. Rare ori cădea din senin, ca la noi, vara, pe neaşteptate, o ploiţă repede, binefăcătoare, ce-ţi amintea de Dumnezeu, pornită dintr'un nouraş, din acei ce în-

conjoară îngerii, în mijlocul unui cer albastru,
de catedrală. Vârtejurile de nisip dispăreau și
ne abăteam, ca lăcustele, să secăm un pârâiaș
ce se deșira limpede, ca un fir de argint, tors
de cine știe ce zână ascunsă, binefăcătoare.
Dar bucuria era de scurtă durată. Curând ne
pierdeam în tufișuri de ierburi încâlcite și de
alfa, în care oamenii căzuți nu se mai găseau,
rămânând pradă hienelor ce ne urmăreau cu
gura căscată, cu urechile pleoștite, cu ochii ră-
tăciți,risipite ca niște iscoade inamice pe flan-
curi, în afară de bătaia puștei.

Pământul ingrat, soarele perfid, natura în-
treagă se răzvrătea parcă, împotriva cucerito-
rilor, sugându-le sângele, osificându-i, împrăș-
tiind mirosuri pestilențiale, izvoare de mo-
lime.

Dar uitam tot, când ne apropiam de cătu-
nele ce apăreau neașteptat în fața noastră. Lo-
cuitorii năvăleau din colibele lor sărace, ce ne
păreau palate.

Sosirea legionarilor dădea satului puchinos,
un aspect însuflețit, pitoresc de bâlciu. Mul-
țimea se strângea amestecându-se: pantaloni
roșii militărești, cu piei goale negre, masculi
superbi, bronzați de soare și femei istovite de
privațiuni, de nașteri, de boli, de muncă, de
excese sexuale. Ne aduceau de toate: păsări
scheletice, curmale, smochine și le dădeam în
schimb nimicuri atrăgătoare. Pentru o păpușe
de porțelan se încingeau bătăi crâncene între

fete de măritat, privite cu indiferență dispre-
țuitoare de tinerii satului.

La fiecare pas întâlneai mizerie, cum min-
tea omenească nu-și poate închipui. Te între-
bai, cum iese atâta lume din colibele în care
intrai pe brânci. Incoace, încolo, uliți murdare,
copii străvezii cu burta mare, cu ochi aprinși
de mirare și de friguri.

In orice parte, în împărăția soarelui, te ur-
măreau leproșii. Zeci de leproși se târau plini
de răni ulcerate, cu pielea coșcovită, cu capul
torturat ca un trunchi de salcie, tineri, și bă-
trâni, femei ce lăptau copii fără nimic ome-
nesc în făptura lor. Și orbi. Bărbați orbiți de
soare și de praf, încercau să se strecoare prin
mulțime, așezați în șir, cu mâna adusă pe u-
mărul celei dinainte, călăuziți de un copil sau
de un chior, pe care îl plăteau în comun din
mila avară a trecătorilor.

Ignoranți superstițioși, Arabii erau prada tu-
turor șarlataniilor; vrăjitori care știau să ci-
tească în oglindă, să prezică nenorociri, cerce-
tând ghiarele găinilor sau pretindeau să vin-
dece boli incurabile, invitând politicos duhul
rău, să plece de bună voe, sfârșind prin a lua
bolnavul la bătae, adică duhul care nu înțe-
legea de vorbă bună.

Când ne apropiam de vreo localitate mai de
seamă, Aga venea în fruntea notabililor, se
prezenta grav, cu ploconeli rituale, cu medalii
franceze, cusute pe burnuz, însoțit de muzi-

canţii ce cântau din clarinete primitive şi bă-
teau din tobe zise tam-tam-uri, melodii ase-
mănătoare celor cântate la noi, de ţiganii turci,
pe la porţile mahalagiilor în ziua de Paşti.

După discursul de bună sosire, tradus
Doamne apără şi păzeşte de un interpret, ofi-
ţerii erau poftiţi la masă. Se serveau berbeci
fripţi înecaţi în seu, kuskus, făcut din crupe
de meiu, lăcuste prăjite, prăjituri cu miere şi
alte bunătăţi. După masă, oaspeţii arabi, râ-
gâiau pe întrecute, pentru a arăta gazdei, că
mâncarea fusese excelentă.

Uneori ofiţerii erau invitaţi să asiste la
„Fantasia", şarjă de călăreţi pe cai albi ca din
poveşti, pe şei cu oblâncuri ce le treceau de
mijloc, cu scări late cu flinte lungi, ce le mâ-
nuiau ridicându-le, răcnind ameninţător:
„Alah, il Alah", oprindu-se la picioarele asis-
tenţei, brusc, ca şi cum s'ar fi isprăvit pă-
mântul.

Când se însera, femei sulemenite grosolan
cu sucuri de flori şi fructe, parfumate violent,
jucau la lumina feştilelor de seu în faţa noa-
stră, strânşi clae pe grămadă. Jucau pe rogo-
jini de alfa leneş, cu graţie naturală, cu per-
versităţi instinctive, în sunet de tam-tam, cân-
tând cu voce nasală, aspră plângătoare. Apă-
reau întunecate, ursuze, fâstâcite parcă de pu-
blicul străin, neaşteptat, ce le privea lacom.
Dar cum primeau un semn de aprobare le
sticleau ochii, se încordau ambiţioase, se în-

vârteau progresiv, până la extenuare, căzând
— supremă eleganţă — cu capul plecat, cu
degetele dela mâini şi dela picioare resfirate
ca prinse de cârcei. Frumoase?...

Fără îndoială, frumuseţe sălbatecă. Dar
parcă atunci se mai întreba cineva?... Ne ro-
team înfoiaţi ca nişte curcani, ne întreceam
în daruri, brăţări eftine, sticle colorate, bucă-
ţele de zahăr, ne sileam — vorbind crâmpee
din limba lor: bonò, bezèff, macàş abia învă-
ţate, care, după modul de a le pronunţa, ar fi
stârnit râsul dacă nu ar fi fost însoţite de ge-
sturi expresive, pe înţelesul tuturor. Nu iubeau
albii. Erau doar flămânde. Se ţineau de noi în
marş, ne purtau raniţa pe cap, ne spălau ru-
felc şi obţineam, cu câţiva pesmeţi sau cu o
mână de orez, pasivitatea lor animală.

Imi plăcea cu deosebire şi cumpăram altora
rândul de a fi în garda penitenciarului. Pu-
team să observ nestânjenit oameni şi obiceiuri.
Localul era simplu. Un rând de celule fără la-
căte, înconjurate cu şanţuri pe care nu avea să
le sară nimeni.

Arabii erau conştiincioşi. Găseau drept să-şi
ispăşească păcatele, veneau de bună voie să-şi
primească osânda, apropiindu-se umil ca pre-
pelicarul, care după ce a încolţit prepeliţa, vine
pitindu-se până la picioarele stăpânului, să
mănânce bătae fără să se plângă.

Criminali din răzbunare, din mânie repezită,
exasperaţi sau îndemnaţi de vrăjitorii satului,

servindu-le inconştient interesele, ucideau, convinşi că vor conjura vreo nenorocire.

Cei mai mulţi erau condamnaţi pentru furt. Copii mari, furau atraşi de expoziţia panoramelor aşezate de colportori în grabă, în centrele populate, marfa ce strălucea ispititor: cuţite, pistoale, mărgele colorate, sau câte un deşteptător cu muzică pe care îl atârna de gât fudulindu-se prin mulţime, fără altă grijă.

In închisoare, şedeau la umbra zidului, legănându-se ca nişte elefanţi, legaţi de picior cu lanţuri. Se frecau cu nisip; îşi spălau cămăşile cu cenuşe. Cântau încet, nostalgic, litanii îngânate gutural, monoton, nesfârşit de jalnic. Jucau ţintar cu răbdarea îngerească a oamenilor care nu cunosc valoarea timpului. N'aveau bani. Nu posedau nimic. O zdreanţă săracă, un turban murdar, ce le înfăşura capul, era toată averea lor. La masă se întovărăşeau câte doi, câte trei, rupeau pâinile bucăţele, le puneau în comun, luând apoi din grămadă pe rând, cu gesturi măsurate, identice, mestecând serioşi ca nişte preoţi care slujesc leturghia. Şi când te aşteptai mai puţin, se luau la ceartă rostogolind ochi bolovănoşi, sub fruntea încreţită ca de maimuţă, dar nu se încăerau niciodată. Vorbind rar, aşezat, câte un bătrân reuşea să-i împace, judecând procesul, terminând sentinţa cu: „şuia, barca..." (destul, gata). Şi împricinaţii pocăiţi, se aşezau din nou la masă, continuau să joace ţintar ca şi când nu s'ar fi

petrecut nimic. Alteori scoteau din sân şopârle, cameleoni sau şerpi cu ochi sclipitori, reci, ce-i răcoreau încolăcindu-se ca o salbă de smarald, pe gâtul lor negru.

Sunt momente de descurajare în care viaţa pare o tortură. Acest desgust pornit din nimicuri, din nemulţumiri mărunte, adunate, prinde încet, încet consistenţă, creşte cuprinzându-te, urmărindu-te obsedant, până la nebunia care duce la extravaganţe. Englezii îl numesc spleen, Francezii *vague à l'âme*, Românii alean. Legionarii l'au botezat cafard. Pentru ei cafardul este o tocire a nervilor, pricinuită de viaţa inutilă, ce trece irosită în neştire. Reprezintă pierderea copilăriei fericite, amanta nestatornică, libertatea siluită, nenorocul care te urmăreşte, dorul de locurile, de graiul oamenilor în mijloc cărora ai trăit şi care în străinătate apar minunate, încântătoare, neprihănite. Reprezintă, în fine, clipa în care nu mai speri, nu mai aştepţi nimic. Cafardul cuprinde pe robi, pe răzvr[illegible] pe prizonieri, pe recruţi, pe cei sărmani, ca şi pe cei îngânfaţi de plăceri uşoare. S'a îmbătat legionarul?... L-a îndemnat cafardul. A comis vre-o nelegiuire?.. Cafardul înţelegător îi acordă circumstanţe uşurătoare „il a eu le cafard"...

Mă cuprinsese şi pe mine.

Surorile se căsătoriseră. Fratele meu de asemenea. Le duceam dorul. După scrisori, repetate, stăruitoare, bădia consimţi să ceară prin

consulat anularea angajamentului pe cinci ani, ce contractasem când eram minor. Eram cu atât mai bucuros să plec, cu cât îmi făcea cunoscut, că pierd dreptul la supuşenia română, ca unul ce am satisfăcut legea recrutării în ţară străină. Formalităţile au durat mult. Nerăbdător, ca de obicei, pierdusem orice nădejde. Mă întorsesem la Sidi-Bel-Abes. Paraponisit copilăreşte—pentru a-i învăţa minte—am solicitat favoarea de a fi trimes în Tonkin. Cei aleşi erau privilegiaţi. Nu mai făceau instrucţie, umblau de capul lor părăduind, grozăvindu-se, pândiţi parcă de moarte sigură.

Mă culcasem abia, când într'o seară o veste crăinicită, trecând importantă din gură în gură, mă făcu să sar ars.

— Braesco, on t'appelle chez l'adjutant...

Un fior îmi străbătu inima, adjutantul vagmistru împărţea corespondenţa. Alergam cuprins de presimţiri rele. O fi murit cineva desigur... Era ideia care îmi stăpânea mintea.

Norocul însă mi-a surâs şi mie odată. Prezentându-mă la corpul de gardă, în prezenţa celorlalţi camarazi, uimit ca de o minune, factorul poştal, ce aducea puţin cu Sfântul Nicolae, mă invită să iscălesc o hârtie şi-mi numără în faţa tuturor 2000 de franci, sosiţi telegrafic. Iar coincidenţă fericită, a doua zi la raportul companiei, căpitanul Drude m'a chemat în cancelarie şi m'a anunţat indiferent.

— Eh bien, vous êtes libre... Bonne chance...

Vestea se răspândise. Camarazi entuziasmaţi, jinduiţi de dor răscolit, mă ridicară triumfători, împingându-mă spre cantină. Acolo, ca şi la noi, ca în orice parte, evenimentele de orice natură, se prăznuesc la un pahar de vin.

— Sacré veinard... Ah le cochon... Il faut boire ça...

Am plecat cu primul tren cu câţiva camarazi care mergeau martori la consiliul de război. M'am oprit la Oran. Seara am fost la teatru unde se juca „La damme blanche" şi am avut surpriza să fiu interpelat dela galerie de o voce prietenoasă ştrengară:

— Tiens te voilà Braesco... Qu'est ce que tu f... donc?

Era ordonanţa colonelului meu, ultima amintire ce am înregistrat plecând din legiune. Şi nu cea mai puţin duioasă. Era un strigăt pornit din inima unui om desmoştenit, căruia camaraderia bruscă, născută din suferinţe comune, ţine loc de familie.

A doua zi, pe înserate, am plecat din Oran. De două ori am călătorit cu vaporul şi n'am avut nici gândul nici inima să observ marea, câmpia luminoasă în care se răsfrânge cerul cu toată gama de culori ce se pierde în zare. Pe bord, lume multă, oameni ce umblau de colo, colo, şi înapoi, ca nişte pui de găină în cuşcă nouă. Englezi cadrilaţi, americani cu gura plină de aur, greci înfumuraţi, chinezi

singuratici, armeni rezervaţi, japonezi iscoditori. Eram pe vasul Bretagne. Când feciorul, gătit ca un amiral, anunţa masa — întâmplare sau erarhie stabilită călătorii s'au scoborât în ordine recunoscută, stăpânitoare, mondială: englezii la cot cu americanii, francezii înghesuiţi de germani, apoi ceilalţi şi în urma lor, eu singur din ţara mea. La masă însă, naţionalitatea dispăru.

Se silea fiecare să mănânce elegant, să pară om de lume. Eu, sărăcuţ îmbrăcat, neîndrăznind să mă aşez între ei, am fost instalat din oficiu, la o masă de patru persoane unde mai era un loc liber. Vexat că nu se uită nimeni la mine, am comandat tot ce era mai scump pe listă, am cerut şampanie, ca să le arăt cu cine au de aface, contrariat că chelnerul, nu s'a emoţionat de bacşişul gras ce i-am lăsat pe masă. Fumam ostentativ, ţigări algeriene. Priveam comesenii pe deasupra fumului de ţigară. Erau, sau se osteneau să arate că sunt de familie. Stăteau băţoşi, vorbeau încet, mestecau cu gura strânsă, înfine se înţelegeau de minune: Erau internaţionali. Dar când circulară licherurile, ţigările şi cafeaua aduse de un pui de turc cu fes, îşi dădură toţi în petec. Englezii, americanii, cu ochii turburi, cu faţa brăzdată de pete purpurii, vorbeau sinistru, monosilabic. Germanii descheiaţi la jiletcă, râdeau larg, din toată burta. Francezii discutau aprinşi politică. Italieni cu cravate roşii, sgâ-

riau mandoline, cu unghii negre. Eu nepulând să-mi arăt arama, mă scoboram în cabină să mă culc. In drum am fost ajuns de un grec, ce se repezi pe urma mea.

— Voulez-vous zouer ecarté?

— Non, merci.

Intors în ţară, pe neaşteptate, am fost câtva timp sărbătorit. Sătul de năzdrăvăniile mele, bădia m'a sfătuit să cer emanciparea. Cucerit totuşi de ţinuta mea, hotărâtă, de pipa ce fumam ca un explorator, de faţa mea bronzată, mă prezenta tuturor, zâmbind satisfăcut, îngăduitor, „nepotul meu... şi-a făcut de cap, a fost în Algeria"...

Crescusem considerabil în stima familiei. Mamaia mă alinta ca pe un odor sfânt şi chiar ţaţa Tinca se închina, râzând sedusă, de aşa poznă, scuipând uşor, de deochi. Dar după câteva zile de mese mari „mănâncă sarmale că le-ai dus dorul" — de hoinăreală, familia puse din nou pe tapet, viitorul meu.

— Ce-ai de gând, mă băete?

Mărturisesc că nu aveam nimic în gând. Nu ştiu cine a venit cu ideia să fac şcoala de agricultură dela Gänsdorf care urma să mă fericească, deschizându-mi drum sigur, spre proprietăţi latifundiare. Eu nu aşteptam decât să fiu convins. Prinsesem gust de aventuri. Devenit major prin emancipare, ca prim act de *selfguvernement*, am vândut nişte prăvălii pe

care le aveam în târgul Cucului, un fel de hală de vechituri a Iaşului. Am dat bădiei zece mii de lei cadou, m'am plimbat câteva zile cu Cozma, şi am păstrat restul, vreo 19 mii de lei care pe atunci reprezenta o avere de om. După sfatul rudelor bine-voitoare, am schimbat câteva hârtii mari, în galbeni pe care i-am ascuns, ca să nu mi-i fure în tren, într'un chimiraş de căprioară, ce-l purtam pe sub cămaşă.

Aşa am plecat singur, singurel de capul meu, la Gänsdorf, fără să ştiu, exact, încotro se află. Bine îmbrăcat, fumând ţigări de foi, m'am coborât în gară la Lemberg. In restaurant m'am întâlnit cu Cezar Sidoli. Ne împrietenisem depe când eram copii. Mă duceam regulat la repetiţiile dresorilor, ce aveau loc într'un cort mare, instalat la Iaşi, în uliţa rusească unde mă dădeam peste cap, amestecându-mă printre cai şi clowni.

— Unde te duci mă?

— La Pesta. Incotro?

— Mă duc la Gänsdorf.

— Ce faci acolo?

— Şcoala de agricultură.

— Vino diseară la circ.

— Viu.

A rivederci.

— Servus, am răspuns, cum auzisem vorbindu-se în jurul meu.

După reprezentaţie, reprezentaţie de adio cu jumătate de personal şi doi trei cai, ne-am dus la un restaurant, unde cânta o bandă de ţigani unguri. Cu noi era şi impresarul evreu, de al cărui nume nu-mi amintesc şi care propuse să jucăm trei zeci şi unu. Am consimţit, cu atât mai entuziasmat, cu cât nu jucasem cărţi niciodată şi mă socoteam milionar. Am intrat în camera evreului fără să mă uit măcar cum este mobilată, şi ne-am aşezat la masa din mijloc. S'a adus bere, ţigări şi cărţi.

Ştiu, vă închipuiţi desigur, că am fost jefuit. Nu, deloc. E drept, nu cunoşteam jocul, dar era aşa de simplu... Am jucat pânăla ziuă; nu pierdem niciunul. Ne-am lăsat. Dar n'am putut rezista ispitei, de a le arăta comoara ce purtam cu mine. Desfăcând chimirul am răsturnat pe masă, galbenii noi de aur. I-am numărat aşezându-i sclipitori în coloane de câte zece, prelungind plăcerea de a mă juca cu ei, sub ochii partenerilor mei.

— Ai, mă, isprăveşte, să ne culcăm.

Hotărându-mă, în fine, i-am adunat în palmă şi luând din gură ţigara de care mă săturasem, cu un gest necugetat, am aruncat odată cu ea, pe fereastra deschisă, la stradă, galbenii ce ţineam în mână.

Am rămas prostit, cu ochii după ei. Prietenii s'au repezit pe scări. In faţa hotelului se încăerase lumea: birjari, comisionari, chelneri, picoli şi trecători. Luptându-se cu mulţimea

ajutat de portar, Cezar mi-a adus vreo 70 de galbeni. Lumea se adunase ca la bâlci.

— Ce este?... Ce este?...

— Nu ştiu, mi se pare că a înebunit un tânăr.

Atuncea, abia, am înţeles ce înseamnă vorba „să arunci banii pe fereastră" auzită dela biata bunicuţa. Am părăsit otelul ruşinat, strecurându-mă pe sub ochii femeilor care spălau scările, a rândaşilor care coborau cuferile, ai vizitiilor, ai mulţimii dela poartă, oameni necăjiţi, care îşi câştigau pâinea cu sudoarea frunţii. Ruşinat de uşurinţa mea — portarul mă trădase prin semne, — făcute în spatele meu, — m'am urcat în birja cea mai apropiată din cele ce aşteptau în faţa hotelului, grăbit să mă depărtez de locul dramei.

Deprins cu Cozma, care atingând deabia caii, plecam ca vântul când mă urcam în trăsura lui, tremuram de enervare, bătând din picioare ca un copil răsfăţat, că birjarul nu se prăpădea cu firea. Dar n'aveam încotro. Am asistat, fără să vreau, la o lecţie de ordine. Tacticos, neamţul a luat traistele cu orz dela botul calului, i-a desfăşat de pături, şi după ce le-a aşezat la locul lor, s'a urcat pe capră. Intorcându-se înfine, mă întrebă liniştit, fără să-şi scoată luleaua:

— Unde mergem?

Nu prevăzusem întrebarea. Nu ştiam ce să-i spun. M'am pomenit zicând, după o scurtă îndoială:

— La gară.

Era singura instituţie pe care o cunoşteam nu prietenoasă dar neutră, a tuturor, unde puteam lua o hotărâre.

— Vrei să te speli? m'a întrebat adeministratoare o femeie curată care străjuia uşa unei încăperi.

M'am trezit ca din vis. Aveam în adevăr nevoie să mă răcoresc, să mă scutur, să şterg, urmele crimei. După o jumătate de oră, spălat, periat, cu ghetele lustruite, am intrat în restaurant. Mă liniştisem, cu nepăsarea tinereţii, constatând în secret, la toaletă, că nu deşertasem toţi galbenii din chimiraş după cum socotisem ameţit de neodihnă, de fumat şi de bere. Perdusem vre-o două mii de lei. Inseninat, m'am aşezat la masă, urmărit de binecuvântările femeii de serviciu, pe care, de bucurie, că nu risipisem tot, o răsplătisem cu un galben lucitor. Am mâncat cu poftă o cafea cu lapte, vesel că trebue să trec prin Viena după cum mă informase ţalul, ca să ajung la Gänsdorf.

Timpul a trecut repede. La Viena am tras din nou la Kronprinz otel şi cum portarul întârzia să mă recunoască, i-am amintit salutându-l familiar, româneşte, că eu sunt acela care am fost şi l-am întrebat atunci când mi-am lăsat bagajul... Şi i-am dăruit şi lui un galben, amintindu-mi că nu-i dădusem nimic. Trecând prin coridoarele aşternute cu covoare moi, es-

cortat ca un negus de un ploton de cameriste blonde, rumene, înflorite cu şorţuri şi boneţele albe, m'am culcat visând că ploua cu galbeni.

Când m'am trezit, era ziuă. Nu ploua cu galbeni, ci cu găleata. Ce să facă un străin la Viena, când plouă? M'am scoborât în cafeneaua otelului. După ce am consumat tot ce a fost cu putinţă, m'am aşezat să privesc la cei care jucau tarok, cu nişte cărţi mari cum nu se obişnuia la roi.

Mare mi-a fost mirarea când i-am auzind vorbind româneşte. Era o societate de tineri evrei, funcţionari sau vânzători de prăvălie. Imprieteniţi repede, ne-am dat întâlnire pentru seara şi pe urmă nu m'am mai despărţit de Abramovici, fiul unui bancher din Botoşani, care făcea practică într'o casă de comerţ, exercitându-se să devină milionar. Uitasem de şcoală. Cu el am cutreerat Viena pe care o cunoştea cum cunoşteam eu Iaşul. Trăiam ca un fecior de bani gata. Mă sculam târziu, jucam biliard. Nopţile le petreceam la „Vendig in Vien", un câmp de moşi, deosebit, cu atracţii felurite: teatre, circuri, trenuri aeriene, roate uriaşe, ce se învârteau ridicându-se deasupra oraşului şi manej cu cai adevăraţi. Nu mă mai săturam. Pluteam în sfere ce mi se păreau cereşti.

Când vrea să te piardă demonul ispitei, te ameţeşte cu plăceri uşoare, te înalţă ca să cazi

de sus, să te doară, când te vei izbi de realitate.

Intr'o Duminecă, Abramovici m'a dus la cursele de trap. Iubeam caii şi caii m'au ruinat. Eşti trădat de cei pe care îi iubeşti. N'am pariat cum paria Abramovici şi toţi cei din jurul meu, urmând pronosticul presei de sport, ci la noroc, pe Norma pentrucă era şargă. Pentru zece florini am luat nouă sute şi am pierdut apoi de zece ori nouă sute, fără să câştig un florin. Abia mi-a rămas cu ce să mă întorc la Iaşi...

In tren nu puteam să-mi reţin lacrimile la gândul că mă voi găsi din nou în faţa judecătorilor care mă vor întreba dezamăgiţi.

Ce ai de gând măi băete?

Dar acum mi se închisese calea în codru. Nu mai aveam încotro să apuc. Sfătuit prieteneşte, am intrat voluntar în regimentul 7 Racova, numărul 25 din Vaslui, unde se stabilise după căsătorie, sora mea Lenţa, care mă luă bucuroasă lângă ea.

— Tot armata are să-i vină de hac, ascultaţi ce vă spun eu declară cu voce groasă, ţaţa Tinca, ridicând şedinţa.

Pe vremuri, bacalaureaţii erau rari. Şi din câţi erau, pe mulţi din ei, prefectul, deputatul, vre-o rudă militară îi scuteau de armată.

Pauvre garçon... exclamau cucoanele. Cum o să facă el armată, să stea la cot cu toată lumea. Ia vezi, Mitică... Ori cu el, ori fără el...

Nu exagerez. Când se înrola, bacalaureatul era recomandat ca: un prinţ moştenitor, repartizat la compania unui căpitan înţelegător, bine crescut, adică *monden*. Işi făcea haine vădit particulare, cisme,pe care le invidiau sublocotenenţii iar când, prin cine ştie ce întâmplare, scăpase ora mesei,prânzea cu ofiţerii la popotă. Căpitanul se simţea măgulit, ca de o decoraţie străină. Colonelul îl lua în trăsură, orăşenii îl salutau ca pe un cetăţean de onoare, iar cucoanele îi pipăiau uniforma, îi admirau curajul de a o purta, înduioşate până la lacrimi. Unde se ducea i se punea masa. Era îndopat ca un fiu rătăcit.

Pauvre garçon...

Eu făcusem şcoli multe, dar n'aveam nici o diplomă. Eram însă de familie. Cumnatul meu magistrat. La el în casă am cunoscut elita vasluiană, cei trei leaderi: prefectul, primarul şi comandantul regimentului. Mai era un deputat şi un senator, dar, pe atunci, lumea nu făcea caz de ei.

Am fost încorporat pe trei ani. Cu toate astea m'am bucurat de favoruri tolerate, inspirate oficios. Mi s'a pus un pat în cancelaria companiei, luam masa la popotă fără să plătesc, după ce plecau ofiţerii.

Cum instrucţia recruţilor începuse demult, am fost dat în primirea unui fruntaş deştept, care pătruns de importanţa misiunii lui mă lua în fiecare dimineaţă şi ne duceam răzleţi,

departe, undeva, în dosul cantinei, să mă instruiască, cu lux de explicaţii şi demonstraţii practice.

— Ridicarea genunchiului drept... Incepeţi!...

Dar profesorul nu era niciodată mulţumit de elevul său.

Nu-i aşa măi camarade...Tii... ce necaz îmi e că nu pricepi... Uite colea, la mine, să-ţi mai arăt odată; Hun!...la comanda hun, adică atunci când ne-am apucat de am zis hun, repezi genunchiul în sus ca cum te-ar înţăpa cineva cu acul, până în dreptul brâului.. Nici mai sus nici mai jos... şi-l laşi slobod în voia lui, ca cum ar bate vântul o cracă de liliac, ori de salcie, ori de altceva.

Dar după câteva zile, colonelul trecând pe câmpul de instrucţie, chemă pe căpitanul meu şi-l puse la curent.

— Trece-l la comandă. Dumnealui a făcut armata în Algeria. Unde-i maiorul?... vino încoace, domnule... să-l dai instructor la şcoala gradaţilor.

Am fost aşa de fericit! Le-am dat tot ce aveam mai bun în mine, sentimentul camaraderiei bărbăteşti, dezinteresată, învăţată la şcoala încercărilor grele. De o vârstă cu ei, deprins să privesc erarhia de jos, îi instruiam fără să-i înjosesc cu injurii sau palme ce curgeau în jurul nostru ca ploaia.

Locotenentul meu, simpatic tuturor, cumula

reputaţia de vânător iscusit, cu aceia de chefliu neîntrecut, acordate de craii târgului.

— Văd că te pricepi, bravo. Dă-i înainte.

Şi nu l-am mai văzut.

Invăţam de toate. Câte grame de peşte sărat se cuvine soldatului odată pe an la blagoveştenii, câte biserici a zidit Ştefan cel Mare, punerea baionetei în 11 mişcări şi salturi mortale la trambolină, adunând în jurul nostru toţi ştrengarii mahalalei.

Şi când la inspecţia generală, am defilat cu şcoala gradaţilor în capul regimentului, cântând „Oştile stau faţă 'n faţă" marş războinic pe trei voci, am fost înaintat caporal, iar peste un ceas purtam pe umeri, galoane de mătase. Plin de bucurie, primeam felicitări din toate părţile.

După 6 luni, am fost înaintat sergent, întărit aghiotant al regimentului, cu dreptul de a purta cum spuneau recruţii la teorie — „trei galoane două late de aur şi unul pe jumătate, de argint, la mâneca tunicii, asemenea şi la manta"...

Timpul a trecut repede. M'am prezentat după reangajare, la concursul de admitere în şcoala de ofiţeri unde se cereau cunoştinţele a 6 clase gimnaziale. La examen n'am ştiut nimic, dar se crease unităţi noi şi trebuiau ofiţeri. Cu toate soldele sporite — un sublocotenent primea, după doi ani de şcoală, 277 lei — cariera militară nu ispitea tineretul. Se ţineau

câte două trei concursuri şi abia se completau locurile. Comisiunea era extrem de indulgentă. Am reuşit toţi câţi ne-am prezentat, ba eu am fost chiar felicitat de un căpitan de artilerie, pentrucă am citit franţuzeşte cum nu se aşteptau dela un grad inferior.

Am ajuns astfel, din nou după o rătăcire de câţiva ani, la şcoala militară,pe care o părăsisem cu amărăciune.

Doi ani au trecut ca un vis. Dădusem de trai. Se treceau examene multe, dar nu se învăţa aproape nimic. Cursuri litografiate, pretenţios întocmite, pe care le cunoşteam din cazarma dela noi sau din Franţa, teoria avanposturilor, fortificaţiile lui Vauban, şcoala soldatului, serviciul interior, al cărui principiu în toate ţările este disciplina oarbă, fără raţionament.

Doamne! ce ne-am mai chinuit cu războaele lui Napoleon, cu tragerea indirectă, pe care ne-o explica trudit, profesorul de arme portative, înămolindu-se în calcule, întrerupând expunerea pentru a se răsti la unul din noi:

Eu vorbesc şi D-ta râzi... Ia poftim la lecţie..

Am asistat la şedinţe homerice...

Se găseau şi printre noi periuţe, elevi care se aşezau ostentativ în banca întâi, în ochii profesorilor, gata să le prindă vorba, să noteze cu aceiaşi atenţie, orice le eşa din gură.

— Avem mai multe feluri de scări, — explica căpitanul Rujinsky, azi general — un om

de treabă, topograf eminent, un mucalit fără pereche, care observase acest lucru, continuând din ce în ce mai încruntat; este scara palatului, scara dela pod, scara mâţei... De tâmpit mai eşti Popescule, — exclama el, în râsete nesfârşite — arătând caetul unui zaplan care-i stenografiase vorbele. Scoală să te vadă lumea.

Tot el ne-a învăţat practic, exasperat că nu pricepem, cum se află linia de cea mai mare pantă.

— Te sui în vârful dealului, dai drumul dovleacului şi pe unde trece bostanul, pe acolo e linia de cea mai mare pantă, idioţilor, — sfârşi el necăjit, râzând odată cu noi.

Nu ştiu pentru ce rozătorii, cei care învăţau prea conştiincios nu inspirau simpatie. Eram, în schimb, o clică de „băeţi buni", care nu aveam altă grijă decât să ne ferim de inamic, reprezentat prin ofiţerii de stat major, ce purtau, ca duşmanul la manevră, chipiul pe jumătate alb. In doi ani de şcoală, din toată geografia militară, care nu-ţi arată nici un pisculeţ, nici un cotişor de apă, şi care vedea pretutindeni poziţii de luptă inexplicabile, am învăţat ca de obicei, plin de zel numai prima lecţie, masivul Făgăraşului cu care am făcut apoi faţă, în toate conflictele mele cu profesorul respectiv. La prima interogaţie, am fost întrebat despre masivul Făgăraşului; ne-a dat la extemporal masivul Făgăraşului şi plictisit că nu

răspund nimic la examenul general, căpitanul m'a invitat să spun ce ştiu.

Am spus ce ştiam: masivul Făgăraşului.

Numai la tactică învăţam, de frica profesorului, cu care nu era de glumit. Incolo, nu aveam nevoie să mă obosesc: Luam două zeci la franceză — spre deosebire de şcolile civile în cele militare cotarca mergea până la 20 — căpătam fără să es la lecţie 20 la germană, 20 la scrimă, 20 la gimnastică.....

— Unul bun... striga bietul Mocianu, vestit profesor de gimnastică, după ce făceam flotarea de douăzeci de ori la paralele.

La celelalte cursuri flotam; cu puţină osteneală mă menţineam la limita permisă.

In meditaţii, ne ţineam de drăcii. Povesteam anecdote dar mai ales făceam negustorii. Luam dela precupeţul Constantin, îngăduit să vândă în recreaţii bunătăţi de tot felul, cutia cu rahat pe care o desfăceam în clasă, contra unui comision în natură. ,

Era bătae.

Ne jucam ca în clasele primare. Oamenii cei mai serioşi, aduşi, prin cine ştie ce întâmplare, din nou, pe băncile şcoalei, devin copii. Constrângerea nu poate înfrâna firea care sfârşeşte prin a ţâşni, ca un isvor stăvilit care a găsit spărtură.

Viaţa fără grije a copilăriei, amintirile din şcoală sunt satisfacţiile bătrâneţelor. Crăciunul bogat în daruri, Paştele cucernic, toamna cu

smeele, ştrengăriile liceului din şcoli de specializare...

Copilăria începe cu prima jucărie de care îţi aminteşti, cu primul rând de haine noi, cu primul gologan ce-l dai pe turtă dulce şi sfârşeşte... Dar cine ar putea spune când se sfârşeşte copilăria?...

Sunt copii mici îmbătrâniţi înainte de vreme de mizeria în care au deschis ochii, dezvirginaţi de viciile părinţilor, pervertiţi de promiscuitatea în care au trăit, şi sunt oamenii mari, rămaşi copii, din cauză că zânele ursitoare i-au răsfăţat, prea mult, la naşterea lor. Dorm şi se trezesc în braţele mamei, sunt hrăniţi ca puii de rândunică, conservaţi ca nişte odoare sfinte. Ei nu sufăr niciodată, pentrucă n'au ocazie să se lovească, li se ridică totdeauna piatra din drum.

Mai târziu, sunt duşi de mână din şcoala primară în licee, de aici în facultăţi şi pe urmă la o sinecură oarecare, dacă nu rămân dezorientaţi pentru toată viaţa.

Să nu vă prindă deci mirarea că, povestind amintiri din „Şcoala de Infanterie", le asociez imaginilor primei copilării. Am rămas şi eu copil multă vreme. De altfel am fost influenţat de prietenul meu Butugan, care era şi el un răsfăţat şi jumătate. N'am văzut om pe lume mai fără habar ca dânsul, de realitatea vieţii. El nu ştia ce e osteneala, pentrucă nu se ostenise cu nimic, nu-şi bătea capul deloc. Toate

i-au venit mură'n gură, continua să treacă prin viaţă, cum a zis un vagmistru al Parnasului cazon:

Fericit prin viaţă trece
Cavaler cu sânge rece.

Butugan era un moldovan mălăieş, cu nasul mare, cu inimă de aur, tovarăşul meu de bancă. Pe el, abia intrat în şcoală, l-au trimes băieţii să ceară dela farmacie „contumace cu stafide", ceeace l-a făcut să exclame mai târziu: „Mai las'o, Popescule, prea mă crezi prost..." când, pregătindu-ne pentru examen, i-am anunţat, citind din legislaţie, cu glas tare:

Lecţia a 7-a. Judecata în contumace.

El, în fine, mi-a lăsat în minte cea mai plăcută ştrengărie.

Venisem abia din vacanţa de Crăciun. Era într'o Sâmbătă. In meditaţia de după amiază, Butugan veni să tăinuiască cu mine ca de obicei.

— Cunosc un băiat, care va face în curând pe craiul. Bibică are mâine ieşire în oraş..., — se lăuda el cu gesturi teatrale, cu aer de infinită sfidare, adresată, probabil, soartei peste care se simţea stăpân.

— Cum? Dar n'ai fost ascultat la topografie? Nu ţi-a pus căpitanul un doi cât capul tău de mare?... Ai uitat?...

— Să fii sănătos, băiete. M'am dus după el şi mi-a şters nota. I-am spus să n'au ieşit foile dela litograf, pe ce era să învăţ?

— Ho, stai mai încet, nu te bucura așa, că tot n'ai scăpat. Știi la administrație? Dacă te asculttă, ce te faci? La patru avem interogație.

— Așa-i, uitasem de administrație. Ce lecție avem? — mă întrebă el necăjit.

— Registrul de detaliu.

— Ascultă, bre, te rog spune-mi și mie lecția în două cuvinte. Tu știi că mie nu-mi trebuie pologie multă. Nu vreau să fiu șef de clasă; să-mi iasă nota de trecere. Dacă scap de lecție, îți plătesc un dejun la Iordache cu șampanie, pe cinstea mè... Tu ai ieșire în oraș?

— Am, dar te ții de vorbă?

— Bine, bre, doar nu mă cunoști de ieri.

— Bun... Uite mă: registrul de detaliu se împarte în: controlul efectivului-capitolul micului echipament al îmbrăcămintei, al armăturei și al diverselor...

Butugan le-a însemnat pe o foaie de hârtie, le-a repetat de vre-o sută de ori închizând din ochi, cu aerul de a le căuta prin zare și se declară satisfăcut. Lui doar nu-i trebuia pologhie multă...

Intrând șovăitor în clasă, căpitanul „Stul" — prescurtare din cuvântul „destul" cu care ne trecea la loc — galben, serios, chel, se așeză pe scaun, puse ceasul pe catedră, desdoi tacticos catalogul și într'o liniște în care nu se auzeau decât bătăile de inimă ale celor cu lecițile neînvățate, zise cu glas de muribund:

— Domnu Butugan...

Alecu îmi făcu cu ochiul, sări peste bancă și înaintă triumfător ca cel care prevăzând perfidia, și e gata la ripostă. Și nici laie, nici bălaie, prinse a spune:

— Astăzi avem despre registrul de detaliu. Regisul de detaliu este un registru de administrație și control. El se împarte în cinci capitole și anume: întâi, controlul efectivului... Și urmă lungind cuvintele, înghițind în sec, îngrijat la ultimul cuvânt că a isprăvit ce știa, gata, gata s'o ia dela început.

Ca niciodată, căpitanul era în toane bune.

— Bravo, domnule Butugan... Se cunoaște că ai citit... Vezi, că cine vrea, poate.. .'stul nota 15.

In recreație se plângea amar că n'are noroc, că i-a pus nota fără să-l lase să spună toată lecția, pe care o știa ca pe apă.

D'apoi în meditația de seară!... Ce planuri, ce pregătiri pentru a doua zi... Cu câtă îngrijire își punea în toc egreta particulară. Ce de „escadron la traap"... căci, ca orice băiat de familie, Butugan se credea sortit să devină ofițer de cavalerie și-și potolea entuziasmul, cum, cerea tradiția, prin comenzi răsunătoare, tărăgănate, de călăreț.

— Cine ia, mâine, masa în oraș întrebă, intrând pe ușă, sergentul de serviciu.

— Anch'io sono italiano... Inseamnă pe băiatul... strigă Alecu în culmea fericirii.

— Şi dejun şi masă?

— Idem.

Duminică dimineaţă, după cuvenita inspecţie, obişnuitul ordin: „Cine mănâncă în oraş, să iasă înainte"...

Alecu fredonând, plin de bucurie lăuntrică, mă căuta cu privirea pe deasupra celor din jurul său. Dând cu ochii de mine se apropie şi-mi dete un ghiont, care făgăduia de toate.

Ne întocmirăm în front şi înainte de a ni se da drumul, se citi următorul ordin:

„Astăzi având loc o mare întrunire, cu manifestaţii de stradă, se interzice cu desăvârşire circulaţia elevilor, pe calea Victoriei, până la ora 7 p. meridian".

La poartă ne aştepta un muscal cu brâu roşu, cu cai negri, comandat la telefon, în care se sui Alecu cu un aer măreţ, cu nasu în vânt, superb, lăsându-mi mie dreapta.

— La şosea, Vasca... Şi dă drumul.

Pornirăm glonţ. N'am schimbat trei vorbe în tot parcursul. Butugan sucea capul în toate părţile, salutând camarazii cu compătimire, fredonând mereu, eu degerat, chinuit de o foame îndrăcită.

— La Iordache, Vasca. La trrrap... La galop!

Mâncarăm tot ce era anunţat pe listă, apoi veni chelnerul cu o sticlă cu gâtul aurit, îmbrobodită în şervet, ca o turcoaică în iaşmac. In fine, ni se aduse marghilomane, ţigări şi benedictine.

Cu coatele pe masă, cu ţigările aprinse, vorbeam de toate: de profesori, de camarazi, de mizeriile şcoalei de care ne credeam scăpaţi pentru totdeauna, apoi de haine, în fine de femei. Ne povestiam aventurile. Lui Butugan îi plăceau brunetele. Avusese, afirma el, o ţigancă, astă vară la treerat...

Dar ce-i o clipă în veşnicia lumii?... Ce înseamnă o Duminecă liberă în eternitatea unui an şcolar, când ai, cum aveam noi, atâta poezie în suflet, atâta proză în intenţiuni...

Timpul trecuse repede. In restaurant nu mai era nimeni. Trebuia să ridicăm şedinţa. Chelnerii, stimulaţi de dărnicia lui Alecu, se grăbiră, ploconindu-se, să-l îmbrace, să-l strângă cu centironul peste măsură. Eu m'am îmbrăcat, m'am încins singur, aşa cum se cuvine aceluia care contribuie la plată doar cu verificarea socotelii.

Era trecut de ceasul patru, când ne pomenirăm în calea Victoriei veseli, cu egretele strâmbe, săgetând, cu priviri provocătoare, orice matroană întâlneam în drum. Ajunşi în dreptul teatrului, am găsit strada închisă de o companie de jandarmi pedeştri.

— Inapoi... nu e voie... ne spuse cu toată asprimea, un pui de sublocotenent fără mustăţi.

Ne desmeticirăm, amintindu-ne ordinul dela şcoală, simţind primejdia. O luarăm repede

înapoi lipindu-ne de ziduri, cu intenţia să ieşim în Bulevardul Elisabeta. Se găsea şi aici o companie de vânători, al cărei comandant, spilcuit ca la Zece Mai, nici nu ne băgă în seamă.

— Nu e voie, ne spuse cu regret, un sergent major, arătând cu ochiul spre Căpitan.

— Măi, să fie al dracului.. Hai s'o luăm pe Calea Victoriei în jos, spre palatul poştei, zic eu fără speranţă. In adevăr, de astădată, ne pomenim în faţa unei companii de gardişti, în haine noi. Inaintarăm totuşi, crezând că cu ei ne vom înţelege mai repede, când ne opri de odată, ieşit nu ştiu de unde, un căpitan, în tunică, cu mustăţile văcsuite, cu ghileţi dubli, dela comenduirea pieţii.

— Ce căutaţi pe aici? Nu vi s'a spus dela şcoală, că nu aveţi voie pe Calea Victoriei?...

— Am fost într'o familie, încercai eu...

— Las'că vă dau eu familie... Cum te cheamă pe D-ta? Se adresă el lui Butugan?

Alecu, cu o ştrengărie isteaţă, pe care nu o citisem niciodată în ochii lui, aruncându-mi o privire de om încercat, răspunse scurt, fără ezitare

— Popescu.

— Popescu şi mai cum?

— Popescu Ioan.

— Şi pe D-ta?... Zise el, întorcându-se către mine?

— Butugan, răspunsei eu sfios, salutând cu stângăcie, delectându-mă ca un mizerabil de mutra indignată a lui Alecu.

— Duceţi-vă imediat la şcoală... Am să vă fac raport...

— Descălecarea!... încercai eu să glumesc.

— Hai s... izbuti el să zică. Asta-i camaraderie?... După ce ţi-am dat să mănânci şi să bei ca un porc... striga Alecu, cu chipiul pe ceafă, minunându-se fluerând, de aşa neagră ingratitudine.

M'am încercat zadarnic să-l împac, ţinându-mă după el, când pe un trotuar, când pe celălalt, dar nu puteam să-mi stăpânesc râsul, iar Butugan părea de piatră.

Există însă, fără îndoială, o dreptate imanentă. Râsul nu mi-a fost a bine. Chemaţi a doua zi, în cancelaria Colonelului după o anchetă sumară, eu am luat patru zile de carceră, pentru că am încercat să induc în eroare autorităţile militare, căci rămăsesem acum Popescu, dovedind astfel, îmi spunea Colonelul, teama de răspundere.

Alecu nu numai că n'a fost pedepsit, dar purtarea lui a fost socotită cavalerească.

— Ia şeaua la spinare, băiete... îmi zise el, plătindu-mi poliţa, răsucind o mustaţă închipuită, pe când eu mă îndreptam spre mansardele unde erau sălăşuite carcerile.

După terminarea şcoalei nu l'am mai întâlnit. Ştiam că s'a făcut Locotenent „la alegere"

iar mai târziu,spun băieţii, şi-a dat demisia din armată, fiindcă n'a fost menţinut pe tabloul de „excepţionali“, la gradul de Căpitan.

. . . .

Curând apoi, m'am găsit din nou în faţa comisiunii de examin, care avea să decidă hotărâtor de soarta mea. Dar nu duceam grijă. Şcoala de Ofiţeri nu lăsa repetenţi. În armată ca şi la biserică — cel puţin aşa era pe atunci -- trec toţi cei din urmă, ca şi cei dintâi.

Am încurcat-o puţin la topografie. Ne prezentam în serii de câte trei: Unul, care răspundea „de plano“ întrebărilor, pe când ceilalţi doi, meditau chestiunile. Pentru mine, Căpitanul Rujinsky aruncase pe tablă nişte curbe de nivel, încâlcite ca un smoc de păr şi tăindu-le cu o linie repezită, mă invită să fac profilul secţiunei.

Figura o cunoşteam din carte. Am scoborât orbeşte,câteva verticale punctate şi le-am unit, printr'o linie, ondulată fantezist.

— Ia vezi, ce a făcut elevul la tablă... întrebă Preşedintele comisiunei, ocupat cu cel de dinaintea mea.

Căpitanul se urcă lângă mine, pe catedră, deasupra căreia se găsea tabla.

— Da... bine... cam aşa... aici trebuia mai adus niţel... Idiotule... îmi şopti el înfundat, confidenţial, la ureche.

Am eşit pe uşă nebun de bucurie. Era ultimul examen.

Isprăvisem calvarul. Eram ofiţer.

* * *

Păstrăm în noi personaje diferite. Arborăm, dacă pot spune, după împrejurări, un exemplar nou. Unul, naţionalist, pe care-l păstrăm pentru Zece Mai; altul, grav, solemn, pentru deschiderea camerilor, împăunat, spiritual, irezistibil pentru serate dansante şi cel temerar, spilcuit, numai cisme, mânuşi glacé, şi pudră, al Sublocotenentului sosit la regiment, după înaintare.

Astfel îmbrăcat aşteptam la uşa Cabinetului comandantului să fiu introdus pentru prezentare.

Am intrat grămadă, cu ofiţerii regimentului, ce se înapoiau dela instrucţie, înnăduşiţi, plini de praf, convocaţi de Colonel, trecând grăbiţi, răspunzând neglijent la salutul meu protocolar.

— Şedeţi... şezi, d-le Sublocotenent... cum te cheamă?

— Am onoare a mă prezenta, Sublocotenentul...

— Mersi... ia loc.

— Nu mai sunt scaune.

— Lăsaţi că stau şi în picioare...

— Nu se poate... Băiete... adă scaune, că te dau cu capul de pereţi, răcni colonelul indig-

nat, descoperind parcă ceva nou, enorm: ofiţer, în picioare, înaintea lui.

— Trăiţi, don Colonel, nu mai sunt scaune.

— Păi spune aşa. Ce taci ca un prost?... Ieşi!... Poftim, domnule Sublocotenent, că eşti musafir, şezi colea la biuroul meu.

— Domnule colonel...

— Te rog, fă-mi plăcerea... să vezi şi dumneata cum e... sfârşi el familiar, în râsul comunicativ ce descreţi frunţile tutulor.

— Când râde cel mare, râde toată lumea.

— Domnilor, începu primul meu comandant, introducându-mă de-a dreptul în bucătăria regimentului... V'am notat pe toţi bine, cât se poate de bine, mult mai bine decât se aşteptau unii dintre Dvs. Sper că n'aveţi să-mi daţi prilejul să regret că am trecut cu buretele chiar peste păcate mari. Nu spun mai mult. Cred că m'a înţeles fiecare.

După cum v'am anunţat, încă de acum trei zile, mâine avem inspecţia inopinată a D-lui Comandant al Corpului de Armată. Prin ce mijloace am aflat, nu importă; destul e că aţi fost înştiinţaţi la timp. Insă, domnilor, pentru mine, pentru Dvs, pentru D-l General, pentru toată lumea, oficial, rămâne bine stabilit, că inspecţia este tot inopinată. Ne-am înţeles şi asupra punctului acesta, nu este aşa?... nimeni nu trebuie să bănuiască, să nu vă scape vre'o vorbă prin familiile pe unde vă duceţi, ori pe la cafenea cumva.

— Cu ce tren vine?

— Ei, asta-i acum. O să vă spun şi trenul... E indiferent.

Odată ce este inspecţie inopinată, poate să vină cu orice tren.

Dvs. trebuie să fiţi gata în tot momentul.

— Domnule Colonel, putem îmbrăca oamenii în garnitura de răsboiu?

— Puteţi, desigur... chiar vă atrag atenţia, ca oamenii să fie li-te-ralimen-te scoşi din cutie.

— Nu se poate, domnule colonel, ne opreşte regulamentul...

— Ia lasă, domnule, da cine o să te controleze?

— Despre partea mea... Dar dacă vine însoţit de vre-un intendant şi ne ia la verificare. parcă ăla e chior...

— Lăsaţi domnilor, s'a hotărât... Eu nu vă spun nici să le îmbrăcaţi, nici să nu le îmbrăcaţi. Asta vă priveşte pe d-voastră, este gospodăria companiei... Tocmai aici vreau să văd, să constat flerul fiecăruia..., — pretindea colonelul, prelungindu-şi nasul cu degetele întrunite, ca şi cum ar fi voit să distribue ofiţerilor, tot disponibilul său de *fler*.

— Asta o aranjem noi... facem cum e bine... dar voiam să vă raportez despre cazane... sunt nespoite de astă-vară, de când au plecat oamenii în concediu.

— Asta e adevărat... Sunt roşii, se pot îmbolnăvi oamenii.

— Din cauză că s'a luat cositorul de pe ele...

— Trimete, domnule, cazanele acum, imediat. D-ta înţelegi ce va să zică imediat?... Până diseară să fie gata. D-ta, răspunzi.

— Cere patruzeci de lei de cazan.

— O mie să ceară, o mie să dai...

— Foarte bine, dacă daţi d-voastră ordin.

— Eu nu dau ordin, domnule ofiţer, nu dau nici un ordin...

Sunteţi tineri, mişcaţi-vă, aveţi un dram de iniţiativă, pentru Dumnezeu, n'aşteptaţi mereu ordine.

— Dar dacă d. general ne cere să ieşim călări, eu n'am cal.

— Nici eu...

— Nici noi....

— Imposibil, domnilor. Când s'a mai pomenit una ca asta?...

Ar fi un dezastru.

— Mie mi-a scris un văr al meu dela Caracăl că Dl. General ţine foarte mult ca soldaţii să cunoască crezul.

— Ţi-a scris d-tale?... Auziţi domnilor?... Invăţaţi-i crezul.

— Apoi, acum când să-i mai învăţăm?...

— Puneţi de grabă pe cineva care-l ştie, să-l tragă la şapirograf şi să-l împartă la companii.

— La mine îl au toţi în cartuşieră... Cum mi-a scris vărul meu...

— Da, e bine, nu strică... Să-l aveţi toţi, nu neglijaţi nimic... Apropo... alegeţi chiar de acum toţi oamenii slabi, meseriaşii, furierii şi băgaţi-i în gărzi.

— La poartă trebuie lăsat unul mai deştept.

— Da, da, da, la poartă puneţi un fruntaş, nu uitaţi... Va să zică ne-am înţeles, domnilor... regulaţi oamenii, să facă baie, să se premenească...

— Dar cu idioţii ce facem?

— Aveţi mulţi?

— Eu am doi.

— Şi eu am.

— Aşa, am şi eu...

— Să nu se vadă, să nu-i văd de loc... Faceţi ce ştiţi cu ei... Treaba D-voastră.

— Să-i trimetem la furaje.

— Aşa... trimeteţi-i la paie, să stea acolo până trece inspecţia... Ofiţerul cu aprovizionarea... Eşti aici, Domnule?... Ia-i pe seama d-tale, să nu cumva să dea generalul cu ochii de ei... fă o echipă, mai curăţă pe acolo, mai aşează paiele, mai regulează lemnele alea...

A doua zi am venit la cazarmă cu noaptea 'n cap. Totul era la locul lui. Soldaţii picurau din picioare, în haine noi sculaţi în puterea nopţii să cureţe localurile, ţinuţi în front cu un picior în repaus, ca să nu se murdărească, să nu strice alinierea. Ofiţerii, cu mănuşi noi, cu chipuri reglementare, cu aer de ofiţeri străini, se plimbau înfriguraţi de colo până colo, în-

dreptând o raniţă, punând oamenii să mai recite crezul, pe care ei îl spuneau ca pe o poveste.

Sub arcul de triumf înălţat în poartă, din crengi ce se ofiliseră, colonelul, înnoit şi el din cap până în picioare, fumând nervos, se uita ţintă spre oraş, căutând să prindă, o clipă mai de vreme, apariţia din vale a d-lui general.

— Sună, mă... strigă ars comandantul, rectificându-şi ţinuta. Trei semnale jalnice, îndelung prelungite se fărămiţară în ecouri depărtate, împărţite cu trâmbiţa de Sfârlează, caporalul de gornişti, voinic, uscat, cu buze tivite ca de femee rea.

De trei ori, colonelul, porni întru întâmpinarea generalului şi se trase de trei ori înapoi, de teamă să nu fi plecat prea de vreme. Când însă reuşi, la al patrulea avânt, să prindă momentul, era de prisos. Trăsura regimentului, cu huruit de tun ce pune în baterie trecu vijelios, în galopul a doi cai orbi, primiţi de curând dela artilerie şi luând-o peste câmp, se îndreptară, din instinct spre furaj, unde era grajdul lor de vară. Pe urma trăsurii, scăpat teafăr ca prin minune, se silea s'alerge colonelul, înspăimântat de catastrofă, pe care şi-o închipuia grozavă, plângând deja pe ruinele brigadei sale. La locul sinistrului, în urma colonelului alergau respectos, îngrijindu-se să nu-l depăşească, aghiotantul, ofiţerul de serviciu, medicul regimentului însoţit de un sanitar

purtător de ajutoare: un ştergar nou şi o sticlă de *aţifelnic*, pe care o scăpă, cum ajunse la faţa locului.

Din fericire nu se întâmpase nici'un accident. Caii se opriseră, sprijiniţi cu botul, într'o căpiţă de mei păsăresc. Generalul, schimbat o idee la faţă, coborî tacticos din trăsură, certă conducătorul părinteşte, îi făcu puţină teorie şi se îndreptă după o inspecţie circulară, către un grupuşor de oameni, întocmiţi pe un rând.

— Ce sunt oamenii ăştia, întrebă el surprins pe ofiţerul cu aprovizionarea, care făcea feţe, feţe, încremenit cu mâna la chipiu.

— Domnule general... ăştia... su-sunt... oameni cu judecata întunecată... explică, trăgându-şi sufletul, colonelul, care reuşise, în fine, s'ajungă trăsura... Intrebuinţăm cu ei o metodă deosebită, domnule general... am făcut o echipă specială... câte niţel, câte niţel, sper să trezesc în ei, domnule general, o scântee de judecată, măcar cât de cât... dacă voiţi, să vedeţi şi d-voastră, deşi sunt la început...

— Nu, nu, îţi mulţumesc. In orice caz, gestul d-tale este uman. Sunt fraţi nenorociţi, vezi d-ta? Menirea ofiţerului, ca şi a grădinarului, este de a îndrepta mlădiţele strâmbe, vezi d-ta?

— Tocmai pentru asta, domnule general, m'am gândit şi eu..

*

— Faceţi foarte bine, că vă ocupaţi de ei. Se vede deja o poziţie mai degajată, o licărire de viaţă, vezi d-ta??... Dar de ce nu-i îmbrăcaţi mai bine?... prea sunt rupţi. Dacă i-aţi îmbrăca mai bine, aţi da naştere în mintea lor, la un mic proces de judecată... Vezi d-ta?

— Domnule general, chiar avem de gând... puţin mai târziu... Ştiţi, îi iau treptat...

— Da, dar asta nu cred să împiedice... dimpotrivă, vezi d-ta?...

— Inţeleg, domnule general... Chiar mâine... Şi întorcându-se către ofiţerul cu aprovizionarea, porunci scurt: Notează D-le: haine noi pentru eschipa specială.

. . . .

Am continuat cu nevinovăţie, fără zguduiri prea mari, să mă pregătesc de răsboiu.

In manevre, după o serie de cadriluri între armele surori, ne despărţeam liniştiţi de cunoscuta încheere:

Victoria se pregăteşte la şcoala greşelilor din manevre.

Vorbesc de acum cincizeci de ani. N'am putut rezista ispitei de a răscoli aceste amintiri.

Atunci, mult regretatul şi în veci neuitatul Rege Carol I a dat faimosul ordin, repetat în esenţă, cu orice ocazie, de Majestatea Sa Regele Carol al II-lea, cerând insistent:

Cultură solidă şi caractere.

Azi, mă gândesc, nu fără melancolie, la hotărârile nesocotite care, întocmai ca un acar chefliu, îndreaptă caracterele şovăitoare pe linii moarte.

Câţi tineri, care vegetează la vitrina cafenelilor ar fi devenit valori, dacă, la răspântii hotărâtoare, ar fi ştiut să zică: Vreau.

